

Torsdagen den 23 mars

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av fru andre vice talmannen.

Torsdagen den

23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt***§ 1 Utrikes- och handelspolitisk debatt (forts.)**

Herr ÅSLING (c):

Fru talman! Regeringsdeklarationen betonar att vårt lands internationella engagemang, t. ex. inom ramen för FN, ansluter sig till en traditionell linje i svensk utrikespolitik att verka för att stärka och utveckla den internationella rättsordningen. Det finns all anledning att understryka detta. Med sommarens FN-konferens i Stockholm om miljöfrågorna kommer det internationella samarbetet kring den mänskliga miljön i centrum för världens intresse. Även om denna konferens spänner över ett vitt fält, som berör alla former av mänskligt liv och vetenskap, finns det särskild orsak att återföra debatten till behovet av att stärka och utveckla den internationella rättsordningen.

Det räcker inte med att utveckla vetenskap och opinion i frågor om vår livsmiljö. Det gäller nu att skapa internationella samlevnadsnormer inom miljövärden och att inom ramen för den internationella rättsordningen verka för efterlevnaden av dessa normer. Det är ett livsvillkor för utvecklingen i vår värld, som nu, kanske litet yrvaket och trevande men med växande engagemang och oro, börjat diskutera de gemensamma och trots allt starkt begränsade resurserna.

Man kan ha vilken uppfattning man vill om realismen i de mer eller mindre uppmärksammade katastrofteorier om världens råvarusituation som nu lanseras. Det är dock ofrånkomligt att den debatten påverkar en internationell opinion. Detta kommer också att påverka arbetet i internationella organ och över huvud taget umgänget mellan nationer. Successivt kommer vi att möta en förändring av det klimat i vilket utrikespolitiken på detta område arbetar.

Det föreligger nu ett växande och stort behov av översyn och samordning av skilda internationella organs insatser inom miljösektorn. Stockholmskonferensen bör kunna bidra till denna samordning. Det bör även vara en långsiktig uppgift för svensk utrikespolitik att verka för ökad planmässighet på det här området. Enbart i Europa kan man beräkna att ett 50-tal skilda organ nu verkar på naturvårds- och miljövårdsområdet. Mycket av detta arbete är banbrytande, t. ex. OECD:s projekt med den s. k. sura nederbördens problem, FN:s sjöfartsorganisations arbete på internationella oljeskyddskonventioner och havsforskningsrådets arbete rörande föroreningarna i Nordsjön och Östersjön. Om detta banbrytande arbete skall ge någorlunda snabba politiska resultat, behövs verkligen planmässig samordning och internationell opinionsbildning.

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

Problematiken inom denna sektor överensstämmer väl med den som råder inom nedrustningsarbetet. Beröringspunkterna är för övrigt många och målsättningen gemensam: att förbättra livsmiljön. Arbetet, som denna vår tagit ny fart, med att komplettera överenskommelsen i 1925 års Genèveprotokoll med en konvention rörande kemiska vapen är synnerligen angeläget och har aspekter långt vidare än de rent säkerhetspolitiska. Över huvud taget förefaller man nu ha nått den punkt där nedrustningsarbetet måste bedrivas med ökad flexibilitet och på flera fronter utan att fördenskull ansvaret för kontinuiteten och systematiken minskar vid de permanenta Genèveförhandlingarna.

Fortfarande är livsmedelsförsörjningen ett av de stora och centrala internationella problemen. Det är i stora delar av vår värld det allt annat överskuggande problemet ännu i dag. Tyvärr har inte det internationella livsmedelsprogrammet, World Food Programme, fått den uppmärksamhet och de resurser läget kräver. Den debatt som här i landet på nytt har väckts om sänkningen av självförsörjningsgraden inom livsmedelsproduktionen är kanske betecknande för att man på sina håll ingenting lärt och ingenting glömt. Det finns ingen anledning att i denna debatt erinra om konsekvenserna för sysselsättning, regionalpolitik eller livsmedelsstandard av dessa förslag. Förslagen om en sänkt självförsörjningsgrad är i detta sammanhang endast intressanta som ett exempel på hur kortsiktig, nationell och egoistisk debatten kan bli om den förs frikopplad från den internationella situationen.

Jag tror att den tiden är förbi när man kan betrakta världsmarknaden för livsmedel som den rike mannens smörgåsbord. De livsmedelsresurser som finns borde dock göra det möjligt att undvika t. ex. att den generation av barn som nu föds och växer upp i vissa u-länder får bestående skador på grund av undernäring. Livsmedelshjälp till barn och gravida kvinnor, till barn i skolan och till arbetare i tunga och särskilt angelägna arbeten tillhör det internationella livsmedelsprogrammets uppgifter. Tyvärr måste man dock konstatera att den internationella solidariteten inte varit tillräckligt stark för att realisera dessa målsättningar.

Även när det gäller detta avsnitt av frågan om vår gemensamma livsmiljö skulle det vara angeläget om vi i vårt land kunde ge ett väsentligt bidrag i internationell samarbetsanda och omsorg om livsmiljön.

Den EFC-debatt som kammaren lyssnat till här i dag har dröjt vid många aspekter. Den har delvis kanske varit överraskande, eftersom vissa debattörer strävat efter att utvärdera ett förhandlingsresultat som ännu inte föreligger.

Jag vill begränsa mig här till att ge ett erkännande åt regeringen och dess förhandlare i Bryssel för att man av allt att döma hittills energiskt värt sig mot EEC-sidans propäer med ensidiga krav om marknad för sina jordbruksprodukter här i Sverige. Att medge sådana lättnader är givetvis helt uteslutet.

Regeringen har i det läget sett sig föranlåten att själv ställa krav på det här området, om vilket kommissionens förhandlare dock sagt att man inte har befogenhet att förhandla. I den situation som sålunda uppkommit vore det, som jag ser det, bäst om man helt kom ifrån den köpslagan

som utvecklats sig. Med andra ord: jordbruket borde lämnas helt utanför dessa förhandlingar.

Förhandlingarna måste under alla förhållanden även fortsättningsvis stå emot locktoner om erbjudanden på andra områden mot betalning på jordbruksområdet. Å andra sidan måste eventuella tillmötesgåenden från EEC-sidan på dess egen livsmedelsmarknad i de fortsatta förhandlingarna underkastas en mycket noggrann prövning. Frågan är nämligen vad sådana lättnader kan vara värda i ett läge då EEC själv når eller kommer över 100-procentig självförsörjning. Med det synnerligen effektiva gränsskyddssystem som man där har utvecklat kan svenskt lantbruk komma att bli utestängt från marknaden, vilka lättnader som än skulle skrivas in i ett avtal mellan Sverige och EEC. Sådant skall man, fru talman, givetvis inte betala för.

Herr ERICSSON i Åtvidaberg (fp):

Fru talman! År 1971 är ett minne blott, och det finns verkligen många anledningar att analysera det året, fundera på det och dra lärdomar av det.

I stort sett har väl svenskt näringsliv den uppfattningen att 1971 är ett år som man skall glömma. Men frågan är om 1972 blir så förfärligt mycket bättre, även om jag tycker att man uppfattar att en konjunkturomsvängning är på gång i flera av de för Sverige viktigaste köparländerna och kanske också i viss utsträckning i Sverige självt. Många anser att även om det skulle vara på det sättet att konjunkturen går uppåt tvingas Sverige med sitt kostnadsläge och sin inflation att ta till strukturella åtgärder i en takt som kanske inte är enbart nyttig. Det är också möjligt att det har varit betydligt mer struktur än konjunktur i 1971 och att det också kommer att sätta sina spår på 1972, även om det skulle bli ett bättre år.

Det är väl ingen hemlighet att näringslivet har deppat under det gångna året och fortfarande deppar. Det verkar som om en del av luften skulle ha gått ur näringslivet, och det bästa beviset på det är väl att man trots ansträngningar inte har fått någon fart, inte något varv på de industriella investeringarna. Uttryck som att "hästen vill inte äta trots att det finns gott om hö" har man hört. Konjunkturerna har naturligtvis dämpat lusten, kostnadsläget likaså. Protektionism i vissa köparländer har varit en missräkning. Valutaoro har spelat in. Japanernas allt starkare intresse för den europeiska marknaden har också varit ett uppmärksammat inslag med negativ tolkning för oss, eftersom Europa är vårt viktigaste avnämarområde.

Men i botten på den modfärdighet och framtidsoro som präglar många svenska företag, små som stora, ligger dock behandlingen av EEC-frågan. Så här skriver VD i den mekaniska verkstadsindustrins branschorgan:

"Västeuropa är den dominerande marknaden för svensk verkstadsexport och möjligheterna är små att kompensera sig på andra utlandsmarknader än EEC. Därför är man inom verkstadsindustrin oroad över den negativa attityd till Sverige som vår politik under det gångna året har lett till. Mekanförbundet har många kontakter med sina kolleger i Västeuropa. Vi har funnit, att dessa uppfattar den svenska politiken som ett

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

uttryck för självtillräcklighet", skriver han. Och han fortsätter: "Man känner Sverige som ett rikt land med höga löner och hög social standard. Man kan därför inte förstå vår inställning till EEC och Europa, som man uppfattar som självgod. Man anser att vi vill ha alla fördelarna av ett samarbete utan att offra något för den europeiska samhörigheten. Jag har märkt att denna självgodaste attityd som kommit att bli vår image lett till att vi förlorat sympati och förtroende."

Så långt Nils Lundqvist i Mekanförbundet.

Vad som förvånat näringslivet är väl en viss utmanande otaktiskhet i själva förhandlingsuppläggnigen, bl. a. att innan man ens har resonerat om t. ex. associering utdöma det alternativet. Vad som också har förvånat är att det klena resultat som nåtts hittills har betraktats som framgångsrikt – men kunde man egentligen ha nått mycket mindre?

När våra så stora kundländer, våra tidigare EFTA-bröder, nu med framtidstro i blicken drar in genom dörr 237 ter sig utsikten genom dörr 113 inte särskilt upplyftande. Nog borde vi väl ha försökt att titta in genom dörr 238, dvs. den som har med associering att göra? Det har också folkpartiet föreslagit.

De här EEC-funderingarna är inte till för att dra upp en EEC-debatt. Förhandlingarna är ju i gång i stort. Men vad jag tror det är väsentligt att fästa uppmärksamheten på är att man får till stånd en utvecklingsparagraf, vilket också Gunnar Helén nämnde i sitt anförande. Vi som är så oerhört handelsinternationellt inriktade, vi kan ju sägas – på sitt sätt – redan vara mer eller mindre med i EEC. I varje fall är vi sedan många, många år stadigt etablerade på de marknaderna. Det kan inte vara vettigt att vi på sikt skall avhålla oss från det inflytande på olika områden som vi helt enkelt behöver.

Det finns olika skäl till det. Ett skäl är att vi genom vårt höga kostnadsläge i Sverige mer och mer får strukturera om oss, och det betyder att verkstadsindustrins produkter får bära ett allt större ansvar. Men verkstadsindustrins produkter möter å andra sidan en allt hårdare konkurrens, och då inte bara ifrån EEC-marknaderna själva. Den amerikanska handelsbalansen har gjort det nödvändigt för amerikanerna att se om sitt exporthus, och de har kastat blickarna i första hand på den europeiska marknaden. Det är en betydligt större amerikansk aktivitet nu än för bara något år sedan. Det skapade ökad konkurrens.

Men därtill kommer en sak som är betydligt allvarigare, och det är japanerna. Genom Nixons utspel har japanerna tvingats, och kommer än mer att tvingas, att hitta andra marknader för sin alltmer ökande produktion – i vissa fall, höll jag på att säga, överskottsproduktion – främst på den verkstadstekniska sidan. Och även där har Europa kommit särskilt i det japanska blickfånget.

Såväl amerikanerna som japanerna har i relativt stor utsträckning samma produktexportstruktur som man har i Europa och som vi kanske alldeles särskilt har i Sverige. Det gör att det kommer att bli en strid på kniven inom väsentliga produktområden, och därvid är det oerhört viktigt för svensk industri att man får vara med och ta del i de beslut som kommer att fattas inom EEC och som har med vår produktframtid och därmed också med vår sysselsättning att göra. Sådana beslut kan vara

upphandlingsförordningarna inom EEC; där har vi lätt att bli diskriminerade. De kan ha med standardisering av produkter och materiel att göra. Skall vi stå utanför, som har en så viktig roll i det sammanhanget? Det kan vara fråga om rollfördelning, t. ex. inom dataindustriområdet, där européerna skall möta den amerikanska konkurrensen. Vad blir det över till oss? Blir det skräpet? Det kan vara tal om samarbetsprogram inom kapitalkrävande branscher. Det här är bara exempel – det finns mycket annat. Det är därför nödvändigt att vi så småningom får en närmare anknytning till EEC än vad ett frihandelsalternativ innebär.

Men det finns ytterligare en sak. Jag hade tillfälle att förra veckan besöka USA, och de kontakter jag hade med företag gav vid handen att ingen seriös amerikansk konsult i dag inför sin amerikanska uppdragsgivare föreslår Sverige som lokaliseringsområde för att lägga produktionen här, trots att tullfrågorna för de varugrupper det var fråga om inte utgjorde något hinder. Tvärtom avrådde man amerikanska företag från detta. Man uppfattade Sverige som på väg mot en europeisk isolering, och det kan inte vara bra vare sig för vår marknadsföring av svenska produkter eller för vår sysselsättning att man betraktar vårt land på detta sätt. Det hjälper inte vad vi själva från talarstolarna deklarerar. Det är här inte fråga om vad vi säger utåt, utan det är fråga om hur människor uppfattar vad vi säger. Och ändå borde Sverige passa in i många amerikanska mönster med hänsyn till vår tekniska standard, vår utomordentliga arbetskraft, vår långa industriella erfarenhet och vår relativt gynnsamma företagsbeskattning – särskilt gynnsam om man jämför med amerikanska förhållanden.

Tips till industriministern: Bjud hit viktiga amerikanska konsultföretag och sälj idén att också Sverige är ett alternativ för fabriksetablering när det gäller att täcka den europeiska marknaden! Jag vill alltså med detta säga att EEC-frågan också är en tullfråga men att den kanske i första hand är en medverkansfråga och en anseendefråga. Därför är det så oändligt viktigt att vi i avtalet får en utvecklingsparagraf som markerar att de förhandlingsresultat som vi i sommar kommer att uppnå endast är ett steg på vägen mot ett fördjupat samspel med EEC, vilket jag betraktar som en ofrånkomlig förutsättning för att kunna slå vakt om tryggheten och lönsamheten för svenska företag, till gagn för de anställda i svenskt näringsliv.

Herr HERNELIUS (m):

Fru talman! I dagens regeringsdeklaration saknas vad som borde vara självklart i en sådan deklaration, nämligen en analys av Sveriges utrikespolitiska läge, en analys av vad som hänt i det sammanhanget sedan föregående år, en analys av prognoser och av teorier och verklighet i samband därmed. Men herr Wickman skall som nytillkommen deklarant inte klandras för det; han har följt en sedvänja som hans företrädare sedan Östen Undéns tid har upprätthållit.

Ändå hade väl, fru talman, deklarationen vunnit i intresse om man hade gjort en sådan analys. Det hade framför allt för allmänheten varit en stimulans till utrikespolitisk bedömning. Jag vet inte varför man är så rädd för sådana analyser i detta sammanhang. Tror man att man är på

farlig mark? Tror man att ett och annat ögonbryn kan rynkas på sina håll? Jag anser det felaktigt att undvika problem av det slaget. Med en sådan analys så hade också diskussionen om avspänning, som fördes här i förmiddags, kunnat få en konkretare kontur. Jag skall inte ge mig in på den diskussionen i detalj, jag skall bara anföra några korta reflexioner.

För det första ligger i dag avspänning i Centraleuropa i stormakternas intresse. Men kommer detta intresse att bli bestående? Där vill jag alltså sätta ett frågetecken. För det andra betyder avspänning på mitten – avspänning i Centraleuropa – icke nödvändigtvis avspänning på flankerna. Därom kan stater på Balkan vittna och därom kan vi dra vissa slutsatser av vad som försiggår i norr i Europa.

Här vill jag göra en parentes. Såvitt jag vet har Sveriges riksdag aldrig någonsin från utrikesledningen erhållit en analys av läget i Östersjön och den militära aktivitet som där utvecklas icke från ett block utan från flera block, icke från en stat utan från flera stater. Men nog vore det på sin plats att så skedde någon gång. Och det vore väl ännu mer på sin plats att diskussionen någon gång kom in på sakuppgifter från regeringens sida om vad som försiggår i Nordkap i nordligaste Europa, ett ämne som varit föremål för livliga debatter gång efter annan i Norge och i norska stortinget men som i årets regeringsdeklaration – som herr Bohman påpekade – avfärdas med sex ord.

För det tredje är det väl alldeles uppenbart att om stormakterna skulle komma överens om ett ömsesidigt tillbakadragande av konventionella trupper i Europa, så skulle det påverka Sveriges militärpolitiska läge. Dras de amerikanska trupperna tillbaka och också de sovjetiska kvarstår i alla fall det faktum, att det sannolikt är närmare till de sovjetiska kasernerna från Centraleuropa än till de amerikanska.

För det fjärde får man inte sluta ögonen för de faror för framtiden som kan finnas i det faktum att folkens självbestämmanderätt icke erkänts i alla stater. Vi talar ju ofta om detta när det gäller avlägset belägna länder. Jag förstår inte varför vi inte också skulle kunna tala om det när det gäller näraliggande länder, när det gäller grannar, och erkänna det faromoment för avspänningen som ligger i avsaknaden av självbestämmanderätt inom dessa områden.

Men, fru talman, nog sagt om avspänningen – den är ju så mycket diskuterad i förmiddags här. Vad jag emellertid i sammanhanget ett ögonblick skulle vilja beröra är utrikesministerns – som jag tycker – nästan vilseledande uppgift om att försvarskostnaderna i Sverige föreslås öka under nästa år. Utrikesministern har så rätt när det gäller nominella tal – ökningen är 100 miljoner eller något sådant – men som gammal statssekreterare i finansdepartementet vet han naturligtvis att om inflationen har dragit fram över försvaret likaväl som över andra områden, så är detta en lek med ord. I själva verket föreslår regeringen i sin försvarsproposition en urholkning som inom några år leder till en mycket allvarlig nedrustning. Varför skall man då framställa detta som en upprustning bara på grund av att en nominell siffra höjs? Det är ju att vilseleda riksdagen.

Låt mig gå över till ett annat ämne, fru talman.

Var och en som deltog i Nordiska rådets sammankomst i Helsingfors –

tidigare berörd här av herr Antonsson – kunde väl inte undgå att märka den miljöförändring som har skett. För två år sedan, i Reykjavik, var det en mycket optimistisk anda, en optimistisk stämning. Man trodde att Nordekraktaten skulle kunna avslutas. Den finländske statsministern hade icke hunnit landa i sitt hemland förrän planerna härpå avskrevs.

I Köpenhamn i fjol var det – om jag så får uttrycka mig – en mellanstämning. Man visste icke vilka vägar de olika länderna skulle beträda i de ekonomiska sammanhangen.

I är i Helsingfors var det en annan stämning. Det var uppenbart att det var de svenska statsråden och den svenska regeringen som strävade efter liv i debatten, konkreta förslag, nya synpunkter och nya initiativ. Men det var lika uppenbart att intresset från de danska och norska regeringsledamöterna var betydligt svalare. Suget från söder hade börjat, suget från EEC, och det suget kommer att fortsätta och växa i styrka, om icke något oförutsett inträffar. Detta märktes på många sätt. Jag tror att vi får inrätta oss efter det och inte vara alltför optimistiska i vår bedömning av det nordiska samarbetets faktiska fortsättning.

I regeringsdeklarationen i år står det: ”Det finns emellertid skäl att slå fast att utsikterna till ett fortsatt nära samarbete inte behöver bedömas negativt. Den fortgående integrationen – – – utsätter de nordiska länderna i Europas periferi, medlemmar av EEC eller ej, för likartade problem.” Det är en riktig förhoppning, och jag har ingenting att invända mot regeringsdeklarationens formulering, mer än att den förefaller mig tyvärr vara en aning överoptimistisk.

Detta sug från söder märktes som sagt på många sätt. Det föranledde bl. a. den kommentaren i vissa tidningar att Nordiska rådets sammankomst – inom parentes sagt ett massuppstånd – mera var ett skådespel för folket än en realitet i det läge som uppstått, där de nordiska länderna vandrar olika vägar för att lösa sina marknadsproblem. Det märktes också i en irritabilitet som var påfallande, ibland säkerligen befogad, ibland kanske obefogad. Det var en irritabilitet som orsakades av olika händelser.

I det här sammanhanget vill jag inte underlåta att ge en blomma till statsminister Palme och handelsminister Feldt – som väl för dagen är i vår tids politiska och ekonomiska Mekka, nämligen Peking – för att de lyckades med konststycket att presentera, jag höll på att säga gammal hosta som ny, men det menar jag inte, utan presentera gamla saker som nya och därmed få en uppslutning kring dem som de knappast var värda i och för sig. Den prestationen var så skicklig att en tidningsman, som ju också ibland har till uppgift att presentera gamla saker som nya, var fylld av beundran. I sak tror jag dock att man inte skall ha för stora förväntningar på resultatet av de olika utspelen.

Statsminister Palme sade med all rätt att vi måste respektera varandras vägval, och vi skall inte uttala oss om dem på ett sätt som kan vålla irritation eller skada. Tyvärr följdes väl inte detta råd helt vare sig av statsministern eller hans kolleger i olika sammanhang, och det var ju att beklaga. Jag tror att om vi skall kunna rädda väsentliga delar av vårt nordiska samarbete – och det hoppas jag att vi skall kunna göra – måste man gå till verket mycket varsamt och iaktta en betydande återhållsam-

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

het både i ord och gärningar i det nordiska samarbetet.

Till sist två små saker till, fru talman – den ena är för övrigt inte så liten. Utrikesministern sade att det inte skall förekomma några större nyheter under en utrikesdebatt i Sveriges riksdag, och det har han väl rätt i. Det är nog inte nödvändigt. Men utrikesministern kom själv med en nyhet. Han lämnade den uppgiften att Sverige bidrar till dagordningen vid en kommande europeisk säkerhetskonferens genom att föreslå någon form av skiljedom som ett ämne för konferensen i fråga. Förslaget gick ut på att tvister skulle hänskjutas till avgörande av sådan skiljedom. Det var en nyhet. Jag tror inte att utrikesnämnden är underrättad om detta förslag, vilket jag tycker att nämnden borde ha varit om ämnet har förts på tal vid några av de resor som i dag är så vanliga utrikesministrar emellan.

Men det återstår vissa frågor att ställa i sammanhanget. Vad slags skiljedom strävar man efter? Är det ett institut som skulle vara regionalt eller universellt för Europa? Är det ett institut som skulle komplettera Haag-domstolen, vilken som bekant lider av svårartad arbetslöshet? Är det ett institut som skulle vara obligatoriskt för europeiska stater eller grupper av sådana eller är det ett frivilligt institut? Om allt detta borde väl någon klarhet vinnas innan projektet förs vidare, och riksdagens utrikesdebatt hade väl varit ett lämpligt forum för sådan klarhets åstadkommande.

Man kan också utgå från att regeringen, eftersom den tar upp denna fråga i deklARATIONEN och i samtal med andra länder, är angelägen om att icke låta någon som helst misstanke uppstå att det är fråga om en anordning som skulle ersätta tidigare icke-angreppsavtal. Värdet av sådana, vilka föreslogs i stor skala i slutet av 1930-talet av vissa länder, framför allt ett visst land, känner vi ju alla till. Danmark slöt icke-angreppsavtal med Tyskland, och dess värde bevisades den 9 april 1940. Någon förväxling med något sådant kan det väl inte bli fråga om. I så fall är det ju ett sätt att dölja verkligheten, men jag utgår ifrån att så icke är fallet utan att det här är fråga om ett skiljedomsinstitut i vanlig, erkänd mening.

Till sist bara en detalj, fru talman! Herr Björk i Göteborg sökte slå utrikespolitiskt mynt av inrikespolitik. Jag tyckte inte han var särskilt framgångsrik i växelstugan. Han gjorde gällande att ett konservativt maktetablissemang i Sverige 1940–1941 hade trott på tysk seger och därför var berett till eftergifter gentemot tyskarna. Jag känner inte till något sådant maktetablissemang. Såvitt jag förstår var det politiska maktetablissemang då i Per Albin Hanssons händer, och han var väl inte särskilt konservativ av sig. Jag vet inte varifrån herr Björk har fått det där.

Jag skulle möjligen vilja tillägga att om det gällde optimism beträffande annat än tysk seger, motståndanda och pressen – som både herr Björk och jag väl närmast har följt – var det väl snarare så att en högertidning i Stockholm under ledning av Otto Järte och Ivar Anderson samt liberala tidningar i landsorten representerade den största motståndandan, medan det däremot var klenst med den på en del andra håll.

Herr BJÖRK i Göteborg (s) kort genmäle:

Fru talman! Jag förstår inte riktigt varför herr Hernelius blir så irriterad och påstår att jag försöker slå utrikespolitiskt mynt av inrikespolitik. Jag gjorde ett försök till analys av sambandet mellan inrikespolitik och utrikespolitik och anförde därvid ett historiskt exempel som hade aktualiserats i debatten av herr Burenstam Linder. Jag vet mycket väl att Gösta Bohman inte kan göras ansvarig för Gösta Bagges förehavanden under krigsåren. Men det är intressant att notera att herr Hernelius årtionden efter dessa händelser tydligen känner något slags moraliskt behov av att solidarisera sig med den tidens högerpolitiker. Det är inte jag som dragit upp någon sådan träta.

Existensen av ett konservativt etablissemang i Sverige under 1940-talet är så notorisk och så allmänt bekant att jag tycker att herr Hernelius' fråga på den punkten var totalt onödig.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Fru talman! Vad Staffan Burenstam Linder gjorde var, om jag inte är fel underrättad, att han citerade ett par rader ur Per Albin Hanssons dagbok vilka löd: "Så bröts vår kära och strikt hållna neutralitetslinje av insikten om det orimliga i nuvarande läge att taga risken av ett krig." Det var kanske inte riktigt utmärkande för ett konservativt etablissemang.

Men vad herr Björk i Göteborg ville komma fram till – och det tycker jag är mycket intressant – var att man, för att utrikespolitiken skall vara tryggad, skall ha samma inrikespolitiska maktinnehav som man tidigare haft; det är precis det resonemang som förs i enpartistaterna.

Herr BJÖRK i Göteborg (s) kort genmäle:

Fru talman! Eftersom herr Hernelius envisas med att uppehålla sig vid dessa historiska sammanhang vill jag säga att det som här anförts om vad Per Albin Hansson upplevde 1941 var ett utomordentligt exempel på vad jag försökte illustrera i min analys, nämligen hur man i ett litet land i ett kritiskt läge tvingas in i kompromisser mellan olika politiska riktningar och olika intressen. Per Albins situation var att han måste, för nationens sammanhållning och inför risken av ett krig, söka något slags kompromiss med det konservativa etablissemanget.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Fru talman! Jag är ledsen, men herr Björk i Göteborg har inte fattat vad debatten gäller. Den gäller inte 1941, den gäller 1940 – läs dagboken – och då hade endast två ledamöter av utrikesnämnden annan mening än regeringens, nämligen herrar Undeñ och Sandler.

Herr ULLSTEN (fp):

Fru talman! Den 14 mars firade nedrustningsförhandlingarna i Genève sitt tioårsjubileum. Vad har man åstadkommit under det decennium som gått? Ett sätt att svara på frågan är att hänvisa till den ständigt pågående upprustningen. Under de senaste tio åren har världens samlade militärutgifter stigit från 120 till 200 miljarder dollar per år – en ganska fantastisk siffra. Satsningen på förstörelsekapacitet har varit snabbare än ökningen

av den totala produktionen i världen. Särskilt kraftig har ökningen av militärutgifterna varit i de fattiga länderna.

I ljuset av dessa siffror har man kanske ingen anledning att vara särskilt imponerad över vad som uppnåtts under de tio åren av förhandlingar i Genève. Och i och för sig är väl en sådan bedömning inte helt orimlig. Nedrustningskonferensens målsättning är enligt den sovjetisk-amerikanska s. k. McCloy-Zorin-överenskommelsen att åstadkomma "allmän och fullständig avrustning".

Sanningen är emellertid att man över huvud taget aldrig gett sig i kast med den uppgiften. Arbetet i Genève sker inom en kommitté som får uppdrag av FN:s generalförsamling och som rapporterar sina resultat dit. I själva verket äger dock förhandlingarna rum under sovjetisk-amerikansk ledning och varken USA eller Sovjet är eller har någonsin varit intresserade av någon egentlig nedrustning.

Vad de båda supermakterna tillåtit Genèveförhandlingarna att ägna sig åt har varit uppgiften att förbjuda eller begränsa användning och framställning av vissa vapentyper och att försöka avmilitarisera vissa områden. Men hela tiden tycks det ha varit en tyst förutsättning för varje sådan överenskommelse att den inte får inkräkta på supermakternas handlingsfrihet. De förbud man gått med på har gällt vapen av tekniskt och strategiskt begränsat värde, och de restriktioner i övrigt som innefattats i de olika nedrustningsavtalen har uteslutande haft effekt för andra undertecknare än de båda supermakterna USA och Sovjet.

Det för oss kanske mest betydelsefulla avtalet, det s. k. ickespridningsavtalet från 1968 är karakteristiskt för denna politik. Avtalet förbjuder alla stater som vid årsskiftet 1966-1967 inte hade egna kärnvapen att tillverka eller köpa kärnladdningar. I och för sig ligger det naturligtvis ett värde i att stormakterna på det sättet förbinder sig att inte sälja kärnvapen till andra länder, men avtalet hindrar inte kärnvapenmakterna att själva gruppera kärnvapen på allierat territorium och hindrar dem heller inte från att fortsätta att utveckla sina egna vapen.

Värdet av avtalet måste dessutom bedömas i ljuset av att två av kärnvapenländerna, Frankrike och Kina, inte är med och att av de länder som har tekniska och ekonomiska förutsättningar för framställning av egna kärnvapen bara två, Sverige och Kanada, har skrivit på.

På samma sätt är provstoppavtalet från 1963 mindre ett nedrustningsinitiativ, mera en överenskommelse ägnad att befästa stormakternas exklusiva rätt att svara för upprustningen på atomvapenområdet. När avtalet ingicks hade USA och Sovjet redan kommit ganska långt i teknisk utveckling av sina kärnvapen. I och för sig var det naturligtvis med hänsyn till farorna med radioaktivt spill av intresse att dessa båda stater upphörde med kärnexplosioner i atmosfären. Men det är väl också ganska uppenbart att sådana explosioner för USA:s och Sovjets del inte längre var tekniskt särskilt nödvändiga. Det var detta faktum snarare än någon önskan från supermakternas sida att själva bidra till en nedtrappning i atomvapentechnikens utveckling som gjorde avtalet möjligt.

Hur verkningslöst avtalet varit visar också för det första att det inte förmått hindra Kina och Frankrike, som ju står utanför alla nedrustningsförhandlingar, att avstå från sina prov i atmosfären, för det andra att

avtalet inte heller inneburit något hinder för USA och Sovjet att fortsätta sina provsprängningar. De båda supermakterna har kunnat företa dessa sprängningar under jorden i stället. Av en sammanställning som redovisades vid ett senatsförhör i Washington för en tid sedan framgick att Pentagon satsat närmare 15 miljarder svenska kronor på provsprängningar sedan det partiella provstoppsavtalet ingicks. Till detta kan läggas beräknade ca 6 miljarder för Sovjet och kanske lika mycket för Kina och Frankrike tillsammans, dvs. totalt närmare 30 miljarder svenska kronor. Kärnvapenmakternas samlade innehav av kärnladdningar motsvarar i dag en sprängkraft på 15 ton dynamit per person av hela världens befolkning.

Trots denna gigantiska förstörelsekapacitet har det hittills visat sig omöjligt att få till stånd ett fullständigt provstoppsavtal. Från USA anför man som skäl att Sovjet vägrar att gå med på obligatorisk kontroll på platsen. I dag verkar dock det skälet knappast särskilt hållbart. Som bl. a. påpekats i svenska inlägg i Genève kan en tillräckligt effektiv kontroll utövas, även om man nöjer sig med att kräva inspektion på platsen bara i vissa tveksamma fall.

Den amerikanska inställningen i det här avscendet förefaller dock inte vara det enda hindret för att ett avtal även mot de underjordiska proven skall kunna komma till stånd. För det första har man från amerikansk sida låtit förstå att man oberoende av kontrollfrågan anser sig behöva fortsätta proven för att ha möjlighet att följa med i den tekniska utvecklingen på kärnvapenområdet. För det andra förefaller det sannolikt att Sovjet skulle möta ett eventuellt amerikanskt medgivande i kontrollfrågan med krav på att ett fullständigt provstoppsavtal måste omfatta alla kärnvapenstater, dvs. även Kina och Frankrike. Det är alldeles klart att detta är ett hinder för ett snabbt ingående av ett provstoppsavtal, för naturligtvis är man från dessa båda länders sida inte beredd att gå med på en frysning av det tekniskt-vetenskapliga utvecklingsarbetet i en situation, där Sovjets och USA:s övertag är så stort som i dag.

De försök som nu görs i Genève, inte minst från svensk sida, när det gäller att hitta lösningar på provstoppsfrågan genom kompromisser, som tar sikte på stormakternas inställning i kontrollfrågan, är rimliga och riktiga, men tyvärr är de väl dömda att misslyckas. När Canada vid den nu pågående sessionen som *ett* alternativ tänkte sig att USA och Sovjet skulle acceptera ett uppehåll i sin provverksamhet i avvaktan på en framtida kinesisk medverkan i ett totalt provstopp pekade detta kanske på en i och för sig mera realistisk utväg. Men samtidigt illustrerade det förslaget den låga ambitionsnivå som tvingat sig fram i Genève. För vad det förslaget egentligen innebär är ju att man skall avvakta en tidpunkt då Kina – och jag antar även Frankrike – har kommit upp i nivå med USA och Sovjet när det gäller teknisk utveckling på kärnvapenområdena, dvs. man skall vänta till ett läge där fortsatta provsprängningar sannolikt är militärt överflödiga.

När det gällde de s. k. biologiska stridsmedlen blev ett förbud möjligt först då stormakterna inte längre ansåg sig ha någon användning för den typen av vapen. Att det var så belystes ganska tydligt av att man misslyckades med att i samma avtal inkludera också de kemiska stridsmedlen – USA hade fortfarande användning för sådana vapen i

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

Indokina. I dag tycks dessutom värdet av förbudet mot de biologiska vapnen vara i fara genom Sovjets krav på att säkerhetsrådet, där stormakterna kan blockera varje beslut med sin vetorätt, skall vara det organ som avgör om överträdelse mot förbudet har förekommit. Det är en rimlig inställning som Sverige intar genom att uppskjuta ratificeringen av avtalet i ett försök att den vägen utnyttja de påtryckningsmöjligheter som man eventuellt har för att därigenom tvinga fram andra regler för avtalets efterlevnad.

Jag kan inte heller se att de övriga avtal som träffats av Genèvekonferensen eller som blivit ett resultat av diskussionerna där har haft någon stor betydelse ur militärpolitisk synpunkt.

Förbudet mot att placera massförstörelsevapen på havsbottnen, som riksdagen godkände i höstas, innebär precis som provstoppsavtalet ett partiellt förbud, som dessutom i det här fallet bara tar sikte på strategiskt mindre intressanta möjligheter när det gäller havsbottnens militära användning.

Det är också svårt att se att demilitariseringen av yttre rymden och himlakropparna samt förbudet mot militära anläggningar i Antarktis har någon egentlig militärpolitisk betydelse. Avtalet från 1967 om Latinamerika som atomvapenfri zon kunde mana till efterföljd för andra regioner, men både Sovjet och Cuba saknas fortfarande bland undertecknarna.

Därmed är listan över efterkrigstidens nedrustningsinitiativ genomgången. Som underlag för något uppskattande jubileumstal är den inte särskilt användbar.

Den här pessimistiska bedömningen av vad som hittills utträttats på nedrustningsområdet får ändå inte leda till slutsatsen att ansträngningarna bör upphöra. Genèveförhandlingarna erbjuder ett tillfälle för stormakterna att få kännedom om varandras intressen och värderingar. De tekniskt väl utvecklade möjligheter man i dag har att göra observationer av vad som händer på det militära området skapar ett någorlunda fast underlag för sådana diskussioner.

Men givetvis är det en allvarlig brist att inte *alla* stormakter deltar. Där har nu en ny situation inträtt i och med att Kina blivit medlem i FN. En kinesisk anslutning till den nuvarande nedrustningskommittén i Genève är givetvis inte tänkbar; ännu mindre än Frankrike är naturligtvis Kina berett att acceptera det förmynderskap supermakterna utövar där. Kina är dessutom över huvud taget inte berett att diskutera sådana partiella åtgärder på t. ex. kärnvapenområdet som automatiskt innebär ett klart övertag för de militärtekniskt mer utvecklade länderna.

Vad man sagt sig vilja gå med på från kinesiskt håll är en konferens om allmän avrustning med deltagande av alla stater. Sverige har stött tanken på en sådan världsnedrustningskonferens men tillagt att man vill att den skall äga rum inom FN:s ram. Jag antar att man gjort det pliktskyldigast för det är svårt att se att en sådan konferens skulle kunna bli mycket annat än en plattform för ett oändligt propagandapratande. Några beslut om konkreta åtgärder skulle den naturligtvis inte kunna resultera i. Snarare är väl risken den att man skulle provocera lösningar på områden, t. ex. när det gäller ett utvidgat provstoppsavtal, där man i dag i varje fall vägar ha som arbetshypotes att framsteg är möjliga.

En bra lösning, som jag ser det, är en omorganiserad nedrustningskommitté, där Kina ingår som en av medlemmarna och där naturligtvis också Frankrike deltar. En sådan omorganisation måste innebära att alla medlemsstater har samma ställning och att det nuvarande permanenta ordförandeskapet för USA och Sovjet avskaffas. Däremot vore det olyckligt om man förändrade kommitténs karaktär av förhandlingsorgan. Radikala resolutioner som röstats fram av en majoritet är på det här området ändå bara skenbart värdefullare än aldrig så tunna avtalsutkast som stöds av alla.

Stora förhoppningar har knutits till försöken att åstadkomma verklig nedrustning, men anspråken måste ställas mycket lågt om vi skall kunna påstå att några av försöken varit särskilt framgångsrika. Den avspänning vi upplever i Europa i dag är inte resultatet av några nedrustningsinitiativ, den vilar på den avskräckande effekten i motsidans militära styrka. Det är en fredsgaranti på mycket explosiv grund. Dessutom kostar den både vår världsdelen och världen i övrigt summor, som — använda på rätt sätt — kunde betyda skillnaden mellan svält och välstånd för miljoner människor. Därför kan inga ansträngningar vara stora nog när det gäller att förmå världens regeringar att vika av från den vanvettiga kapprustningens väg. Inte heller har vi råd att låta vår bedömning av stormakternas vilja att hörsamma den maningen bli så pessimistisk att vi utesluter varje förhoppning om framgång.

Statsrådet fru MYRDAL:

Fru talman! Glädjande många talare har i dag i sina inlägg betonat vikten av nedrustningsdebatt och nedrustningsförhandlingar. Alla har säkert också varit beredda att skriva under på att vi skall stå redo att göra vårt såsom vi har gjort förut, hur hårt motståndet från stormakternas sida än är. Inte minst har herr Ullsten vältaligt vittnat om svårigheterna. Han har faktiskt nästan upprepat hela den långa katalog på misslyckanden som jag framfört under de senare åren, och inte minst i stället för ett jubileumstal förra veckan i Genève.

Herr Möller i Gävle har på förmiddagen bett mig att göra några kommentarer om utsikterna att få Kinas medverkan i nedrustningsarbetet. Nu har herr Ullsten också gjort en del funderingar kring den saken, och jag vill gärna fortsätta ett litet stycke med den debatten.

Då tycker jag att man först skall konstatera att det blotta faktum att Kina nu har intagit sin rättmätiga plats i FN och därmed trätt ut ur den isolering, som lät många andra stater bekvämt glömma bort att räkna med Kina, haft en stimulerande verkan på all nedrustningsdebatt. Den har blivit mer angelägen. Den har alltmer medvetet till ärende att hejda att också Kina går med i tävlan om att bli en militär supermakt.

Men då blir den första frågan: Kommer Kina att medverka? De kort som hittills lagts ser inte hoppgivande ut. Kina deltog över huvud taget inte i omröstningen om flertalet nedrustningsresolutioner i FN i höstas. Kina röstade direkt mot resolutionerna om inställande av kärnvapenprov. Kina deltar heller inte i nedrustningsförhandlingarna i Genève, fastän det klargjorts att detta skulle vara välkommet. Det är förståeligt att det vore illusoriskt att vänta sig kinesisk anslutning till ett organ som är uppbyggt

så på stormaktspolitisk bas som nedrustningskommittén. Där är ju det tudelade permanenta ordförandeskapet för Sovjetunionen och Förenta staterna mer än symboliskt.

Då kommer jag till den andra frågan: Finns det något hopp om att Kina skall bli med?

Låt oss säga att Kinas uteblivande i år redan medverkar till att det lamenterade tionde året blir ett ganska slött mellanår. Det enda vi kan hoppas på är att man tar en ny ansats till en mycket mer aktiv och realistisk samling kring nedrustningsmålet i FN i höst.

Ett visst stöd för att Kina då skall visa sig intresserat ger det faktum att den resolution Kina verkligen röstade för gällde just en planerad världskonferens för nedrustning. Men det var högdramatiskt. Sovjet hade ställt förslaget. Konferensen kanske t. o. m. skulle kunna tänkas bli perenn och återkomma vartannat eller vart tredje år. Troligen hade Sovjet ställt förslaget i medvetande om att det är den typen av förslag som Kina brukar framföra. Men då satte Kina in en kraftig frontalattack, först mot förslaget som sådant och sedan kraftigt mot båda supermakternas rustningsvansinne.

Nå, förslaget skrevs om och, som sagt, i slutomgången röstade Kina för det.

Frågan återkommer i höst, och då står vi alla inför en skiljeväg i nedrustningsdebatt och förhandlingar. Jag kan inte på något vis våga profetera om vilken riktning man då skall slå in på. Skall man gå den ljusare vägen mot framsteg, eller skall man inte göra det? Gör man det – och lyckas man t. o. m. få ett positivt beslut om den här nedrustningskonferensen – då kan det ju innebära en ny start som avlägger nya löften och organiserar upp nya instanser.

Men en konferens kan knappast komma till stånd förrän på hösten 1973. Det är troligt att den europeiska säkerhetskonferensen har prioritet. Vi har också SALT-förhandlingarna att ta hänsyn till. Dem får vi väl veta något om i och med Nixons besök i Moskva. Sker en ljusning där, ter det sig litet mer löftesrikt också för FN-besluten i höst.

Men jag tror att det viktigaste blir hur Kina ställer sig, om man skall ha tillförsikten att alla går fram gemensamt. Då blir det troligt att man så småningom kommer fram till ett nytt förhandlingsorgan, som dock blir ganska mycket Genèvekonferensen i en ny kapprock, med ett roterande ordförandeskap och med något fler medlemsstater. Alla som har erfarenhet är överens om att någonting strax under 30 är det enda medlemsantal som ger ett förhandlingsdugligt organ. Erfarenheten blir dock kanske inte alltid utslagsgivande.

Detta är tror jag, det bästa som vi kan hoppas på. Men det kan ju också tänkas att man inte når någon överenskommelse, att Kina vägrar att vara med, att den europeiska säkerhetskonferensen inte har hunnit så värst långt, att andra politiska förvecklingar kan inträffa. Då skall vi komma ihåg – och kanske därför profetian väger över litet åt det pessimistiska hållet – att Kina har ställt villkor för sitt deltagande i nedrustningskonferensen. Kina har begärt att, t. o. m. innan konferensen kommer till stånd, de två supermakterna skall förbinda sig att inte som första stat utnyttja kärnvapen mot andra kärnvapenstater och att över

huvud taget inte använda kärnvapen mot icke-kärnvapenländer. Dessutom skall de två dra tillbaka alla sina utomlands stationerade och grupperade kärnvapen. Det är tuffa villkor.

Den koncentration som Kina gör på kärnvapen blir särskilt betydelsefull för oss alla som har satt en kärnvapenedrustning som högsta prioritet. Men anspråkslösa som vi tvingats att bli har vi hittills huvudsakligen ägnat oss åt att åstadkomma ett fullständigt provstopp för kärnvapnen. Förste vice talmannen Bengtson sade i sitt anförande att han hoppades att Kina skulle kunna deltaga i detta. Därför vill jag ytterligare säga några få ord om den saken.

Inte minst Sverige gör allt för att pressa de två supermakterna genom att avkläda dem deras falska tekniska argument. Framför allt har Förenta staterna föreburit svårigheten att kontrollera efterlevnaden av ett underjordiskt provstopp som en anledning till att inte skriva under ett avtal. Som vi säger i regeringsförklaringen – och som vi har sagt flera gånger i Genève – vet vi nu att det finns tillfredsställande fjärrkontrollmetoder. Man behöver alltså inte kränka någon suverän stats territorium för att efterforska om prov har företagits.

Men då uppträder ett nytt farotecken. Det ter sig som om Sovjet nu börjar ställa politiska villkor för sin underskrift av ett sådant avtal, de villkoren nämligen att Kina skall deltaga och att Kina skall vara redo att avsvära sig även övriga typer av kärnvapenprov. Man säger alltså att avtalet bör anstå tills alla kärnvapenstater avtalar om stopp för alla prov.

Vi måste säga oss att detta är orimligt. Det är de obotfärdigas förhinder. De två supermakterna har ju ett så oändligt försprång att de måste ha råd att också leda avskaffandet eller begränsandet av dessa vapen. Det är som två småpojkar som har tusen leksakspistoler var, så kommer en nykomling som har fått sin första pistol, och då uppställer man villkoret: Nej, vi offrar inte en enda förrän du är redo att göra dig av med din. Man är för resten ännu strängare, för vad som skulle offras vore ju bara den ytterligare effektiviseringen av den kärnvapenarsenal som man redan har och som är så enorm i sin överkill capacity att det är rena rama överflödet.

Jag menar att vi i alla fall måste fortsätta med pressen för att uppnå ett fullständigt provstopp för supermakterna och där lägga de politiska argumenten så att ett dylikt provstopp bör ses som en invit till Kina att inte kopiera sin målsättning på de hittillsvarande supermakternas ändlösa rustningskapplöpning. Man hör i stället tävla i resonlighet och förnuft. I varje fall tror jag det är de argumentlinjer som man kan gå på för att hålla något liv i nedrustningsförhandlingarna, även om Kina inte är aktivt medverkande.

Det andra partiella nedrustningsavtalet som man kan arbeta på är att fullständiga den nu avslutade konventionen mot tillverkning av biologiska vapen med en liknande konvention mot kemiska vapen. Jag får kanske foga in inom parentes att Kina har godtagit Genèveprotokollet från 1925 om förbud mot *användning* av biologiska och kemiska vapen.

Jag vill bara säga några få ord om den nämnda konventionen – vi kallar den helt kort B-konventionen – som blev färdig i höstas och som blev välkommen av Förenta nationerna. Den skall öppnas för underteck-

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

nande mycket snart. Vi har på svenskt håll dragit oss och tvekat inför denna konvention. Den är naturligtvis värdefull i och för sig som ett internationellt fördrag. Anledningen till att vi inte har uttalat vår tillfredsställelse med den är att vi menat att man skulle ha åstadkommit ett enda fördrag, som omfattade förbud mot både de biologiska och de kemiska vapnen. Erfarenheten säger oss nämligen att man, om man börjar ingå partiella avtal, slår in på en väg till att begrava förhoppningarna om fullständiga avtal.

Att vi nu – åtminstone tills vidare – tvekar inom den svenska regeringen att underteckna detta avtal beror dessutom på en mycket mer principiell svaghet i konventionstexten. Den är nämligen så skriven att den kringgärdar en möjlighet till diskriminatorisk behandling, som blir de facto riktad framför allt mot de alliansfria staterna. Som kontrollmetod anges i detta fördrag bara en möjlighet att föranstalta om en undersökning, nämligen att begära en sådan hos säkerhetsrådet. Då vi i höstas tog upp den saken i FN framhöll vi att detta teoretiskt innebär att de fem permanenta medlemmarna i säkerhetsrådet kan hindra en undersökning i varje land som de vill skydda. Då har det försäkrats oss att frågan om ärendets upptagande i säkerhetsrådet är av formell karaktär och avgöres med majoritetsbeslut. Men frågan om igångsättande av en veritabel undersökning är av materiell natur, och på den punkten har vi icke fått garanti mot att vetot skulle komma att utnyttjas.

Avtalstexten har följande lydelse: Varje fördragsslutande part förbinder sig att medverka i varje undersökning om vilken säkerhetsrådet kan föranstalta i enlighet med Förenta nationernas stadga på grundval av klagomål som mottagits av rådet. Säkerhetsrådet skall underrätta de fördragsslutande staterna om resultatet av undersökningen.

Det är den situationen som vi inte kan finna oss i. Den skulle åtminstone få en farlig verkan som prejudikat. Det är inte den sortens nedrustningsavtal som det är någon mening att arbeta fram. Att skriva på ett förbud mot tillverkning av biologiska vapen skulle i och för sig inte påverka Sverige så mycket. Vi har ju unilateralt försäkrat att vi inte tillverkar eller ämnar tillverka sådana vapen. Vi menar dock att kontrollfrågorna har en oerhörd principiell betydelse. De kommer inom den närmaste tiden upp i säkerhetsrådet, och vi hoppas att våra dubier och vår kritik skall ha en viss verkan.

Herr HELLSTRÖM (s):

Fru talman! Utrikesutskottets vice ordförande herr Dahlén gjorde tidigare ett inlägg i en fråga som utrikesutskottet i sak fortfarande behandlar, nämligen biståndet till Bangladesh. Herr Dahlén sade att den socialdemokratiska majoriteten i utskottet hade förvägrat en förturshandling av den frågan. Han uttryckte sig t. o. m. så att han ansåg det fantastiskt att socialdemokraterna hade uppträtt på det sättet.

Jag kan tyvärr inte se herr Dahléns anförande som annat än taktiskt betingat. Om han har studerat de promemorior som varit utskottet till handa och om han har lyssnat till de utförliga föredragningar utskottet har haft i frågan om biståndet till Bangladesh, tror jag inte att han kan komma till den slutsats han gjorde.

I februari, så snart regeringen i Sverige hade erkänt Bangladesh-regeringen, reste en delegation från UD och SIDA till Bangladesh för att tillsammans med Bangladeshs myndigheter planera det svenska biståndet. Man fick ta sig fram under besvärliga omständigheter på grund av det dåligt utbyggda transportnätet, men man startade resan så snabbt det över huvud taget var praktiskt och tekniskt möjligt att göra det. Efter hemkomsten från den studien, som UD tillsammans med SIDA alltså gjorde i samarbete med Bangladeshs myndigheter, har utskottet haft tillgång till ytterligare promemorior och material som visar att regeringen mot bakgrund av resan och diskussionerna med Bangladeshs myndigheter nu planerar en biståndsinsats till Bangladeshs område som för innevarande budgetår uppgår till drygt 100 miljoner kronor. Det innebär att Bangladesh under innevarande budgetår kommer att bli den största mottagaren av svenskt bilateralt bistånd.

Men den avgörande frågan är dessutom en annan. Frågan huruvida det här biståndet skulle behandlas med förtur eller inte har blivit inaktuell – motionen från folkpartiet och centerpartiet väcktes i januari, innan erkännandet var gjort och den svenska regeringen sändt en delegation. Vidare har det klart framgått av föredragningarna i utskottet att flaskhalsen i Bangladesh i dag och fram till den 3 maj, när utskottet skall ta ställning till alla biståndsfrågor, är inte pengar. Flaskhalsen kommer att vara pengar senare, men under tiden från nu och fram till maj är flaskhalsen ett obefintligt eller illa sönderslaget transportväsen. Även om vi alltså skulle behandla ärendet med förtur och anslå hur många miljoner som helst före den utsatta tidpunkten för biståndsfrågornas avgörande, skulle det inte få någon effekt.

Det som först måste ske i Bangladesh är att transportsystemet repareras, så att biståndet över huvud taget kan komma fram. Ett bifall till önskemål om förtursbehandling av frågan skulle inte på något sätt innebära snabbare bistånd till de nödlidande människorna i Bangladesh. Den planering som SIDA och UD utför tillsammans med Bangladeshs myndigheter syftar däremot just till att få till stånd bl. a. ett transportväsen som kommer att fungera så att biståndsinsatsen senare kan bli effektiv.

Fru talman! Den internationella politiska debatten handlar i hög grad om gränserna för människans möjligheter. Det är de gränser som sätts därför att jordens resurser är knappa och ändliga och de ännu snävare gränser som vi sätter genom att försämra vår livsmiljö. 70 procent av jordens yta är hav. Hittills har haven varit transportvägar. I framtiden blir det på haven och på havsbotten som frågan om jordens resurser och frågan om livsmiljöns återhämtning till stor del kommer att avgöras.

I tusentals år har de ekonomiska resurserna på land stått i centrum för maktpolitiska strävanden som lett till krig och fred. På grund av den tekniska utvecklingen står vi nu vid en vändpunkt. Stormakternas intressen kommer att inriktas mot de orörda 70 procenten, mot de ofantliga produktiva resurser som finns på havsbotten och i havet.

Frågan om havsbottens fredliga utnyttjande är kanske den viktigaste fråga som Förenta Nationerna för närvarande arbetar med. Ännu för tolv år sedan diskuterades havsfrågorna i internationella sammanhang från en

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

snävt juridisk utgångspunkt. Nu däremot, när FN:s havsbottenkommitté har tagit upp frågan om havens resurser och den internationella kontrollen på nytt, så har havsfrågan lyfts fram på ett helt annat, politiskt centralt plan. Ny militär teknik gör havsbotten strategiskt viktig. Ny civil teknik gör att man för första gången kan börja bryta de ofantliga mineraltillgångar som finns också på stora djup. Havsfrågans ekonomiska räckvidd kan belysas av ett konstaterande som görs i en FN-rapport från generalsekreteraren, där det sägs att nybildningen av vissa viktiga metaller på havsbotten varje år är lika stor som mänsklighetens totala årliga förbrukning av samma metaller. Havet innehåller utomordentligt stora reserver av koppar, nickel, kobolt och mangan men också järn och kol. Oljetillgångarna under vatten är större än de på land osv. Samtidigt spelar fisket – också här genom ny teknik – en helt annan roll än tidigare i livsmedelsförsörjningen. Sedan 1948 har den totala världsfångsten av fisk ökat med drygt 200 procent. För en rad u-länder har fisket fått en avgörande betydelse för deras försörjningsmöjligheter.

Men det nyväckta intresset för havsresurserna innebär också risker för en miljöförstöring som kan hota oss alla om den fortsätter och förvärras. Till den tidigare försämringen av havsvattnet genom okontrollerade utsläpp, dumpning osv. kommer nu den rovdrift på fisk och annan havsnäring som de långdistansfiskande nationerna, särskilt Sovjet och Japan, bedriver. En okontrollerad malmexploatering i framtiden kan också rubba havets balanssystem. Den som har makten över en avancerad teknologi kan också få en monopolställning, med kontroll över de avgörande naturresurserna i ett framtida läge där tillgången på mineraler på land börjar tryta och där traditionella exploateringsmetoder inte räcker till. I dag torde USA och Japan ha kommit längst när det gäller att bryta malm på havsbotten. Sovjet har samtidigt världens mest avancerade marina forskningsflotta. I dag är det mesta av havens resurser utforskat. Men USA och Sovjet torde vara mycket nära möjligheten att ingående prospektera havsresurserna från rymdsatelliter.

Detta är något av bakgrunden till de diskussioner som just denna vecka förs i Förenta nationerna om havets tillgångar och det internationella samfundets roll. I princip är alla stater överens om att det internationella samfundet skall upprätta ett organ som styr och reglerar exploateringen av naturtillgångarna i havet utanför den nationella jurisdiktionens gränser. Nästa år kommer FN-debatten att gå in i ett konkret och viktigt skede just när det gäller ett internationellt organs befogenheter. Men tiden är knapp. Ju större möjligheter stormakterna skaffar sig tekniskt för att exploatera resurserna på mycket stora djup, desto svårare kommer det att bli att uppnå enighet om en internationell styrning. Vissa uppgifter tyder på att USA vid 1970-talets mitt kan sälja mineraler på världsmarknaden som brutits ur världshaven på 4 000 - 6 000 meters djup.

Gränslinjen i FN-debatten går grovt taget mellan de kuststater som är u-länder och de som är i-länder. De kustlösa staterna spelar en mer undanskymd roll. Alla kuststater arbetar för en vidsträckt nationell jurisdiktion. Men utformningen av denna är kontroversiell, och det är en kärnfråga. Här går en viktig gräns mellan stormakterna och u-länderna.

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

USA och Sovjet önskar en snäv territorialvattengräns av militärstrategiska skäl. USA har dessutom föreslagit ett förvaltarskapsområde utanför en 12-milsgräns och fram till kontinentalsockelns slut. Över detta område skall nationalstaten ha en viss, relativt lös ekonomisk kontroll.

U-länderna vill som regel ha en fastare jurisdiktion – i vissa fall upp till 200-sjömilsgrens. En av de relativt få frågor där Folkrepubliken Kina tog konkret ställning i FN:s generaldebatt i höstas var just denna, där Kina anslöt sig till u-landslinjen. USA-förslaget missgynnar u-länderna i Latinamerika och Afrika, som ofta har en smal kontinentalsockel. Det torde dessutom ge större spelrum för de privata konsortier som har de tekniska möjligheterna att exploatera havsbotten. Kuststaterna får i det amerikanska systemet ge licenser och ta upp licensinkomster varav en del skall föras vidare till det internationella organet. Men det är oklart om kuststaterna också får en vanlig reell beskattningsrätt över de vinster som företagen gör genom brytning i förvaltarskapsområdet.

En annan väsentlig konflikt gäller befogenheterna hos det internationella organ som man eftersträvar och som skulle förvalta haven utanför den nationella jurisdiktionen. Det kan röra sig om 80 procent eller mer av havsbottens totala yta. Stormakterna har intresse av ett relativt svagt organ som opererar på licensbasis och som har rätt små befogenheter. U-länderna önskar i regel ett organ med stora befogenheter, som självt kan engagera sig i exploatering direkt eller genom "joint ventures" och som självt kan kontrollera marknadsföringen. Här ligger givetvis också en rädsla för att en okontrollerad marknadsföring av havsmetaller kan skada u-ländernas möjligheter till export av de metaller som bryts på land och som ofta formar en viktig del av u-ländernas inkomster.

Sverige har givetvis intressen av olika slag att bevaka i fråga om havets användning. Skall vi betrakta oss som en kuststat vid Nordsjön eller som en kustlös stat med litet inflytande på utvecklingen? Vi har en industriell och teknisk tradition som kanske kan möjliggöra att vi i framtiden kan behärska djuphavs brytning av metaller. Den frågan har också politiska konsekvenser. Om tekniken blir monopoliserad hos multinationella, USA-dominerade eller av andra stormakter dominerade privata bolag kan u-länderna – men även andra stater – få en svår förhandlingsposition även om de som kuststater har licensrätt. En rad länder skulle kanske hellre vända sig till ett konsortium från ett neutralt land som vårt, särskilt om den svenska staten ledde eller var delägare i ett sådant framtida konsortium. Denna fråga bör beaktas i näringspolitiken.

Men på kort sikt är den viktigaste frågan att arbeta för att det internationella organet får en stark kompetens och beslutsmöjligheter för att hindra ett framtida stormaktsmonopol över jordens kanske viktigaste naturtillgångar, liksom att u-länderna inte avskärs från kontroll över de ekonomiska resurserna utanför sina kuster, vare sig det gäller fisk, olja eller metaller. Det är väsentligt att Sverige aktivt engagerar sig för dessa krav särskilt nästa år, när avgörande beslut kan komma att förberedas i FN. Frågan gäller ytterst om världens nationer skall kunna uppträda förnuftigare än förr i strävan efter kontroll över naturresurserna – när tekniken för första gången gör det möjligt att utnyttja de 70 procent av jordytan som är hav – till folkflertalets nytta eller till fåtalets monopolställning.

Herr DAHLEN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Herr Hellström försökte ge intrycket av att det var någonting hemlighetsfullt som utrikesutskottet höll på med om Bangladesh och att det skulle vara fel att ta upp den frågan här. Jag kan då tala om för herr Hellström, som kanske inte riktigt har tänkt över situationen, att protokollet över utskottets beslut från förra veckan att vägra förtursbehandla Bangladesh justerades i tisdags. Detta är nu en offentlig handling. Och så behöver vi inte resonera mer om det.

Om det nu inte skulle finnas några skäl för att öka hjälpen till Bangladesh utöver herr Hellströms socialdemokratiska regerings förslag, så hade det ju varit ofarligt att släppa fram saken. Då hade folkpartiets och centerpartiets krav på ökning stått där i all sin nakenhet, och det är det herr Hellström vill att det skall göra. Men ni gjorde inte det. Alltså är det någonting annat som ligger bakom.

Herr Hellström säger att här kommer mycket stora anslag. Ja, en del av det som nu planeras, har vi i utrikesutskottet fått reda på, gäller inte bara för den närmaste tiden, utan det skall slås ut på ett par år. Meningen har ju varit att hjälpen till Pakistan skulle öka; framför allt skulle det gamla s. k. Östpakistan få mera. Slår man ut det här, så blir det ungefär 80 miljoner per år, och det är inte så kolossalt mycket.

Jag har här den skrivelse som FN:s generalsekreterare skickade till regeringen den 25 februari. Där talas det för FN:s del om ett behov av hjälp till Bangladesh på över en halv miljard dollar. Man behöver kontanter, står det. Generalsekreteraren slutar med en förhoppning om att regeringen verkligen skall svara generöst på den här anmodan. FN:s egen utsände rapportör talar om vad man behöver. Jag ber om ursäkt – det är mest expressivt att läsa det på engelska. Han summerar situationen: Blankets won't do. Baby food won't do. Midwifery kits won't do. Charity won't do. Cash is required for employment and reconstruction. Plain cash. – Pengar, reda pengar, det är det fråga om. Herr Hellström försökte göra gällande att det framför allt var transportproblem. Det är det, men här gäller det också reda pengar, och man behöver inte hålla på så förfärligt länge för att bestämma sig för om man skall bevilja sådana eller ej. Herr Hellström står där alltså avklädd.

Herr HELLSTRÖM (s) kort genmäle:

Fru talman! Jag talade inte om någon hemlighetsfullhet i utskottets dokument. Jag bara hoppades att herr Dahlen skulle läsa dem noggrant; jag fick nämligen inte det intrycket av hans anförande att han hade studerat dem över huvud taget.

Vi anser att man inte skall ge den här frågan förtur när den redan är behandlad av regeringen, men det är inte för att klä av folkpartiet utan för att vara något så när logiska och behandla alla biståndsanslag vid ett tillfälle och göra en samlad bedömning av hela biståndspolitikerna. Det torde vara mycket svårt att utläsa ur något av de anföranden om biståndspolitik som har hållits här i dag att någon ledamot av kammaren skulle ha en annan uppfattning än att biståndspolitikerna bör bedömas i sin helhet, att avvägningarna bör göras mellan alla poster vid ett tillfälle – om det inte finns särskilda skäl för en annan ordning. Men de särskilda

skälen förelåg inte, eftersom regeringen redan hade handlat.

Så säger herr Dahlé: Det där var ju siffror som var utspridda över flera år. Men de siffror som jag angav, de 100 miljonerna, gäller ju innevarande budgetår. Sedan finns det ytterligare miljoner för nästa budgetår, men jag talade om det här budgetåret.

De pengar som FN har begärt från svensk sida – den plain cash som herr Dahlé talade om – har Sverige utfäst sig att ge redan innan ansökan kom. De svenska utfästelserna om bidrag till FN:s Focal Point-program och, i februari, till FN:s program i Bangladesh kom före den officiella vädjan från FN – just därför att det var bråttom.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Fru talman! De 100 miljoner som herr Hellström nu talar om – och som jag föreställer mig är vad SIDA har begärt för humanitär insats – skall enligt den redogörelse som har lämnats till utrikesutskottet delas upp på två budgetår. Det var punkt 1.

Punkt 2: Herr Hellström säger att han inte har hört någon i den här utrikesdebatten som har framfört någon annan mening än att alla biståndsinsatser skall behandlas i Sveriges riksdag på en gång. Jag vet inte om det är någon som har tagit upp detta problem.

Punkt 3: Det är, som jag anförde i mitt första anförande här i dag, en extraordinär situation i Bangladesh. Vad regeringen föreslår är en högst ordinär insats, tycker folkpartiet och centerpartiet. Herr Hellström och hans parti tycker inte att det behöver göras något mer. Det är det som är skillnaden.

Herr HELLSTRÖM (s) kort genmäle:

Fru talman! Jag får erinra herr Dahlé om att folkpartiets och centerpartiets motion väcktes under den allmänna motionstiden, innan erkännandet av Bangladesh var gjort. Vill man alltså göra någonting mer, som herr Dahlé uttrycker det, så har det redan gjorts av regeringen i kontakt med Bangladeshs myndigheter. Ingenting av de skrivningar som finns i mittenpartiernas motion i den här frågan går, såvitt jag förstår, utöver de insatser regeringen ytterligt snabbt har vidtagit.

Herr SJÖNELL (c):

Fru talman! I Kungl. Maj:ts tal vid riksdagens högtidliga öppnande i år återfanns som så många gånger förr den gamla frasen att "Sveriges förhållande till främmande makter är gott". Så länge som vi utan att göra våld på sanningen och verkligheten under kommande år kan upprepa detta konstaterande torde allt vara relativt tryggt och gott för vårt folk och fred sannolikt råda i vår del av världen. Det fanns dock en tid – icke särskilt avlägsen – då trontalsupprepan det av vår positiva värdering av vårt förhållande till omvärlden vid några tillfällen mera blev till en nästan desperat försäkran om vår neutralitet i storkriget än ett korrekt återgivande av verkligheten.

Vi lyckades emellertid att genom att göra relativt sett få utrikespolitiska misstag och med en god portion tur klara vårt nationella oberoende och våra möjligheter till fortsatt utveckling i frihet.

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

När nu regeringen i sin deklaration i dagens utrikesdebatt förklarar att "Sveriges utrikespolitik skall tjäna syftet att trygga vårt nationella oberoende och våra möjligheter till fortsatt utveckling i frihet", torde knappast någon ha något att invända häremot. Inte heller mot nästa konstaterande, nämligen: "Neutralitetspolitiken är det främsta medlet för att nå detta mål."

Det är naturligtvis riktigt att neutraliteten är ett begrepp som får sin formella tillämpning först då krig råder i omvärlden. Neutralitetens grundläggande förutsättning i fred är vår alliansfrihet, alltså att vårt land avstår från militära eller utrikespolitiska bindningar till annan stat eller grupp av stater. En slutsats av detta resonemang som är självklar för de flesta är kravet på ett starkt svenskt försvar – vad som sedan menas med ett starkt försvar. Det råder som bekant mycket delade meningar på den punkten, men jag skall här inte försöka dra upp någon försvarsdebatt, endast uttrycka den stilla förhoppningen att nationen icke inom kort skall få uppleva en våldsamt sådan debatt, som kanske får omvärlden att tro ått vårt försvars styrka är ett mycket relativt begrepp. Omvärldens tro på och förtroende för de grundläggande instrument som etablerar vår alliansfria politik, bl. a. försvaret, är nämligen avgörande för våra möjligheter att hävda såväl den alliansfria politiken i fred som neutralitetspolitiken i krig. Vi kan slå oss för vårt bröst hur många gånger som helst och högtidligen betyga att vi i alla lägen kommer att hävda vår neutralitet. Kan vi dock icke på ett övertygande sätt grundlägga ett starkt förtroende hos "främmande makter" för vår förmåga att värna om och upprätthålla neutraliteten i ett eventuellt krig, kan vi saklöst avstå från alla deklarationer om vår vilja att göra samma sak.

Fru talman! Som jag nyss framhållit med understrykande av samma konstaterande i regeringsdeklarationen torde de flesta svenskar vara överens om att vår alliansfria politik förutsätter ett starkt försvar. Med detta begrepp förstås i allmänhet en stark militärapparat. Militärapparatens är emellertid endast den ena – men naturligtvis betydelsefulla – komponenten i det vidare, övergripande försvarsbegreppet. Den andra icke mindre betydelsefulla komponenten i det vidare försvarsbegreppet utgöres av försörjningsapparatens. Vårt land måste nämligen räkna med att om krig åter skulle drabba Västeuropa så är detta en del av ett storkrig, i vilket de olika militärallianserna förr eller senare måste bli invecklade. Om samma under ännu en gång skulle upprepas, nämligen att vi skulle lyckas hålla vårt land utanför ett sådant storkrig, måste vi räkna med att själva klara vår egen försörjning med mat, kläder och annat livets nödtorft.

Även om vårt land icke – som under andra världskriget – skulle bli helt avspärrat är det uppenbart att vi med de stora krigsförande ländernas industri på krigsfot icke kan få möjligheter att utifrån ta in mera än en bråkdel av vad vi i dag importerar. Som jämförelse vill jag erinra om att importvärdet för 1972 utgjorde nära 40 miljarder kronor. Möjligheterna att med framgång skapa förtroende hos omvärlden för vår icke bara vilja utan också praktiska förmåga att under kanske årtal av krig kunna hävda vår neutralitet ligger alltså icke bara i att våra militära maktmedel bedöms vara i stånd att kunna avvisa främmande våld utan också i att vi bedöms

kunna klara vårt folks behov av mat, kläder, skor, bostäder och andra förnödenheter även under en total avspärrning.

Fru talman! Därest vi icke ytterligare drar ned vårt jordbruks produktionskapacitet blir vi sannolikt i stånd att klara livets nödtorft i fråga om livsmedel. Men man kan med fog och inte utan oro ställa frågan hur det förhåller sig med vår förmåga att själva försörja oss med kläder, skor m. fl. livsnödvändiga produkter, en förmåga som är en väsentlig komponent i vår neutralitets förtroendekapital. Svaret torde vara att vi på här angivna och andra viktiga områden icke äger den nödiga förmågan och alltså låtit nedlägga alltför många hemmaindustrier och vad värre är skrotat tillhörande maskinpark. Denna debatt är måhända icke rätt tid och plats för en diskussion om vårt växande importberoende genom den pågående utstampningen av hemmaindustri, men eftersom ett alltför starkt importberoende har klara säkerhetspolitiska aspekter och ytterst berör våra möjligheter att i omvärlden skapa förtroende för vår neutralitetspolitik måste frågan ändock vädras i dag. Beredskapslagring är ingen definitiv lösning. Jag uppmanar regeringen att ta vida allvarigare på denna viktiga frågeställning än hittills och söka åstadkomma en bred samling omkring en lösning som tillgodoser de viktigaste av de i frågan ingående aspekterna, sist men icke minst den säkerhetspolitiska. En underlåtenhet eller senfärdighet i det här avseendet kan bli ödesdiger.

När det sedan, fru talman, gäller den internationella utvecklingen och de förhoppningar som väckts om en mildring av spänningarna mellan de två maktblocken som står emot varandra i Europa, har uppenbarligen den västtyska regeringens fördrag med Sovjetunionen och Polen, denna regerings förhandling med Östtyskland om relationerna mellan de båda tyska staterna och Berlinöverenskommelsen fokuserat förhoppningarna om en fredlig avveckling av de starkaste spänningarna. Det finns anledning att instämma i regeringens omdöme när den säger: "Fördragets ratificering måste — — — tillmätas mycket stor betydelse för en fortsatt ostörd avspänning i Europa." Även inför risken att beskyllas för naiv optimism vill jag våga påståendet att under senare tid de allmänna förutsättningarna för ett närmande mellan öst och väst förbättrats. Klimatet har så att säga blivit gynnsammare. Ett tecken bland många andra var den sovjetryske partisekreteraren Bresjnevs deklARATION häromdagen angående Sovjets inställning till den gemensamma marknaden. Även om uttalandet delvis tycks ha varit litet luddigt måste innebörden dock vara att Sovjet nu är berett att erkänna EEC icke bara som en företeelse i sinnevärlden utan också som en förhandlingspart under förutsättning av ett motsvarande erkännande från EEC:s sida av dess östliga motsvarighet Comecon.

På grund av ett sammanträde i tisdags i en Europarådskommitté hade jag tillfälle att uppleva den franska reaktionen på Bresjnevs uttalande. Denna reaktion var lindrigt sagt stark och klart positiv. De stora franska tidningarnas förstasidor dominerades av kraftiga rubriker med texten: Sovjet erkänner den gemensamma marknaden. I ledarkommentarer betecknades Bresjnevs deklARATION som en händelse i efterkrigshistorien och ett viktigt — kanske avgörande — steg i utvecklandet av vänskapliga relationer mellan öst och väst med en första konkretion i ett handels-

Nr 48

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

politiskt närmande. Vid hemkomsten kunde jag här hemma konstatera att Bresjnevs uttalande inte väckt särskilt stor uppmärksamhet och i varje fall ännu så länge inte tillmätts någon större betydelse. Om hemmareaktionen i jämförelse med den franska har sitt ursprung i en bättre realpolitisk bedömning av saken saknar jag möjlighet att uttala mig om. Vår försiktighet kan måhända ha en psykologisk förklaring i att våra förhandlingar med EEC om ett frihandelsavtal befinner sig i slutskedet och att det kan vara klokt att avvakta resultatet härav innan vi försöker göra en analys av EEC:s position som eventuellt västeuropeiskt mellanstatligt förhandlingsorgan gentemot östblocket. Skulle det emellertid från rysk sida inom kort bli fråga om ett formellt erkännande av EEC, med t. ex. utväxlande av ambassadörer, är det sannolikt att åtminstone Finlands förhandlingsposition förändras i positiv riktning. Hur som helst: utvecklingen den närmaste tiden i denna fråga förefaller att bli utomordentligt intressant – ja, spännande. Ingen kan förutse slutresultatet.

Enligt uppgifter i franska tidningar hade Bresjnev utarbetat sitt stora tal inför ryska LO-kongressen – i vilket tal EEC-uttalandet ingick som en del – i sin jakthydda i närheten av Moskva. I den framtida historieskrivningen kanske denna jakthydda kommer att framstå som lika betydelsefull som det lilla världshuset Molto Dragino invid Lago Maggiore, där i hemlighet utkastet till Locarnofördraget 1925 utarbetades. Detta fördrag bildar enligt Svensk Uppslagsbok "en vändpunkt i den internationella politiken efter världskriget (det första), i det att kontrahenterna där såsom fullt jämlika och fritt handlande sökte lägga en grundval för framtida vänskaplig samlevnad". Kontrahenter var bl. a. Tyskland, England, Frankrike, Polen och Tjeckoslovakien.

Vad den svenska EEC-politiken angår synes dess grundläggande inriktning icke komma att ändras nämnvärt, även om Sovjet skulle erkänna EEC de facto eller de jure. Det sägs i regeringsdeklarationen att det svenska förhandlingsmålet är att Sverige skall bli delaktigt i en stabil och fritt fungerande tullfri marknad för svensk industri. Vidare säger man: "I de fortsatta förhandlingarna kommer vi att hävda den grundläggande syn på avtalets innehåll och syfte som vi tidigare redovisat bl. a. i den redogörelse som statsministern lämnade riksdagen den 2 december i fjol." Sistnämnda uttalande innebär uppenbarligen att målet för samarbetet med EEC fortfarande är lika fast: "nära, omfattande och varaktiga förbindelser". Eftersom den snart avslutade förhandlingen om ett frihandelsavtal innebär vissa besvikelser ur svensk synpunkt, vitsordade även av regeringen, torde slutsatsen av det senast citerade uttalandet ur regeringsdeklarationen vara den, att regeringen siktar till en ny förhandling med EEC i syfte att förbättra samarbetsavtalet. De svenska förhandlarnas uppdrag att söka få in en utvecklingsparagraf i frihandelsavtalet tyder också härpå. Och i denna ambition torde de flesta, inte minst det svenska näringslivet, instämma.

Även om en del gälla övertoner i kritiken mot regeringens EEC-uppläggning från framför allt vissa representanter för industrin kan negligeras, skall näringslivets oro för en bristfällig EEC-uppgörelse på intet sätt bagatelliseras. Vad man framför allt fruktar är att svensk industri och

svenskt näringsliv genom den uppläggning som EEC-samarbetet får skall berövas en grundförutsättning för fortsatt framgång i kampen med sina starkaste konkurrenter, nämligen möjligheterna att få tävla på lika villkor. Och dessa möjligheter erbjuds ingalunda bara genom att de svenska företagen får tullfrihet på industrivaror till följd av ett frihandelsavtal med EEC.

Lika och rättvisa konkurrensbetingelser kräver dessutom bl. a. att vi t. ex. på samma villkor som EEC:s medlemmar får delta i undanröjande av icke-tariffära handelshinder och i det lagstiftningsarbete på det ekonomiska området som syftar till att förbättra samarbetsmöjligheterna mellan företagen. Ytterligare förutsättningar för att de svenska företagen skall känna den trygghet som känslan av rättvis likabehandling gentemot konkurrenterna ger är avlägsnande av de generella skyddsklausuler som EEC fordrar i den nu stundande uppgörelsen med vårt land, ävensom borttagande av diskriminerande ursprungsregler.

Mot bakgrunden av den djupt oroande stagnationen när det gäller nyetablering av företag på svensk botten och det faktum att det under senare år har skett en snabb etablering av svenska företag utomlands – 200 000 personer i utlandet eller ca 10 procent av alla industrisysselsatta här hemma arbetar för svenska företag – finns det all anledning att med kraft söka bortarbeta svenska företags känsla av oro över att vår uppgörelse med EEC måste medföra ett underläge gentemot de starka konkurrenterna på kontinenten, ett underläge som enligt denna oro bara kommer att accentueras. En förstärkning av denna oroskänsla medför endast en ökning av intresset för etablering utomlands, främst inom EEC.

Jag är, fru talman, liksom tidigare övertygad om att det finns en lösning som både kan garantera vårt beslut att föra en alliansfri politik – vilket bl. a. måste medföra att fullt EEC-medlemskap måste uteslutas – och tillgodose det svenska näringslivets krav på lika och rättvisa konkurrensbetingelser gentemot konkurrenterna inom EEC. Den lösningen ligger i ett associationsavtal. Ända sedan den allmänpolitiska debatten i november 1970, strax före EEC-överläggningarnas inledning, har jag i varje större debatt i riksdagen hävdad att associering med EEC enligt § 238 i Romfördraget skulle vara den idealiska lösningen för oss med hänsyn till våra förutsättningar och krav. Ett associationsavtal skulle självfallet ha en tullunion som utgångspunkt och även reglera bl. a. det viktiga institutionssamarbetet. I sammanhanget är jag angelägen understryka att ett associationsavtal under inga förhållanden får ges karaktären av en utvecklingsfas mot fullt medlemskap, något som icke ens finns antytt på någon punkt i Romfördraget. Skulle en sådan ordning förutsättas av EEC vid en eventuell förhandling får vi självfallet avstå från associering och söka göra det bästa av frihandelsavtalet.

En utveckling av det snart träffade frihandelsavtalet med EEC måste komma. Inför utvecklingsförhandlingen bör enligt min mening förhandlingsmålet vara ett associationsavtal av det slag som jag här har antytt.

Livius uppger att den romerska senatorn Cato d.ä. avslutade alla sina tal i senaten med orden "För övrigt anser jag att Kartago bör förstöras!" Han nådde sitt mål.

Jag vet icke om mina intentioner kommer att realiseras men kan i

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

*Ang. Förenta
staternas krigsföring
i Indokina, m. m.*

varje fall denna gång avsluta mitt tal i den romerska senatens sentida efterföljare, den svenska riksdagen, med: För övrigt anser jag att associering bör prövas!

Herr utrikesministern WICKMAN, som meddelat att han i samband med den utrikes- och handelspolitiska debatten ämnade besvara dels herr *Hermanssons* (vpk), dels herr *Takmans* (vpk) den 11 januari framställda interpellationer, nr 9 respektive 11, angående Förenta staternas krigföring i Indokina, m. m., erhöll ordet och anförde:

Fru talman! Herr Takman har i en interpellation frågat mig om USA:s massiva användning av napalm och andra brandvapen i Indokina utgör skäl för regeringen att inför internationellt forum aktualisera det folkrättsliga förbudet mot användning av sådana vapen.

Sverige har redan i internationella fora aktualiserat frågan om allmänt förbud mot eller restriktioner i användning av såväl napalm som andra brandvapen. Knappast någon annan stat i FN har drivit denna fråga så intensivt som Sverige. Det är ett av många förslag som vi ställt inom ramen för Internationella rödakorskommitténs och FN:s ansträngningar att modernisera krigets lagar.

Jag skall här begagna tillfället att redovisa vad som från svensk sida gjorts i dessa fora, varvid jag begränsar mig till att tala om vår inställning till förbud mot vissa vapen och stridsmetoder.

Låt mig inledningsvis erinra om att min företrädare, Torsten Nilsson, den 20 januari förra året lämnade riksdagen en utförlig redogörelse för regeringens syn på den amerikanska krigföringen i Indokina i ljuset av folkrättens regler om krigföring. Han pekade på en rad stridsmedel och stridsmetoder som var folkrättsstridiga eller vars förenlighet med folkrätten var tvivelaktig, såsom terrorbombning, användning av napalm- och splitterbomber, kemisk krigföring, upprättandet av s. k. free fire zones, som innebär att befolkningen tvångsförflyttas från ett område, vilket därefter fritt kan beskutas, bombas och förstöras etc. Han anförde vidare att folkrättens regler måste utvecklas, så att vi kan förhindra att civilbefolkning drabbas av sådana ohyggliga lidanden som de indokinesiska folken utsätts för.

Med detta mål för ögonen deltog Sverige aktivt i den expertkonferens som sammankallades av Internationella rödakorskommittén i Genève i maj förra året för att diskutera regler för att humanisera krigföringen.

Vid Genèvekonferensen framhölls från svensk sida särskilt följande: Flygkriget, som aldrig blivit föremål för någon konvention, behöver uttryckligen regleras. Grundläggande principer som är tillämpliga finns i Haagkonventionerna, men de behöver utvecklas med direkt sikte på det moderna kriget. Icke-militära mål som är nödvändiga för civilbefolkningens överlevande får inte förstöras eller skadas, t. ex. bostäder, bevattningssystem, risfält, boskap etc. Det är av vital betydelse att hålla en skarp åtskillnad mellan militära och icke-militära mål. All bombning som sker på måfå i syfte att träffa enstaka mål av militärt värde inom ett större område måste betecknas som folkrättsstridig. Särskilt terror- och zombombning måste anses förbjuden, och detta förbud bör klart fastslås, eftersom denna form av krigföring har fruktansvärda konsekvenser för

civilbefolkningen.

Som exempel på vapen som åstadkommer onödigt lidande har från svensk sida pekats på napalm och andra *brandbomber* och *fragmenteringsbomber*.

Rödakorskongressens uppgift var att vägleda Internationella rödakorskommittén i dess förberedelser för att framlägga konkreta konventionsförslag för staterna. Konferensen fattade därför inga beslut, men en ny session förutsågs för våren 1972. Den kommer att äga rum i maj i Genève och alla parter i Genèvekonventionerna har inbjudits att sända regeringsexperter till den.

Under tiden har FN:s generalförsamling vid sessionen i höstas granskat rapporten från förra årets session. Sverige lade därvid tillsammans med några andra stater fram ett resolutionsförslag, i vilket man uppmanade den Internationella rödakorskommittén att ägna särskild uppmärksamhet åt frågan om rättsliga förbud och restriktioner beträffande vissa stridsmetoder och vapen som visat sig särskilt förödande för civilbefolkningen. I samma resolution uppmanades generalsekreteraren att med hjälp av experter framlägga en rapport rörande napalm och andra brandvapen. Resolutionen antogs med 110 röster för, 1 emot och 5 nedlagda röster. Portugal röstade emot; de nedlagda rösterna tillhörde USA, England, Frankrike, Canada och Nicaragua.

Dess värre synes Internationella rödakorskommittén också numera skygga för att lägga fram förslag som förbjuder eller begränsar användningen av vissa vapen.

På svensk sida är vi på denna punkt besvikna på den hållning som Rödakorskommittén i Genève intagit, och vi kommer naturligtvis att fortsätta att hävda att nya överenskommelser till skydd bl. a. för civilbefolkning bör innehålla inte bara regler mot områdesbombning och terror och allmänt uttryckta förbud mot särskilt grymma vapen utan också förbud mot eller begränsningar beträffande specifika moderna vapen.

FN:s generalsekreterare har nyligen – och som en följd av den resolution som på svenskt initiativ antogs av generalförsamlingen i höstas – hemställt att Sverige skulle ställa en expert till förfogande att ingå i en grupp som skall bistå generalsekreteraren att utarbeta en rapport om napalm- och andra brandvapen. Mera fakta om dessa vapens struktur, användning och effekt bör göra det lättare att få till stånd en saklig diskussion om regler som begränsar eller förbjuder deras användning. Vi har förklarat oss positiva till att delta i en grupp med allsidig sammansättning. Vi hoppas att det skall gå att få till stånd en sådan sammansättning men måste konstatera att bland de västliga staterna för ögonblicket inte ens sådana som uttryckligen stött förslaget om en rapport velat ställa experter till förfogande för generalsekreteraren.

Vår hållning i denna fråga ligger fast, och vi har intrycket att det finns ett betydande stöd för den. Jag har emellertid inte velat dölja att det – förmodligen utifrån skilda bevekelsegrunder -- också finns ett motstånd mot att diskutera dessa ting. Vi hoppas att detta motstånd skall bortfalla. Vi kan inte se annat än att alla stater har att vinna på att söka eliminera eller begränsa användningen av åtminstone vissa vapen och stridsmetoder

Nr 48

Torsdagen den
23 mars 1972

Utrikes- och
handelspolitisk
debatt

Ang. Förenta
staternas krigföring
i Indokina, m. m.

Torsdagen den
23 mars 1972

Utrikes- och
handelspolitisk
debatt

Ang. Förenta
staternas krigföring
i Indokina, m. m.

som är särskilt grymma. Till dessa hör napalm och andra brandvapen och fragmenteringsbomber.

Fru talman! Jag ber att i detta sammanhang också få besvara en annan interpellation, som har ett både direkt och indirekt samband med den interpellation som jag nyss besvarat, nämligen en interpellation av herr Hermansson, som till mig har ställt tre frågor angående Förenta staternas krig i Indokina. Han har frågat:

1. huruvida regeringen vill uttrycka sitt fördömande av Förenta staternas anfallskrig i Indokina,
2. huruvida regeringen avser att inför 1972 års generalförsamling ställa kravet att USA skall lämna Indokina vid ett bestämt datum samt
3. huruvida regeringen avser att bryta förbindelserna med Saigonregeringen och upprätta förbindelser med Sydvietnams provisoriska revolutionära regering.

I vad avser herr Hermanssons första fråga vill jag hänvisa till de många uttalanden om regeringens syn på kriget i Indokina som gjorts alltsedan år 1965 och som senast kom till uttryck i mitt anförande vid Svenska Vietnamkommitténs studiedag i Stockholms Medborgarhus den 11 mars och i den regeringsdeklaration om utrikespolitiken som jag i dag lämnat riksdagen. Våra uttalanden visar vårt konsekventa stöd åt principen att de indokinesiska folken själva får forma sin politik utan inblandning utifrån, vilket bl. a. innebär att Förenta staterna fullständigt lämnar Indokina.

När det gäller herr Hermanssons andra fråga, om regeringen avser att inför 1972 års generalförsamling i FN ställa kravet att USA skall lämna Indokina vid ett bestämt datum, vill jag erinra om att Sverige vid åtskilliga tillfällen i FN:s generalförsamling väddat om stöd för de indokinesiska folkens strävanden. Senast vid fjolårets generalförsamling tog vi upp Indokinafrågan och uttryckte vår oro i anledning av Förenta staternas massiva bombningar mot Nordvietnams territorium. Vad beträffar generalförsamlingen hösten 1972 är det naturligtvis omöjligt för mig att i dag förutsäga innehållet i våra uttalanden. Det blir avhängigt av händelseutvecklingen i Indokina.

Vad slutligen avser våra förbindelser med Saigonregeringen och PRR vill jag erinra om att regeringen redan för flera år sedan upphört att sidockreditera den svenske ambassadören i Bangkok till Saigon. Någon annan förändring vis-à-vis regeringen i Saigon är inte aktuell. Beträffande frågan om erkännande av Sydvietnams provisoriska revolutionära regering – PRR – konstaterar jag att läget i Sydvietnam inte motiverar en omprövning av den inställning vi hittills intagit. Skälet för denna hade jag tillfälle att närmare utveckla i mitt svar till fru Marklund den 28 oktober 1971.

Herr TAKMAN (vpk):

Fru talman! Jag vill tacka utrikesministern för svaret, både för den positiva attityden och för den breda uppläggnigen.

Det finns ibland skäl att avlägsna sig från de stora talen i det fruktansvärda krig som förs mot Indokinas folk, och i min interpellation den 11 januari tog jag upp en enda av de vapentyper som används av USA i Indokina, nämligen napalm och andra brandvapen. Men självfallet

önskade jag en granskning av alla de vapentyper som kränker folkrättens principer, och jag är tacksam över att utrikesministern har vidgat frågan till att gälla flera.

De stora talen, och därmed menar jag de statistiska uppgifterna, har sin mission att fylla, t. ex. de uppgifter ur officiellt material som Cornelluniversitetets Center for International Studies lade fram den 8 november 1971 i sin stora rapport "The air war in Indochina", luftkriget i Indokina. Enligt dessa uppgifter – och uppgifterna hade sammanställts ur officiellt material – beräknades USA ha fällt 6,4 miljoner ton bomber från luften över Indokina under tiden 1966–1971. Min uppfattning är att dessa uppgifter ändå måste vara lägre än de verkliga. I alla händelser är jag skeptisk mot en av deluppgifterna. Enligt rapporten hade det fällts något mer än en halv miljon ton bomber över Nordvietnam. På vietnamesisk sida har man angivit en mycket högre siffra.

Bombmassan från luften är trots allt bara hälften av den ammunition som använts av USA i Indokinakriget. Tidigare uppgifter visar att mängden artilleri-, infanteri- och annan icke flygburen ammunition har varit av samma storleksordning. Det skulle alltså betyda att USA-sidan fram till senaste årsskiftet har gjort av med mellan 12 och 13 miljoner ton ammunition i Indokina sedan 1965.

Detta är nära nog ofattbara uppgifter. Ändå ger inte tonnagemängderna någon bild av förödelsen eller dödandet, och de ger inte ens någon fullständig bild av de militära krafter som utvecklas enbart genom sprängämnen.

Jag kan ta ett exempel från den resa jag gjorde i Nordvietnam under bombningarna för precis fem år sedan som medlem av en av Russelltribunalens undersökningskommissioner. Enligt uppgifter av de militära experterna i Hanoi utgjordes ungefär hälften av det bombtonnage som Nordvietnam dittills hade tagit emot av CBU-bomber eller, som de vanligen kallas av vietnameserna, stålkulebomber. Uttrycket splitterbomber är jag tveksam inför, men jag skall inte behandla den frågan nu.

Vi inspekterade två byar, som några dagar tidigare hade bombats med s. k. ananasformade stålkulebomber, och vi inspekterade också många byar som just hade bombats med runda stålkulebomber av ungefär en tennisbolls storlek. De ananasformade bomberna hade använts första gången mot Nordvietnam i januari 1965 men betraktades tydligen redan som föråldrade, eftersom de användes ytterligt sällan två år senare, när vi var där.

CBU är en förkortning av "cluster bomb unit", som väl kan översättas med bombknippe eller bombklase. CBU stod det markerat på de plåtbehållare eller halvkor av plåtbehållare som fanns i bombade byar. Där fanns också "loading date", som sannolikt betyder den månad när bomben lämnat ammunitionsfabriken.

Den runda typen av CBU-bomberna transporteras och fälls i spolformade plåtbehållare. Varje behållare eller kanister är 130 centimeter lång och innehåller – åtminstone gjorde den typen det som jag hade tillfälle att se – var och en 300 à 400 små bomber. Varje bomb innehåller en säkringsmekanism och ett högexplosivt sprängämne, cyclotol, inom ett

Nr 48

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

*Ang. Förenta
staternas krigföring
i Indokina, m. m.*

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

*Ang. Förenta
staternas krigföring
i Indokina, m. m.*

hölje av gjuten metall. I detta hölje är omkring 300 stålkulor inbäddade.

Några sekunder efter det att kanistrarna fällts delas varje plåtbehållare i två halvor, och bomberna sprids med relativt regelbundna mellanrum över en ovalt formad yta. När de fälls från låg höjd, 800–900 meter, får denna bombmatta tydligen en längd av omkring 1 000 meter och en högsta bredd av omkring 250 meter. Bomberna har en reliefgjuten yta, som genom luftens motstånd försätter dem i snabb rotation. Säkringsmekanismen i varje bombs centrum försätts ur funktion antingen av centrifugalkraften eller när bomben träffar någonting och slutar rotera – jag har inte lyckats finna uppgifter om vilketdera som är fallet. Efter några hundra meters fall blir bomberna osäkrade och exploderar när de träffar marken, ett hustak eller ett träd. Stålkulorna och de skarpa fragmenten av höljet verkar som hagelskott, förödande på nära håll och med avtagande genomslagskraft på längre avstånd. Tegeltak och tegelväggar är ett effektivt skydd. Man kan väl säga att bostäder i utvecklade länder är effektiva skydd mot den här typen av bomber. Men i de vietnamesiska byarna är spånväggarna inget skydd alls. När CBU-bomberna fälls från en höjd som ger den avsedda tätheten av explosioner kan stålkulorna och de otaliga fragmenten av höljen säkerligen döda varje oskyddad människa innanför den yta som täcks av bombmattan.

Enligt de militära experterna i Hanoi började USA använda runda CBU-bomber i Nordvietnam i april 1966. Men vi hade med oss ett klipp från New York Times från den 14 januari 1967 – jag vill minnas att det var föranlett av Harrison Salisburys artiklar från Nordvietnam vid årsskiftet då. Enligt detta klipp hade en talesman för Pentagon föregående dag dementerat att bomber av detta slag hade använts mot mål i Nordvietnam. Han ifrågasatte om sådana antipersonella bomber över huvud taget existerade. – Detta var alltså när vi kunde plocka drivor av sådana bombfragment i Nordvietnam.

Den 29 mars 1967 besökte vi en by, Liep Mai, som ligger mindre än 40 kilometer fågelvägen från Hanoi och som hade bombats tre dygn tidigare av tio USA-plan som hade fällt bomber i tre vågor: först runda CBU-bomber, sedan tunga bomber och därpå återigen CBU-bomber. Byn hade 272 hushåll och 1 108 invånare. Bebyggelsen var koncentrerad till ett område med smala gator och vidsträckt ris- och betesfält runt omkring. Nära intill låg byn Phu Da, som fick ta emot en mindre del av bomberna.

De små kratrarna efter CBU-bomberna var jämnt fördelade över hela Liep Mai och betesmarkerna mellan denna by och Phu Da. Folket i byn hade markerat varje bombkrater med en vit pappersvimpel. På avstånd såg fälten ut som en jätteäng med prästkragar.

Det var en solig, molnfri söndagseftermiddag när bombningen skedde. Jag och de andra kommissionsmedlemmarna var i Hanoi vid den tidpunkten. Det blev flyglarm när bombplanen kom på 50 eller 60 km avstånd från Hanoi, och vi fick krypa ner i skyddsrummen. I Liep Mai hade man också fått flyglarm, men det är möjligt att barnen, som vallade vattenbufflar ute på fältet, hade fått flyglarmet för sent. Det är också möjligt att de hade sökt få med sig vattenbufflarna in i byn i stället för att själva krypa ner i de enmansskyddsrum som fanns ute på fälten och

lämna bufflarna åt sitt öde. Jag tror att de inte hade velat lämna bufflarna och därför blev fast i bombregnet.

I Liep Mai dödades 10 personer på stället: 6 barn och 4 kvinnor. Ytterligare 35 personer sårades, därav 21 barn. Tre vattenbufflar och 6 svin dödades, och ytterligare 5 bufflar och kor skadades. I byn Phu Da dödades 1 barn och sårades 6 personer, av vilka 3 barn. Samtliga dessa 7 personer vaktade bufflar och kor på betesmarkerna.

Vi såg de stora blodfläckarna, där en pojke och hans buffel hade dödats, bara några få meter från ett enmansskyddsrum. Blodlevrar och mörkröda fläckar demonstrerades för oss som det ställe där en nioårig pojke, Kieu Doan Long, hade blivit allvarligt sårad av stålkulor, som trasat sönder högra lårbenet och perforerat buken. Han fördes till distriktssjukhuset i chockat tillstånd och hörde till den grupp av offer som vi undersökte där efter vår undersökning i byn. En tioårig flicka hade dödats bara en meter från ett skyttegravsliknande skyddsrum alldeles vid infarten till själva byn. Den blodfläckade jorden och hennes bloddränkta lilla blus, perforerad med kulhål, utmärkte platsen. En annan flicka, åtta år gammal, hade dödats omkring fem meter från denna skyttegrav, som hon tydligen hade varit på språng till och som skulle ha räddat henne.

En sextonårig pojke, Doan Vo, dödades hemma på sin gårdsplan, en meter framför ytterdörren och fyra meter från det skyddsrum som han, enligt vad hans familj berättade för oss, sökte hinna ner i. Gårdsplanen var omkring sju gånger sju meter. Där fanns sex kratrar efter CBU-bomber i ett nästan regelbundet mönster. Närmaste grannfamilj hade ett robust skyddsrum med tegelväggar och tjockt tak, men utan skydd för ingången. En CBU-bomb hade exploderat på gårdsplanen mitt för ingången, sänt en skur av stålkulor, metallfragment och sand rakt in i skyddsrummet och där dödats en 27-årig kvinna, Kieu Thi My, och sårat hennes sexårige son, Tu Van Dung, och hennes 22 månader gamla dotter, Thu Thi May, som hon skyddade med sin egen kropp.

Vi gjorde en kritisk och omsorgsfull prövning av bevismaterialet. Den täta fördelningen av kratrar efter CBU-bomberna och det koncentrerade mönstret av bombmattor efter tio tunga bomber och de elva CBU-behållare som fanns kvar på platsen tydde på att planen fällt bomberna från låg höjd, troligen mindre än 800 meter, i ett noga kalkylerat angrepp mot Liep Mai och dess invånare. Utanför den egentliga byn fanns inte ett träd eller något annat som kunde skymma vad som fanns på marken. Piloterna på de plan som angrep Liep Mai kunde inte ha undgått att se hur barnen och de husdjur de vallade sprang för att söka skydd.

Vi intervjuade två kvällar senare två amerikanska piloter som hade skjutits ned, den ene tre månader, den andre sex månader tidigare. En av dem hade varit på sitt tjugonde bombningsuppdrag, den andra på sitt åttonde bombningsuppdrag över Nordvietnam. Vi frågade dem om vad de kunde se och urskilja på marken. Tydligt var att de på den höjden klart kunde urskilja vad det var fråga om, men i regel ingick de i ett flygförband och hade order om att förfara på ett visst sätt. När de upptäckte vad som fanns framför dem hade de inte många ögonblick att reflektera på vad de egentligen fällde bomberna över. De var mycket klart

Nr 48

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

*Ang. Förenta
staternas krigföring
i Indokina, m. m.*

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

*Ang. Förenta
staternas krigföring
i Indokina, m. m.*

medvetna om det efteråt, men i det ögonblick bomberna fälldes fanns det knappast någon möjlighet att göra något annat än bomba.

Jag skulle kunna redogöra för åtskilliga byar som jag själv besökte under mina tre veckor i Nordvietnam 1967 och som jag besökte i omedelbar anslutning till bombningar. Mönstret var i stort sett detsamma som i Liep Mai. En mängd andra besökare i Demokratiska republiken Vietnam har givit liknande skildringar. De senaste åren har också ett stort antal amerikaner som gjort krigstjänst i Indokina vittnat inför Russelltribunalen och den internationella kommissionen för undersökning av USA:s förbrytelser i Indokina om sina personliga erfarenheter av kriget. Det har också varit tribunalsessioner i USA där många veteraner från kriget i Indokina framträtt med vittnesmål.

Helt allmänt kan sägas att USA:s väpnade styrkor i Indokina vägrat skilja mellan krigförande och civila, mellan militära och civila mål, och att de använder metoder och vapen som är förbjudna av folkrätten eller kan sägas strida mot folkrättsliga grundsatsar.

De stålkulebomber jag hade tillfälle studera verkan av för fem år sedan hade redan då börjat utvecklas till ännu mer raffinerade terrorvapen. En engelsk apotekare som besökte Haiphong kom tillbaka medan vi befann oss i Hanoi med fyrkantiga stålkulor. Senare har kulorna i en viss typ av stålkulebomber ersatts med järnpilar som på ett ohyggligt sätt trasar sönder mänskliga vävnader. I andra typer av dessa bomber har stålkulorna ersatts med plastkulor, som är mycket svårare att spåra och avlägsna, därför att de inte klart avtecknar sig på röntgenbilder.

Napalm, vit fosfor och andra brandvapen hör till de vapen som USA använt i stora mängder i Indokina och som den civiliserade världen måste reagera mot med all tänkbar skärpa. Många tiotusental personer har säkerligen dödats på stället av dessa vapen. För många har det kanske varit en relativt plötslig död – många har dött genom kvävning. För andra har döden kommit efter fruktansvärda plågor och desperata ansträngningar att bli kvitt den brinnande massan, som utvecklar en hetta mellan 800 och ett par tusen grader eller mer.

Men man bör göra klart för sig att denna typ av krigföring inte bara syftar till att döda och terrorisera. Den syftar också till att invalidisera en så stor del som möjligt av ett folk och därmed skapa en outhärdlig vård- och försörjningsbörda.

Jag vill illustrera detta med några bilder. Den första bilden visar ett napalmoffer, en 30-åring, några månader efter den akuta skadan. Han har fått små napalmstänk på bara kroppsdelar, på händerna, fötterna och ena kinden. På händerna har försök gjorts med plastikkirurgi.

Den andra bilden visar de fula ärrbildningar, keloidbildningar, som även mycket små napalmstänk åstadkommer.

Nästa bild – jag kan inte säga om det är samma man eller en annan patient – visar hur händerna har opererats. Utsikterna att mannen skall bli arbetsför är naturligtvis mycket små. Det är dessa i och för sig mycket små skador av napalm som ger ohyggligt svåra invalidiserande skador på längre sikt.

Nästa bild visar en 15-årig pojke som skadats av en vit fosfor-bomb. Han dog bara någon timme efter att bilden tagits. På nästa bild visas ena

benet. Skadorna efter vit fosfor är om möjligt ännu värre än efter napalm, och även små skador av det slaget är det praktiskt taget hopplöst att göra någonting kirurgiskt åt annat än att amputera de kroppsdelar som man kan amputera.

Jag skall sluta med detta. Här finns utan tvivel plats för stora insatser för att få fram bättre folkrättsliga regler och för att de folkrättsliga regler som finns skall bli respekterade av alla stater, även av USA, av Portugal som använder samma krigföringsmetoder i de tre kolonierna i Afrika och av Israel som har använt samma metoder i kriget 1967.

Jag är tacksam för det svar jag har fått av utrikesministern här och det indirekta svar som han lämnade i sitt anförande vid Svenska kommitténs för Vietnam studiedag i Medborgarhuset den 11 mars. I sitt anförande där berörde Krister Wickman ett fält som hittills inte uppmärksammats genom några konventioner, nämligen den elektroniska krigföringen. "Det kan", som han där uttryckte sig, "bli en typ av krig som i framtiden kommer att möjliggöra för industriellt avancerade stater att ostört föra ett krig i u-länder."

Jag uppskattar om regeringen fortsätter att driva denna fråga med energi. Jag ser att Alva Myrdal är här, och jag vet ju vilka enorma insatser som fru Myrdal har gjort i det här avseendet. Jag uppskattar om regeringen fortsätter att bidra till att utveckla folkrättens regler och få dem som existerar att bli respekterade.

Herr HERMANSSON (vpk):

Fru talman! Herr Takmans skakande, på egna iakttagelser grundade skildring av vad Förenta staternas anfallskrig innebär i förödelse, fasor och död för folken i Indokina ger bakgrunden till de politiska krav som måste ställas och drivas.

Jag tackar utrikesministern för svaret på mina frågor. Emellertid är svaret tyvärr i huvudsak endast en hänvisning till tidigare gjorda uttalanden och saknar därför de preciseringar som hade varit önskvärda.

Huvudkravet måste givetvis vara att de indokinesiska folken själva får forma sin politik utan inblandning utifrån, vilket bl. a. innebär att Förenta staterna fullständigt lämnar Indokina. Den av USA:s regering proklamerade vietnamiseringspolitiken är ett medel för att söka förlänga kriget och förhindra att de indokinesiska folken vinner frihet. Visserligen är det för alla människor bekant att vad som brukar kallas tragedin i Indokina uteslutande är en följd av Förenta staternas anfallskrig, men detta faktum måste alltid vara den utgångspunkt från vilken man betraktar kriget. Därför hade det varit av värde för de indokinesiska folkens fortsatta frihetskamp att den svenska regeringen klart hade uttalat sitt fördömande av Förenta staternas anfallskrig.

I det tal som utrikesminister Wickman i höstas höll vid FN:s generalförsamling och som han här har hänvisat till behandlades anfallskriget mot Indokina just i sådana allmänna termer som inte är precisa. Han talade om hur "Vietnamkonflikten brett ut sig till Laos och vidgats till ett andra Indokinakrig". Vad som hänt är ju att de amerikanska imperialisterna utvidgat sitt anfallskrig till ett gigantiskt folkmord mot alla de indokinesiska folken.

Nr 48

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

*Ang. Förenta
staternas krigföring
i Indokina, m. m.*

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

Det är alldeles självklart att regeringen inte med exakthet kan säga vad den kommer att uttala inför FN:s generalförsamling hösten 1972. Den fråga jag ställt till regeringen gällde givetvis; och det förmodar jag även den som skrivit svaret begripit, ett läge där USA fortsätter sitt anfallskrig. Vi hoppas att USA tvingats upphöra med detta, men krigets hittillsvarande förlopp ger inte utrymme för någon optimism som snabbt kan infrias. Kravet att Förenta staterna skall helt lämna Indokina och att en bestämd tidpunkt, givetvis så nära i tiden som möjligt, skall fastställas för detta tillbakadragande reses med allt större styrka av opinionen i vårt land och internationellt. Att detta krav restes av en regering i Förenta nationerna skulle stärka denna opinionsrörelse. Regeringen bör ytterligare överväga möjligheten av ett sådant initiativ. Att åtgärder är tvingande nödvändiga för att framtvunga ett slut på anfallskriget framgår såväl av uppgifterna om de omfattande bombningar av Indokina som pågår och om övriga strider i området som av dagens meddelande att Förenta staternas delegation vid fredssamtalen i Paris tillkännagivit sin avsikt att bojkotta samtalen, ett beslut som är mycket oroande.

Den tredje fråga jag ställt gällde upprättande av diplomatiska förbindelser med Sydvietnams provisoriska revolutionära regering och ett fullständigt brytande med Saigonregimen. Utrikesministern hänvisar till ett svar i oktober 1971, där han hänvisade till vad utrikesutskottet anfört i sitt utlåtande i april 1971, där utskottet hänvisade till vad det anfört 1969 och 1970. Svaret är alltså nej.

Bläddrar man sig sålunda tillbaka i handlingarna, finner man att läget i Sydvietnam såges vara "oklart, ömtåligt och svåröverskådligt". Läget syns mig emellertid tvärtom klart och överskådligt. Av Sydvietnam är fyra femtedelar befriade och kontrolleras av den provisoriska revolutionära regeringen. Ett framgångsrikt uppbyggnadsarbete pågår trots de mycket svåra omständigheterna. Utvecklingen i de befriade områdena står i bjärt kontrast till vad som sker i de områden som kontrolleras av Saigonjuntan. Denna är för sin maktutövning och existens helt beroende av amerikanskt stöd. Den saknar allt folkligt förtroende. Med denna marionettregim, som endast sitter kvar tack vare amerikanska bajonetter, upprätthåller Sverige fortfarande diplomatiska relationer. Det ger densamma ett sken av legalitet, som i sin tur framhålls som ett motiv för USA:s vägran att lämna Vietnam. Därmed försvåras alltså fredsträvandena.

En hållning av konsekvent solidaritet med Indokinas kämpande folk kräver att förbindelserna helt bryts med Saigonjuntan och att Sverige upprättar diplomatiska förbindelser med Republiken Sydvietnams provisoriska revolutionära regering. Det blir ingen isolerad handling, herr utrikesminister – 25 stater har tagit detta steg före oss.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fru DAHL (s):

Herr talman! Kriget i Indokina har pågått i många år. Alla Vietnams barn och ungdomar har fötts under kriget. De har aldrig upplevt freden. Många av dem som nu är vuxna män och kvinnor har också levt hela sitt

liv i krigets skugga.

När Vietnam blev självständigt 1945 var det ett land som var förött av kolonialism och av krigets härjningar. Under de 27 år som har gått sedan dess har Vietnams folk nästan oavbrutet tvingats att försvara sitt oberoende med vapen. Också de övriga folken i Indokina – i Laos, Cambodja och Thailand – har utsatts för ständiga kränkningar.

Kriget i Indokina är ett amerikanskt angreppskrig. Redan medan befrielsekampen mot fransmännen pågick var USA aktivt engagerat, framför allt som finansiär av kriget. Därefter har USA genom massiva och ständigt ökande ekonomiska insatser, ofta maskerade som u-hjälp, stött quislingregimerna i Saigon, Phnom Penh, Vientiane och Bangkok och deras växande krigsmaskineri. I 20 år har amerikansk militär personal deltagit i krigshandlingarna, och de våldsamma amerikanska bombningarna har pågått i åtta år.

Detta krig är ett krig som riktar sig mot människorna själva, mot deras fredliga uppbyggnadsarbete och mot hela deras livsmiljö. Krigstekniken har med hjälp av de yppersta av de tekniska, vetenskapliga och ekonomiska resurser som världens rikaste nation förfogar över utvecklats till en alltmer skoningslös terrorapparat mot de fattiga bönder som inte kräver något annat än fred, självständighet och social rättvisa.

Folken i Indokina längtar efter fred. De har gång på gång erbjudit förhandlingar och lagt fram fredsförslag. De har gjort allt för att jämna vägen för en fredlig politisk lösning. Deras krav har varit mycket enkla: USA måste upphöra med terrorbombningarna, dra tillbaka alla militära enheter från Indokina och upphöra att stödja militärregimerna, dvs. USA måste respektera de indokinesiska folkens självbestämmanderätt. Men USA har genom en ständig upptrappning av krigshandlingarna och genom ständiga sabotage av fredsförhandlingarna visat att man inte är intresserad av en sådan fredlig lösning som bygger på respekt för de indokinesiska folkens rätt till självständighet och till social rättvisa.

Den svenska opinionen mot USA:s krig och för Indokinas folk längtar också efter fred. Vi är trötta på att få höra de ständiga rapporterna om upptrappningen av kriget. Den s. k. vietnamiseringspolitiken, som är ägnad på samma gång att förlänga kriget och lura världsoptionen om USA:s verkliga avsikter må ha varit framgångsrik på sina håll, bl. a. i USA, men i längden kan den inte lura någon, och den svenska opinionen har aldrig varit så väl medveten som nu om den verkliga innebörden av USA:s krig och USA:s aktuella Indokinapolitik.

Den amerikanske ambassadören i Sverige lär nyligen ha sagt att den svenska Vietnamopinionen skulle vara i avtagande och att vad som skulle ha åstadkommit den reaktionen skulle vara det förhållandet att USA nu, enligt ambassadörens åsikt, vore på väg att avveckla sitt engagemang i Indokina. Jag tror, herr talman, att det svenska folket vill förbehålla sig rätten att självt få uttala sig om det svenska opinionsläget. Och det är angeläget att här understryka, att den svenska Vietnamopinionen aldrig har varit mer engagerad och stabil eller haft en bredare förankring än nu. Jag skall ge ett par exempel.

Vietnamkommitténs medlemstal har under det senaste året mer än fördubblats, och bland medlemmarna finns nu mer än 2,5 miljoner

Nr 48

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

svenska medborgare med anknytning i politiska, fackliga, religiösa och andra organisationer. Det pågår nu ständigt möten, insamlingar och andra manifestationer för Indokinas folk. Det senaste året har en massiv majoritet i den svenska riksdagen stött PRR:s sjupunktsprogram och kravet att USA skall lämna Vietnam. När Nixon tillkännagav sitt åttapunktsprogram var det ingen i detta land som lät sig lurats av det. Den som hörde presskommentarerna i radio dagen efter kunde finna att den svenska pressen nästan enhälligt förklarade att detta inte var något program som kunde leda till fred. Också de deklamationer som lämnats här i dag från företrädare för olika partier har klart visat vad den svenska Vietnamopinionen anser.

Men det är sant som ambassadören säger att om USA verkligen skulle ge sig in på en politik som skulle leda till fred i Indokina och självständighet för de indokinesiska folken skulle också anledningen till kritik av den amerikanska regeringens politik upphöra.

Herr talman! När vi i dag samlats för att diskutera utrikespolitiken, sker det under intrycket av dessa ständigt ökade krigshandlingar och ständigt ökade lidanden för Indokinas folk och också under intrycket av nya rapporter om hur USA vägrar medverka vid fredsförhandlingarna i Paris.

Alldeles nyss har vi genom radio och TV fått veta att USA:s chefförhandlare i Paris meddelat att USA inte anser det värt att förhandla om fred i Indokina så länge inte de vietnamesiska representanterna vill tillmötesgå de amerikanska kraven i fråga om krigsfångarna. Den amerikanske chefförhandlaren har också meddelat att USA inte anser det vara nödvändigt att i fortsättningen träffas regelbundet varje vecka för förhandlingar.

Om dessa rapporter är riktiga, är det något mycket allvarligt som har inträffat. Det är helt enkelt så att vi nu står inför risken av ett slutligt sammanbrott för de fredsförhandlingar som när de inleddes för fyra år sedan ingav världens folk så stora förhoppningar.

I sina fredsförslag har Nordvietnam och Sydvietnams provisoriska revolutionära regering som enda villkor för att frige de amerikanska krigsfångarna uppställt kravet att USA måste fastställa ett datum för det totala tillbakadragandet. Det amerikanska kravet innebär att vietnameserna nu skulle tvingas lämna tillbaka fångarna utan några som helst garantier för att den ständiga terrorbombningen och de ständiga krigshandlingarna från amerikansk sida skulle upphöra. Men detta är inte bara ett fullständigt oantagbart krav utan också ett cyniskt försök från amerikansk sida att föra fram krigsfångefrågan som en humanitär fråga av större dimensioner än de lidanden som de indokinesiska folken ständigt utsätts för.

Det amerikanska luftkriget har ökats mycket kraftigt under det senaste året. USA har i själva verket sänt nya flott- och flygstyrkningar till Indokina och på så sätt fördubblat de stridsstyrkningar som utnyttjas i luftkriget. Sydvietnam, Laos och Cambodja bombas nu intensivare än någonsin samtidigt som mycket omfattande tvångsflyttningar pågår. Bombningarna mot Nordvietnam är nu åter intensiva och drabbar områden allt längre inne i landet.

När jag i höstas besökte Nordvietnam skrev jag några artiklar för att förmedla mina intryck, jag beskrev då bl. a. en resa tjugo mil söder om Hanoi i provinsen Than Hoa: "De djupt gröna risfälten, de fridfulla grå vattenbufflarna, de milda rena färgerna i hus och kläder, den fuktiga dallrande hettan och det lugna men ändå så intensiva arbetet skulle nästan kunna skymma krigets verklighet. Det verkar otroligt att dessa byar nyss varit utsatta för dagliga, intensiva bombningar och luften varit fylld av vrålande flygplan, luftvärnseld och bombexplosioner.

Men märkena från dessa år finns också överallt i Than Hoa, som var en av de mest bombade provinserna. Här finns Ham Rong-bron och här finns en produktionskapacitet både på jordbruks- och industrisidan, som är av stor betydelse för folkförsörjningen. Därför bombade USA-planen så att marken är täckt av kratrar, hus och samhällen uttraderade, skogen skövlad och bergen söndersprängda.

De små byarna har först byggts upp. Men de större samhällena och industrierna har inte reparerats. Industrierna finns fortfarande kvar i de grottor och underjordiska verkstäder, dit de evakuerats. Städerna och andra större samhällen håller på att byggas upp igen. Till staden Than Hoa hade nu ungefär hälften av befolkningen återvänt. De flesta bor fortfarande i provisoriska bostäder -- men de nya husen börjar resa sig och på gårdarna växer åter bananträd och grönsaker. I badorten Sam Son hade man börjat bygga upp fackföreningarnas semesterhem för arbetare och deras familjer. De blev fullständigt förstörda av bomber och granater."

Sedan jag kom hem från Vietnam har jag genom pressen och på annat sätt fått veta att just de här byarna och staden Than Hoa åter blivit bombade - bondbyarna, sjukhuset som jag besökte, provinscentrum i Than Hoa och alla de hus som man hade börjat bygga upp. Och fiskarna i Sam Son har angripits av bomber och beskjutits från havet.

Det är nödvändigt, herr talman, att USA:s angreppskrig mot folken i Indokina bringas till ett slut och att Indokinas folk någon gång får möjlighet att åter under fredliga förhållanden börja bygga upp sina samhällen.

Fru NILSSON i Kristianstad (c):

Herr talman! Ämnet för mitt lilla anförande i årets utrikes- och handelspolitiska debatt är av en helt annan och mera blygsam karaktär än det ämne som just har behandlats här i kammaren. Den nyss förda diskussionen torde i högsta grad uppfordra oss alla att fortsätta och intensifiera våra ansträngningar för nedrustning och fred i världen.

Och nu över till mitt ämne.

Sveriges trädgårdsodlare följer vårt lands förhandlingar med EEC med speciellt stort intresse. Det stod nämligen klart ganska snart att dessa förhandlingar skulle kunna innebära, att de svenska trädgårdsprodukterna alldeles särskilt kom i blickpunkten. Vid upprepade tillfällen har Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund påpekat att dessa produkter, såsom nu är fallet inom EFTA, skulle undantas i det nu aktuella frihandelsavtalet med EEC.

En tid verkade det som om även EEC önskade få jordbruks- och

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utrikes- och
handelspolitisk
debatt*

trädgårdsprodukterna utanför handelsavtalet. Sådana tankegångar framfördes nämligen av EEC-kommissionen. Bland EEC-staterna mötte detta dock stort motstånd. Instruktioner utfärdades från dessa stater till kommissionen – instruktioner som går ut på att ge EEC speciella fördelar vid export av jordbruks- och trädgårdsprodukter till Sverige. För dessa produkter vill man således ha en 50-procentig tullreduktion och dessutom för fruktens del en mycket kort tid för importförbud.

Det bör också framhållas att EEC mot utomstående länder dels har en yttre tullmur, dels tillämpar ett system med utjämningsavgifter. EEC-staterna utgör alltså ett marknadsområde som i motsats till Sverige har omfattande stödåtgärder till skydd för den egna produktionen. EEC:s trädgårdsproduktion understöds också i viss utsträckning med exportsubventioner.

Det kan därför inte vara rimligt att Sverige lämnar preferenser på trädgårdsområdet. Jag vill gärna, herr talman, anföra ett par exempel på hur en tullpreferens skulle verka. EEC har 13 procents tull för krukväxter och vissa plantskollealster. Den svenska tullen på 30 öre per kilogram motsvarade år 1970 6,4 procent. Ändå begär EEC att Sverige skall sänka sin tull till 3,2 procent medan tullen till EEC-länderna fortfarande skall vara 13 procent. När det gäller huvudgruppen av avskurna blommor har Sverige under sin produktionssäsong en tull på 7:50 kronor per kilogram, vilket år 1970 betydde ungefär 20 procent. Denna skulle alltså enligt EEC:s önskemål sänkas till ca 10 procent, trots att EEC-tullen nu och framdeles är 24 procent. På samma sätt skulle den svenska tullen för blomkål sänkas till ungefär 11 procent, medan EEC-tullen kommer att vara 18 procent.

En försvagning av den nuvarande importregleringen för äpplen och päron skulle utan tvivel få förödande effekt för vårt lands yrkesmässiga fruktodling. Orsaken till detta är främst de enorma överskottsproblem som EEC-länderna för närvarande brottas med och som medför exportpriser vilka i vissa fall ligger långt under produktionskostnaderna. EEC-ländernas exportintressen gentemot Sverige tillgodoses nu i mycket stor utsträckning före och efter den för svensk fruktodling redan i dag korta skyddstiden. Om nyss nämnda EEC-krav skulle accepteras av den svenska regeringen, kommer denna näring att ställas inför mycket stora, kanske oöverstigliga svårigheter. Jag har fått den uppfattningen att de svenska statsmakterna har förståelse för de synpunkter som framförts från näringsens sida. Detta har enligt uppgift i pressen också markerats därigenom att Sverige meddelat EEC-kommissionen, att förhandlingarna på detta område måste präglas av ömsesidighet och inte av ensidiga preferenser. Detta noteras med tillfredsställelse.

Av andra uppgifter i pressen skulle man kunna få den uppfattningen, att Sverige skulle gå med på att importera de varor EEC önskar exportera till oss, om Sverige samtidigt får exportera spannmål, fläsk och andra jordbruksprodukter. Jag hoppas att dessa uppgifter är felaktiga, och det skulle vara lugnande att få detta bekräftat. För oss trädgårdsodlare är det lika illa om våra produkter skall bytas mot produkter från jordbruket eller mot produkter från industrin.

Av upplysningar om förhandlingarna i Bryssel, som ägt rum i början av

den här veckan, framgår det att Sveriges hållning är oförändrad på den sektor jag här har berört, dvs. att förhandlingarna på jordbrukets och därmed också trädgårdsodlingens område skall ske på den grundvalen att eventuella handelslättnader skall bli ömsesidiga. Jag vill allvarligt hoppas och kraftigt understryka vikten av att den svenska regeringen håller fast vid denna sakligt sett starka ståndpunkt även vid de fortsatta EEC-förhandlingarna. Visst vill vi svenska trädgårdsodlare att dessa förhandlingar skall leda till ett så förmånligt resultat som möjligt för vårt lands industri, men vi vill inte att detta goda resultat skall komma fram på trädgårdsnäringsens bekostnad.

Det skulle vara en stor förlust för svenskt näringsliv, om denna näringsgren inom en snar framtid skulle tvingas att slå igen sin verksamhet. De positiva satsningar som gjorts från statsmakternas sida skulle då gå förlorade.

Genomgripande rationaliseringar och omfattande investeringar i trädgårdsanläggningarna har varit näringens svar på samhällets krav, när det gäller höjd produktivitet av de i näringen insatta resurserna. Men den för näringens stabilitet på längre sikt nödvändiga rationaliseringen har fört med sig att en betydande del av trädgårdsföretagen under åtskillig tid framåt är mycket känsliga för förändringar i marknadsförhållandena.

Herr talman! De svenska konsumenterna behöver den svenska trädgårdsnäringen. De har lärt sig att uppskatta den goda kvaliteten på svensk frukt och svenska grönsaker, fria från kemiska bekämpningsmedel. De har också lärt sig att sätta värde på övriga svenska trädgårdsprodukter. En ständigt ökande konsumtion bör, som jag ser det, i högre grad än hittills få förutsättning att tillgodoses av inhemsk odling.

Även det svenska näringslivet behöver svensk trädgårdsnäring. Värdet av den yrkesmässiga trädgårdsodlingen beräknas enligt en undersökning som utförts inom lantbrukshögskolan till ca 570 miljoner kronor per år. EEC-förhandlingarna måste därför även i fortsättningen föras med dessa fakta för ögonen.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 2 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts propositioner

nr 32, såvitt avsåg organisations- och anslagsfrågor rörande myntverket, till skatteutskottet och i övrigt till finansutskottet,

nr 36 till kulturutskottet,

nr 53 till jordbruksutskottet,

nr 55 till socialförsäkringsutskottet,

nr 64 till inrikesutskottet samt

nr 67, punkterna 1--4, till justitieutskottet och i övrigt till socialutskottet.

§ 3 Föredrogs och hänvisades motionen nr 1508 till utbildningsutskottet.

§ 4 Föredrogs, men bordlades åter inrikesutskottets betänkande nr 3.

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utvidgningen
av Remmene
skjutfält*

§ 6 Utvidgningen av Remmene skjutfält

Föredrogs försvarsutskottets betänkande nr 8 med anledning av motion angående utvidgningen av Remmene skjutfält.

I detta betänkande behandlades motionen 1972:954 av herr Korpås m. fl. (c, s, fp, m) vari hemställdes

1. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde en bedömning av huruvida nya förhållanden inträtt på försvarsorganisationens eller andra samhällslivets områden, som kunde motivera en omprövning av riksdagens beslut den 12 maj 1971 beträffande utvidgning av Remmene skjutfält,

2. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde en ny anslagsberäkning med alla de kostnader inräknade, som måste åvila samhället i samband med utvidgningen,

3. att riksdagen begärde, att Kungl. Maj:t skulle utarbeta sådana anvisningar för genomförandet av riksdagens beslut beträffande Remmene skjutfält, att exproprieringen kunde genomföras i samförstånd med bygdens befolkning och vara en modell för framtida åtgärder i liknande fall, samt

4. att riksdagen i avvaktan på Kungl. Maj:ts förslag enligt punkterna 1 och 2 ovan beslutade uppskjuta förverkligandet av sitt beslut beträffande Remmene skjutfält av den 12 maj 1971.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1972:954.

Herr Korpås (c):

Herr talman! Till den olyckliga stämning som nu råder kring skjutfältet i Remmene bidrog att när denna ödesfråga skulle avgöras av riksdagen i fjol, hade riksdagen debatterat Ritsem en hel dag och klockan hade hunnit bli halv tolv på natten. Då avgjordes alltså ödet för hundratals människor. I kväll sitter människor på nytt vid telefonerna i bygderna kring fältet i Remmene och upplever återigen hur ödesfrågan kommer mitt i natten. Det är många olyckliga omständigheter som har skapat den stämning som nu råder i dessa bygder.

Att ta upp en debatt och ställa yrkande mot ett enigt utskott är ju någonting som man inte brukar göra. Men när vi å ena sidan har ett enigt utskott och å andra sidan en enig bygd, då måste man göra det, som jag ser det. Ett enigt utskott – enigt såvitt jag förstår därför att man inte har berett sig själv tillfälle att verkligen sätta sig in i vad som håller på att hända i bygderna kring skjutfältet i Remmene.

När utskottets beslut blev känt i förra veckan, gick budkavlen genom bygden i form av protestlistor. Borås Tidning sammanfattade läget i söndags, då den över sex spalter på första sidan skrev: ”2 000 protesterade mot ’nya’ Remmene. Vi känner oss ockuperade.”

I fredags hade man ett protestmöte i Remmene till trängsel fyllda bygdegård. I ingressen till sitt helsidesreferat skriver Elfsborgs Läns

Tidning: "Markägarna kring Remmenefältet kapitulerar inte. — — I bygden växer — — oppositionen mot utvidgningen av fältet i takt med myndigheternas agerande att frånta människorna deras rättigheter att tänka och leva efter demokratiska normer. När den enskilda människan bollas mellan myndigheterna är det fara värt att vårt demokratiska styressätt halkar på sned och blir en tom innehållslös fras utan täckning. Det är kontentan av resonemanget i bygden, inte bara bland markägarna utan långt utanför gränserna."

Jag avser inte här att i första hand diskutera det berättigade i att förlägga skjutfältet till Remmene. Det angelägna för oss motionärer nu är att peka på det för människor orimliga och kränkande i vad som sker som en följd av riksdagens beslut. Som *en* man vägrar folket i bygden att acceptera beslutet. Det går inte i dag att komma vidare med denna fråga utan att kränka mänsklig värdighet. Det är omöjligt för människorna i bygden, men det blir också omöjligt för dem som skall vara värderings- och förrättningsmän. De första värderingsmännen har hoppat av, och de nya kan inte gärna tänkas fortsätta efter vad som nu händer.

Vadför då detta motstånd? Jag skall ändå säga några ord om det olämpliga i att lägga fältet i Remmene, även om inte det skall vara huvudfrågan i dag.

Det utvidgade fältet ligger inträngt mellan samhällena Herrljunga, Remmenedal, Vårgårda och Ljung. Det ligger i en kil upp mot Herrljunga samhälle med västra stambanan på ena sidan och den viktiga järnvägen mot Borås på andra sidan. Det nya fältet har ingen del som ligger längre från västra stambanan än 5 kilometer. Alltså: 5 kilometer är avståndet till den från stambanan längst bort belägna punkten. Då ligger ändå en omfattande bebyggelse mellan fältet och västra stambanan.

Det finns inga skäl att lägga fältet i Remmene, som man upplever det i bygden. Här blir de sociala konsekvenserna särskilt allvarliga.

Militären har velat ha fältet i Remmene, där det var nära hem. Andra myndigheter har kollegialt hjälpt till att få fram argument. Det säger man i bygden, och detta kan klart bestyrkas. Jag avstår emellertid tills vidare från att ge exempel på det.

Till det som har skapat den psykologiska bakgrunden till den desperation som nu råder är att bygden har levat med det gamla lilla skjutfältet i 70–75 år, har vänt sig att känna skräck omkring fältet.

I min ungdom var det en pojke – något yngre än jag själv – som hittade en blindgångare och tog hem den, och så sprängdes han till döds.

Rubriker som de här är inte ovanliga i tidningarna: "Artillerield från Remmene nära träffa Asklanda kvarn." "Bombskärvor och granater slår ner farligt nära hus i Jällby."

Det hör till det normala för bönderna omkring fältet att plöja upp blindgångare när de höstplöjer.

Förvärvet av fältet enligt riksdagens beslut är en sak som möjligen skulle ha kunnat accepteras om det inte i riksdagens beslut fanns en otrygghetsfaktor av stora dimensioner i följande, som statsrådet skrivit i propositionen: "Jag anser dock i likhet med fastighetsnämnden att staten bör förvärva mark även utanför det nu aktuella utvidgningsområdet när sådan mark frivilligt bjuds ut till salu. Härigenom kan övningsförhållan-

Nr 48

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utvidgningen
av Remmene
skjutfält*

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utvidningen
av Remmene
skjutfält*

dena på sikt ytterligare förbättras — — .”

Där sätter man ingen gräns för vad som skall hända för framtiden. Man säger att när folk vill sälja så skall man köpa. Och i besked som har gått ut — jag känner åtminstone till fall från Landa — har skjutfältsdelegationen just skrivit att efterhand som det blir gårdar till salu avser man att köpa dem. Finns inga gränser för detta? Hur långt ut i bygden omkring skjutfältet skall man gå? Militären har av riksdagsbeslutet fått frihet att skapa den miljö som är så gynnsam som möjligt för att få till stånd frivillig försäljning. Vi skall ha klart för oss att det nya fält som riksdagsbeslutet avser omfattar 1 800 hektar. Arméchefens normer för ett infanteriskjutfält är 3 000 hektar, alltså nästan dubbelt så stort som det man nu får här.

När chefen för armén 1968 skrev till Konungen och föreslog en utvidgning av skjutfältet i Remmene skrev han: ”En utvidgning av skjutfältet upp till normvärdet, 3 000 har, bedöms för närvarande icke möjlig.” Därmed är alltså sagt att man tänker sig att det skall bli möjligt så småningom. Arméchefen fortsätter: ”En begränsad utvidgning om sammanlagt ca 1 500 har” (dvs. till 2 300 hektar) ”skulle tillgodose de mest trängande behoven.” Nu blev det emellertid inte 2 300 utan 1 800 hektar, och följaktligen tillgodoser det nya fältet efter vad jag förstår inte ens de mest trängande behoven från militär synpunkt.

Det är detta som är bakgrunden till oron för framtiden. Militären vill ha ett större fält, och riksdagen har sagt att om man kan ordna med frivillig försäljning, så kan fältet utvidgas. Det finns alltså inga gränser därvidlag. Jag frågar därför vad skall hända i bygden, och hur långt skall man gå?

Man har börjat med värderingen av fastigheterna omkring fältet, och då har värderingsmännen gått in i fastigheter som ligger långt på andra sidan om västra stambanan. I regel kan värderingsmännen inte komma in i gårdarna, när människorna är hemma. Då kan det gå till så som skedde i ett fall som jag här tänker på. Det var en granne som såg det. Värderingsmännen gick runt byggnaderna och in i källarvåningen i denna fastighet långt utanför det av riksdagen beslutade fältet. Många liknande händelser under det senaste året har bidragit till att stämningen och desperationen bland befolkningen nu har nått maximum.

En annan gång kom värderingsmännen till en fru i Landa, som var ensam hemma på gården med sin baby. Man får åtminstone förmoda att det var värderingsmän, det fick man aldrig reda på. De gick igenom uthusen. Det kunde denna fru inte hindra. Sedan begärde de att få komma in i boningshuset, men hon släppte inte in dem. Då gick de runt huset och tittade in genom fönstren. Även detta hus ligger utanför det fält som riksdagen förra året beslöt att förvärva.

Här gäller det inte längre Remmenefältet, här gäller det frågan huruvida det får gå till på detta sätt, alltså att militären ger sig på en bygd och fördärvar framtidsmöjligheterna för de människor som har levat där under generationer. Man har diskuterat jordens och skogens värde, men man har inte på något sätt tagit hänsyn till bygdens sociala och kulturella struktur. Det är den som nu slås sönder.

Vi begär inte i vår motion ett upphävande av riksdagsbeslutet, vi begär

bara en genomgång av förhållandena, så att riksdagens beslut – om det visar sig vara motiverat att hålla fast vid det – kan genomföras i samförstånd med, inte i kamp mot bygdens befolkning.

Vi begär alltså att riksdagen till dess att det ges trygghet mot en sådan utveckling som man här befarar beslutar uppskjuta förverkligandet av sitt beslut av den 12 maj 1971 beträffande Remmene skjutfält.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till motionen 954.

I detta anförande instämde herr Persson i Heden (c) och fröken Pehrsson (c).

Fröken ANDERSON i Lerum (s):

Herr talman! Alla demokratiska partier är väl numera överens om att vi måste ha ett försvar, ett försvar som inom rimliga kostnadsgränser är ett skydd för vår neutralitet. Vi har olika meningar om hur detta försvar skall vara uppbyggt och vilka resurser som skall ställas till dess förfogande, men i principfrågan är vi i stort sett överens.

Det är ofrånkomligt att detta försvar för att kunna fungera på ett tillfredsställande sätt understundom måste företaga åtgärder som inkräktar på den civila befolkningens intressen. Men det bör vara en medveten strävan från dem som handlägger dessa frågor att så sker i minsta möjliga utsträckning. Och när det måste ske är det enligt min uppfattning nödvändigt att följande krav uppfylls:

1. Åtgärden i fråga måste vara starkt sakligt motiverad.
2. Kostnaderna måste stå i rimlig proportion till de nyttigheter man skapar.
3. Åtgärden måste planeras och genomföras på ett sådant sätt att den civila befolkningen i görligaste mån skyddas, miljömässigt och ekonomiskt.

Vi behandlar i dag en till synes ganska liten fråga. Den gäller ju bara om riksdagens beslut av den 12 maj 1971 angående utvidgningen av Remmene skjutfält skall tas upp till förnyad prövning eller ej. Men för de människor som berörs är detta en fråga av allra största betydelse. Det gäller deras miljö, deras möjligheter att leva vidare i sin bygd under drägliga förhållanden. Redan nu lever de under förhållanden som inte är så särskilt goda på grund av det skjutfält som redan finns där och vars besvärligheter de har fått dragas med under långa tider.

Vi har i vår motion nr 954 till årets riksdag begärt att fjolårets beslut blir föremål för ytterligare prövning på vissa punkter. Vi har pekat på en rad skäl till att detta borde ske: oklarheten om I 15:s i Borås framtida öde, tillkomsten av den nya storflygplatsen i Västsverige och dess inverkan på förhållandena på skjutfältet, kostnadsfrågan m. m. Men vad jag för min del särskilt vill understryka är de svåra sociala konsekvenser som utbyggnaden kommer att medföra för många människor och även för bygden i sin helhet.

Det är beklagligt att försvarsutskottet inte ansett sig ha anledning att ta upp yrkandena i vår motion till närmare prövning. Personligen anser jag det finns skäl för att så borde ha skett.

Jag nämnde i början av mitt anförande tre krav som borde uppfyllas

för att försvaret skall få göra intrång på civilbefolkningens område. Jag vill innan jag slutar lägga till ytterligare ett: Det är nödvändigt att man försöker lösa de problem som ofrånkomligen uppstår vid en utbyggnad av det här slaget i största möjliga samförstånd mellan de militära myndigheternas företrädare och befolkningen. Ett bryskt uppträdande med hänvisning till maktmedel – reella eller påstådda – löser inga problem men skapar misstroende och utlöser aggressivitet, och bör fördömas från vem det än kommer. I stället borde man försöka ta hänsyn till de enskilda människornas problem och sträva efter att lösa även starkt kontroversiella frågor i största möjliga samförstånd. "Ett hela folkets försvar" får inte bara vara ett vackert tal; det måste omsättas i praktiskt handlande och göras tillämpligt även på vardagens problem.

Herr talman! Jag ber att med det anförda få yrka bifall till motionen 954.

I detta anförande instämde herr Lundberg (s).

Herr JONSSON i Alingsås (fp):

Herr talman! De båda tidigare talarna har tecknat bakgrunden och analyserat problemställningen, och därför skall jag inskränka mig till att göra några reflexioner till det här stora problemet.

I vår fyrpartimotion har vi hemställt att den fortsatta utbyggnaden måtte anstå intill dess beslut om den framtida försvarsorganisationen har fattats och att man med utgångspunkt från det beslutet kan ta ställning till eventuella förstärkningar av områdets areal.

Den stora utbyggnad som riksdagen fattade beslut om i maj 1971 kommer att få stora sociala konsekvenser och olägenheter för de många som bor i områdets närhet. Trots fördubblingen av fältet är utvidgningen endast ungefär hälften av vad militären krävt för att ha fullgoda övningsområden. Utöver den beslutade ökningen av fältet kommer s. k. frivilliga förvärv att genomföras, vilket innebär att det totala antalet människor som berörs kommer att bli väsentligt större än vad som förutsattes i propositionen.

En tillräcklig helhetsbedömning – av kostnader, miljö och de kringboendes berättigade intressen – har inte gjorts vid de överväganden som legat till grund för riksdagens beslut. I dag finns en stor opinion som växer sig allt starkare. Den kommer inte endast från kommuner, naturvårdare och markägare i området, utan är framför allt en bred folkopinion i bygderna runt omkring.

Jag upprepar vad jag tidigare sagt i denna fråga: Ett tillräckligt stort övningsområde är inte godtagbart från civil samhällssynpunkt, och ett för de kringboende acceptabelt område skulle bli alltför litet för de militära anspråken. Denna intresse motsättning är av den storleken, och oklarheterna och missförstånden är så många, att alla parter – inte minst försvaret – skulle vinna på om vi låter förverkligandet av utvidgningsplanerna anstå tills vidare. Man skulle då kunna – när den framtida försvarsorganisationen fastställs – se sig om efter andra lösningar, som bättre än den nu föreslagna skulle tillgodose de militära kraven, och samtidigt kunna beakta civila samhällsintressen.

Herr talman! Jag tror att det vore olyckligt om vi inte tillät ett andrum, eller skall vi kalla det att vi "något vilar på hanen". Ett sådant anstånd skulle göra det möjligt för oss att — när riksdagen hunnit fastställa den framtida försvarsorganisationen — få större klarhet och bättre fakta om framtida behov av militärt övningsområde. Det skulle också skingra den oklarhet och oro som nu håller en hel bygd i ett järngrepp. De sociala och ekonomiska konsekvenserna skulle framträda med klarare konturer till ledning för en god handläggning av denna ytterst svåra fråga.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen.

I detta anförande instämde herr Hörberg (fp).

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s):

Herr talman! Frågor av detta slag brukar alltid engagera de människor som berörs. Även vid behandlingen i riksdagen brukar detta intresse komma till uttryck. Frågan om en utvidgning av Remmene skjutfält utgör inget undantag.

Riksdagen fattade förra året sitt beslut om utbyggnad av Remmenefältet efter mycket ingående överväganden och med stor majoritet. Remmenefältet används såsom skjutfält i första hand av I 15 i Borås men också av I 16 i Halmstad och I 17 i Uddevalla.

Remmene skjutfält omfattar numera 800 hektar, men det anses, som här har sagts, vara alldeles otillräckligt. Chefen för armén och fortifikationsförvaltningen begärde att fältet skulle ökas ut med 1 500 hektar, men Kungl. Maj:t liksom riksdagen beslöt att utvidgningen skulle inskränkas till 1 000 hektar. Nu säger herr Jonsson i Alingsås att detta är alldeles för litet. Utvidgningen borde vara dubbelt så stor. Men faktum är att de militära myndigheterna har funnit sig i denna reducering av anspråken, och de accepterar även den begränsade utbyggnaden av skjutfältet.

Beslutet förra året fattades efter mycket ingående diskussioner. Det rådde visserligen samstämmighet inom utskottet, men vi var noga med att alla intressen skulle komma till tals och att alla argument för och emot olika alternativ skulle prövas. Sålunda skedde föredragningar från olika intressenter, och representanter för kommunen hade företräde för utskottet och framförde sina synpunkter.

Efter den grundliga behandling som skedde förra året och eftersom ingenting har inträffat som motiverar ett ändrat ställningstagande, anser utskottet att fjolårsbeslutet bör stå fast. Jag hörde av herr Korpås att han är av samma uppfattning. Ändå begärs det i motionen att frågan skall bli föremål för omprövning. Jag vet inte riktigt vem som har rätt. Fröken Andersson i Lerum ansåg att genomförandet av beslutet borde anstå, vilket även var fallet med herr Jonsson i Alingsås, under det att herr Korpås ansåg att man inte skulle rucka på fjolårsbeslutet.

Fröken Andersson säger att det är beklagligt att försvarsutskottet inte har till allvarlig prövning tagit upp den motion som vi nu behandlar. Till det vill jag säga att vi också i år verkligen ingående har prövat alla de synpunkter som har anförts i motionen och de redovisas ju också i

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utvidgningen
av Remmene
skjutfält*

utskottets betänkande.

Motionärerna motiverar sitt förslag om uppskov med att klarhet saknas beträffande den militära utbildningsorganisationen i Västsverige. Det är riktigt att försvarets fredsorganisation är föremål för utredning, men enligt vad utredningen nu kan bedöma är någon indragning av I 15 — som det närmast gäller — inte aktuell. Å andra sidan är det uppenbart att regementet i Borås behöver det utvidgade skjutfältet för att kunna klara utbildningen tillfredsställande. Det är därför angeläget att genomförandet av beslutet från förra året inte fördröjs utan i stället verkställs med all rimlig skyndsamhet.

Jag vet inte vad herr Jonsson i Alingsås egentligen är ute efter. Han menar att allt det här är oklart och att man bör dröja med beslutet tills man har fått klarhet om den framtida organisationen. Vill herr Jonsson dra in regementet i Borås? I varje fall önskar inte jag det, och inte utskottet heller. Det är i så fall rätt märkligt att en representant för Älvsborgs län vill lägga ner ett regemente som utan tvivel har stor betydelse för en bygd där man ropar efter sysselsättningstillfällen.

Motionärerna talar också om att det skulle vara risk för att skjutfältet skulle komma att ligga inom det blivande västsvenska storflygfältets terminalområde. Vid undersökningar som utskottet låtit företa har det emellertid visat sig att dessa farhågor är ogrundade.

I vad gäller kostnaderna, som också tas upp i motionen, redovisades förra året en överslagberäkning om sammanlagt 5 miljoner kronor. Dessa 5 miljoner är inget slutgiltigt fastlåst belopp; det har i stället klart uttalats att kostnadsberäkningen är en grov uppskattning. Sedan värderingar av marken och andra förvävsobjekt gjorts skall förhandlingar föras på sätt som jag strax skall återkomma till. Därvid skall självfallet hänsyn tas till alla faktorer som kan åberopas i samband med förvärven, alltså även till den grustäkt som åberopas i motionen.

Departementet har rika erfarenheter från liknande förvärv på andra håll, och frågor som ofta varit mycket kontroversiella har till slut lösts på ett sätt som de olika parterna kunnat acceptera.

Vad den slutliga kostnaden kan bli kan för dagen ingen uttala sig om. Några nya faktorer som skulle väga så tungt att riksdagen av kostnadsskäl skulle behöva ompröva sitt beslut har inte redovisats.

Beträffande de sociala konsekvenserna kan man konstatera att problem för de människor som berörs alltid uppkommer. Det gäller att minimera dessa problem och att ekonomiskt och på annat sätt kompensera människorna för sådana olägenheter. Länsstyrelsen i Älvsborgs län har tillsammans med dåvarande planeringsrådet förklarat sig inte ha någonting att erinra mot en utvidgning av fältet trots de sociala invändningar som kan göras mot förslaget.

Farhågorna för att fältet skulle utvidgas väsentligt mera än vad som innefattades i förra årets riksdagsbeslut är inte heller befogade. Herr Korpås och även herr Jonsson i Alingsås pekade på att staten har förklarat sig vara beredd att köpa upp mark som gränsar till detta område, och det måste väl ändå innebära att man så att säga smygvägen kommer att utvidga fältet till någonting mycket stort.

Jag vill hänvisa till vad som står i propositionen förra året.

Departementschefen säger där: Jag anser dock i likhet med fastighetsnämnden att staten bör förvärva mark även utanför det nu aktuella utvidningsområdet, när sådan mark frivilligt bjuds ut till salu. Härigenom kan övningsförhållandena på sikt ytterligare förbättras samtidigt som det måste innebära en klar fördel för markägarna att veta att staten är beredd att köpa deras gårdar, om de önskar sälja. När man för att eliminera sociala konsekvenser så långt som är möjligt är beredd att lösa in utbudna gårdar, är detta i första hand en eftergift gentemot markägarna.

Försvarsministern har här i riksdagen för ett par veckor sedan uttryckligen förklarat att det inte är fråga om att anordna ett stort övningsfält gemensamt för hela västra militärområdet. Var och en som någorlunda känner till de lokala förhållandena vet att det med hänsyn till bebyggelse och annat är praktiskt taget omöjligt att i nämnvärd grad utvidga skjutfältet på sätt som det uttalats farhågor för. En ytterligare utvidgning är alltså inte aktuell.

Det är angeläget att framhålla att handläggningen av värderingsfrågan sker korrekt. Som det brukar ske vid handläggning av frågor av denna art har Kungl. Maj:t utsett en särskild delegation, som skall föra förhandlingar med berörda markägare och genomföra de förvärv det här är fråga om. Denna skjutfältsdelegation har sänt ut två skrivelser till berörda markägare och upplyst om hur värderingen av fastigheterna skall ske innan förhandlingarna börjar. Det är angeläget att informationen fungerar och att denna värdering sker på ett sätt, som inger båda parter respekt och förtroende. Det är viktigt att dessa förrättningsmän, som utför ett offentligt uppdrag, får möjlighet att som herr Korpås säger fullgöra detta i god kontakt med befolkningen och utan störningar. Förhandlingarna gynnas dock inte av ett uppskov. En god information och ett gott handlag från alla berörda bör underlätta genomförandet av den grannliga uppgift det här är fråga om.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till försvarsutskottets förslag.

Herr Korpås (c) kort genmäle:

Herr talman! En god information och ett gott handlag, säger herr Gustafsson i Uddevalla, är vad som behövs. Ja, just det! Det är därför vi måste ha andrum, så att människor med gott handlag får ta hand om detta och börja lämna information.

Skjutfältsdelegationen utsågs, tror jag, i juni månad. Den hörde av sig med en skrivelse i september månad. Ännu har skjutfältsdelegationen icke tagit kontakt med LRF eller Fackliga central i bygden.

Man vet att delegationen finns. Den har bl. a. synts gå omkring i husen på vissa gårdar; man har känt igen en person från länet som tillhör skjutfältsdelegationen. Men delegationen har alltså ingen kontakt med bygden.

När det gäller länsstyrelsens roll i sammanhanget säger propositionen så här: "Hänsyn bör även tas till att länsstyrelsen i Älvsborgs län inte har något att erinra mot utvidgning av Remmenefältet, medan — — —." Och så nämner man länsstyrelsen i ett annat län som hade något att erinra. Här är alltså en landshövding — det var på den tiden — i ett län som inte

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utvidgningen
av Remmene
skjutfält*

har något att erinra emot att man kör bort 300 eller fler människor från deras urgamla boplatser. Detta har påverkat propositionen och därmed riksdagens beslut.

Vad beträffar lantbruksnämnden kan konstateras att chefen för armén säger i en skrivelse, åberopande lantbruksnämnden: "De av utvidgningen berörda brukningsenheterna bedöms som icke bestående enheter." Detta gäller alltså 70–80 bönder. Sedan heter det i propositionen: "Enligt uttalanden av vederbörande lantbruksnämnder har inte något av de två områdena något större värde från jordbrukssynpunkt."

Detta är alltså sagt om bönder som lever på sina jordbruk. Och sedan är chefen för lantbruksnämnden insatt i skjutfältsdelegationen.

Herr JONSSON i Alingsås (fp) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets talesman ger oss rätt då han talar om att det hade varit en fördel om fredsorganisationen hade varit färdig och fastställd. Men han ställde också den bestickande frågan om jag skulle vara beredd att dra in I 15, eftersom regementet inte skulle kunna klara sin utbildning utan detta skjutfält.

Jag vill tillstå att jag inte är lika pessimistisk som försvarsutskottets företrädare är. Tittar man i riksplanen Mark och vatten finner man om de militära övningsfälten den uppgiften att ett hyggligt övningsfält kan omfatta ca 1 000–2 000 hektar. Det här fältet är för närvarande på ca 1 000 hektar. Jag menar därför att utbildningen lär kunna gå planenligt åtminstone ytterligare något år med nuvarande fält.

Herr Gustafsson i Uddevalla nämnde också att jag hade sagt att militären hade ambitioner på ett ungefär dubbelt så stort fält, men att man förklarat sig nöjd med det som blev. Faktum är ändå att området är utomordentligt trångt och sammanpressat mellan stora samhällen. Skulle det visa sig framöver att det blir nya vapenslag, som kräver större områden, kan man redan i dag fråga om detta är rätta platsen för en fortsatt expansion. Enligt mitt sätt att se blir svaret nej.

Om det blev ett andrum, skulle hela ärendet tjäna på en sådan handläggning.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Korpås motiverar uppskovet med att det skulle vara lämpligt med ett andrum så att människor med gott handlag får sköta förhandlingarna.

Men förhandlingarna har inte påbörjats ännu. Först skall man hämta in underlag för dessa förhandlingar, och det görs av värderingsmän som just nu är inkopplade på den uppgiften. Därefter kommer förhandlingar att upptas i sedvanlig ordning. Man räknar med att dessa kommer att påbörjas i vår. Givetvis kommer markägarna, i den mån de vill utnyttja LRF:s insatser, också att beredas möjligheter till detta.

Vad skjutfältsdelegationens sammansättning beträffar består den av personer med god erfarenhet av sådana här förhandlingar, som har löst liknande uppgifter på andra håll på ett oklanderligt sätt. Jag är helt övertygad om att de kommer att fullgöra sina uppgifter med samma oväld och på samma sätt som de har klarat av sina åligganden utan

Torsdagen den
23 mars 1972*Utvidgningen
av Remmene
skjutfält*

anmärkningar på andra håll.

Enligt herr Jonsson i Alingsås skulle jag ha sagt att det vore en fördel om fredsorganisationen hade varit fastställd. Jag anser inte att det är nödvändigt eftersom en indragning av I 15 inte är aktuell. Men en förutsättning för att regementet i Borås skall kunna fungera är att det har tillgång till det utvidgade skjutfält som vi diskuterar. Min fråga blir då givetvis om herr Jonsson verkligen är beredd att aktualisera en indragning av fältet.

Herr Jonsson hänvisar till förslaget om riksplan, där det står talat om Remmene skjutfält. Men riksplanen är inte antagen; den är ute på remiss för närvarande. Storleken av fältet skall avgöras av riksdagen.

Försvarsministern har sagt att han inte kommer att aktualisera en ökning av fältet på det sätt som här uppgivits. Det är inte riktigt att de militära myndigheterna skulle vilja ha fältet dubbelt så stort. Fältet är godtagbart ur militär synpunkt, och försvarsutskottet har samma uppfattning som försvarsministern i denna fråga.

Herr KORPÅS (c) kort genmäle:

Herr talman! Förra onsdagen, dagen efter det att försvarsutskottet hade avslutat behandlingen av ärendet, satte värderingsmän i gång med förrättning i Jällby socken. När de inte släpptes in sade de att bönderna skulle komma att få betala expropriationskostnaderna om de tredskades. Anmälan om detta har gjorts till JO, som kommer att företa en undersökning. Det var alltså inte anbudsgivare utan det var värderingsmän som för att få tillträde till husen gav upplysningar av den typen.

Herr Gustafsson i Uddevalla hoppades att sådana här uppgifter skulle fullgöras av delegationen "med samma oväld" i fortsättningen. Det är just därför att det inte har skett med oväld hittills som det finns anledning att erinra därom. Jag har sådana exempel, men jag skall inte relatera dem här.

Vårt syfte är att Älvsborgs regemente skall få goda möjligheter att bedriva övningar och slippa möta motstånd från befolkningen. Det går inte att ha rimliga övningar i framtiden på det inträngda fältet i Remmene. En utvidgning är nödvändig, och jag vill fortfarande veta vad som menas med att fältet skall utvidgas genom frivillig försäljning.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s) kort genmäle:

Herr talman! Den frivilliga försäljningen innebär, som jag har sagt tidigare, att staten är villig att lösa in den mark som ligger i gränsområdet, om markägarna vill sälja. Det är inte fråga om någon större utvidgning, utan närmast ett tillmötesgående gentemot markägarna. Att fältet därigenom utökas något är givetvis även en fördel ur militär synpunkt.

I vad gäller värderingsmännen kan jag givetvis inte svara för hur de uppträder. Däremot är det angeläget att värderingsmännen får tillfälle att fullfölja det offentliga uppdrag som de har sig ålagt. Det är alltså viktigt att de inte hindras från att göra detta.

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utvidgningen
av Remmene
skjutfält*

Herr ANDERSSON i Ljung (m):

Herr talman! Jag har med en viss tveksamhet begärt ordet i denna debatt, eftersom jag är bosatt i en av de tre kommuner som är berörda av den aktuella utvidgningen. Ett skäl för att inte säga något skulle vara att det kunde uppfattas så att jag talar i egen sak. Å andra sidan är jag kanske den ende ledamoten här i kammaren som har kunnat ta del av hur den praktiska handläggningen har gestaltat sig, och den har inte varit helt fri från skönhetsfel. Jag har dessutom i varje fas kunnat iaktta hur de berörda människorna har reagerat. När vi nu för en diskussion om dessa frågor ville jag därför delge kammarens ledamöter hur man i bygden uppfattar läget.

Jag vågar påstå att en del av handläggningen rent av har verkat provocerande på människorna och att situationen för köparparten under händelsernas gång klart har försämrats. En auktoritativ person sade vid ett tillfälle att en hel del av markägarna i ett tidigt skede var beredda att sälja sin mark. Vid något tillfälle angavs antalet till 17. Även om dessa 17 inte var beredda att av spontan hängivelse för ändamålet sälja sin mark, var de ändå villiga att gå med på detta. Det vore säkert en överdrift att säga att ingen nu vill sälja – det vet man ingenting om – men de som bor i området anser att de markägare som nu vill göra det troligen kan räknas på ena handens fingrar.

Vi måste förstå att det är påfrestande för markägarna -- och att deras missnöje och irritation också bidrar till att undergräva förtroendet för försvarets sak när det år efter år, alltsedan ett par år före beslutets fattande och fram till nu ett par år därefter, går omkring människor på deras marker med uppgift att utföra värderingsarbete. Man gör iakttagelser och man fotograferar, och det blir inte något slut på detta. Denna verksamhet som man bedrivit under så lång tid samtidigt som man vet om att markägarna är negativt inställda är, som vi tycker, en provokativ handling. Den skulle enligt min uppfattning ha framstått som naturligare, om man så snart det hade varit möjligt hade kunnat lämna ett bud på marken till i vart fall en grupp av markägare.

Vi har nu av herr Gustafsson i Uddevalla – och det står också i försvarsutskottets betänkande – fått en redogörelse för planen över hur utvidgningen skall gå till, men jag tycker att det ändock hade varit rimligt att man hade kommit fram till ett bud för en del markägare. Det är ju rent av tänkbart att ett hederligt bud skulle ha kunnat blidka de berörda människorna och skapa en bättre förhandlingssituation. Det hade väl varit ett resultat att försöka uppnå.

De pengar som markägarna får för sin mark skall de ju använda för att skapa sig en ny framtid på ett annat ställe. De vill därför få klarhet om sin situation. Det är ett i alla högsta grad rimligt önskemål i detta sammanhang.

Jag skulle också vilja säga ett par saker om den fråga som herr Korpås för en stund sedan tog upp, nämligen det förhållandet att värderingsmännen arbetar långt utanför den tänkta skjutfältsgrensens. Det kan väl tillåtas mig att ironisera en härsman och säga att det hade varit rimligt, att dessa värderingsmän hade meddelats en så elementär kunskap i orientering att de hade kunnat hålla sig något så när inom det område

Torsdagen den
23 mars 1972*Utvidgningen
av Remmene
skjutfält*

som de skulle undersöka. I varje fall tycker jag att de skulle ha fått en så pass god kunskap om dessa ting, att de både på kartan och i terrängen hade kunnat känna igen en dubbelspårig järnväg – i detta fall västra stambanan. Många andra av oss som inte ägnar oss åt viktiga allmänna uppdrag som dessa har lärt oss det. Det borde dessa värderingsmän också ha gjort. Nu har de inte gjort det, och jag tar också det som intäkt för att det helt enkelt varit fråga om en provocerande handling att gå fram på det sätt som skett.

Det är också andra omständigheter – jag kallade dem förut för skönhetsfel – som bör nämnas i sammanhanget. I ett tidigt skede fanns bland handlingarna också en av skogsvårdsstyrelsen utförd uppskattning av skog i området. Den ansågs inte av fastighetsnämnden vara objektiv. I stället lämnades till Skogssällskapet ett uppdrag att göra en ny uppskattning, och denna senare visade sig ur köparpartens synpunkt vara bättre. Man kan föreställa sig att det var fråga om beställningar i båda fallen. Jag vet inte om det är fullt möjligt att göra på det sättet, men att det statliga organet skogsvårdsstyrelsens uppgifter om förhållandena just i det här området skulle visa sig vara icke objektiva ter sig ändå en aning märkligt.

Jag vill även något beröra markvärdesituationen i området. Att vara nära granne med ett skjutfält kan inte alltid vara så trevligt. Att det i vart fall inte positivt påverkar köpintresset för fastigheter i området borde vi kunna vara överens om. Till detta kommer ovissheten om den framtida skjutfältsgränsen, och det hela fungerar som ringar på vattnet. Ovissheten om hur det skall bli med marken sprider sig i vidare krets än vad som skulle ha varit nödvändigt. Detta beror dels på uttalandet om frivilliga köp utanför gränsen som kom till i samband med fjolårets beslut och dels på att värderingsmännen hade jobbat utanför det område som omfattas av skjutfältsgränsen.

Markvärdeförluster kan alltså komma att uppstå i en vidare krets än vad som egentligen skulle ha varit nödvändigt. Det är här fråga om en inte särskilt väl skött handläggning, som skapar ekonomisk skada inom ett större område än vad som skulle ha varit nödvändigt. Därför finner jag det berättigat eller i vart fall möjligt att ställa frågan: Skulle man inte mot bakgrund av principen i den nya expropriationslagen, vilken vi som bekant fattade beslut om under hösten och som fungerar så att markvärdestegring som kan förmodas ha uppstått av expropriandens tidigare åtgärder i området inte skall ersättas, kunna säga att markvärdeförluster som uppstår som en följd av expropriandens *under årtionden* i området vidtagna åtgärder rimligen borde gottgöras? Här är det alltså ett omvänt förhållande gentemot expropriationslagens allmänna princip, och jag tycker att det finns skäl för att föra ett sådant resonemang.

Herr talman! Jag vet att människorna känner sig besvikna över att den praktiska handläggningen har gått till på detta sätt. Jag känner också själv besvikelse därför att jag tycker att människorna är illa behandlade. Det ser ut som om en försäljning tvångsvis av deras gårdar av köparparten har uppfattats som om den saken inte angår dessa människor utan bara köparparten själv. Herr Gustafsson i Uddevalla gav här uttryck för den mentaliteten att säljarna borde känna tacksamhet. Det sade visserligen

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utvidgningen
av Remmene
skjutfält*

herr Gustafsson vad gällde beträffande frivillig försäljning utanför området, men den andan har i någon mån varit märkbar även för dem som haft mark belägen innanför gränsen.

Det här påminner om något slags kaserngårdsmentalitet, som man försökt föra ut utanför kaserngården till ett område som ännu inte är något skjutfält utan en bygd som bebos av enskilda fria människor.

Vidare anser jag att – och det är för mig lika allvarligt – försvarets sak totalt sett lidit skada genom denna frågas handläggning. Som anhängare av ett starkt försvar finner jag det beklagligt och beklämmande att verkställigheten av ett utredningsuppdrag och senare också ett riksdagsbeslut sköts så illa att vi löper risken att människor i detta land som inte känner något för försvarets sak faktiskt får ett oförtjänt handtag. Så får vi inte göra!

Nej, herr talman, i stället skulle detta ha kunnat gå till på det sättet att ärendet hade fått en så förtjänstfull handläggning och skötts med sådan aktsamhet och skicklighet att både de som varit motståndare till försäljning och de som inte känner så mycket för saken hade fått ökad förståelse för att det är fråga om ett angeläget ärende.

Jag vill säga något, herr talman, i anledning av vad som sagts här tidigare, och då återkommer jag till frågan om försvarets välvilja att stå till förfogande som köpare av mark utanför området. Herr Gustafsson i Uddevalla, finns det ingen gräns för den typen av välvilja, då blir det förmodar jag, ett större skjutfält än det vi tänkt oss. Det blir rent av ett miloskjutfält, om välviljan är enorm, men det vill jag inte tro att den är. Försvarsministern har ju sagt att det inte skall vara ett sådant skjutfält.

Herr Gustafsson sade att utskottet också i år allvarligt prövat motionen. Det ger mig anledning påpeka att få om ens någon av de punkter som är nämnda i motionen har fått någon förklaring.

Herr Jonsson i Alingsås har talat om att I 15 kommer in i bilden. försvarsutskottet har velat returnera bollen på så sätt att de som nu är tveksamma om Remmene skall ställas inför hotet att förlora I 15. Jag vill bara instämma i vad herr Jonsson i Alingsås sagt att det inte alls förhåller sig på det sättet som utskottet påstått. Det är felaktigt att anföra det argumentet. De sakerna har inte med varandra att göra.

I ett annat avsnitt, det gäller inflygningsområdet för Härrydafältet, sägs det något underligt i utskottsbetänkandet "Försvarets fastighetsnämnd har efter förnyade kontakter med luftfartsverket bekräftat att utvidgningen av skjutfältet inte kommer att försvåra flygtrafiken."

Om jag får tycka i denna fråga så vill jag säga att förhållandet rimligen borde vara det omvända, dvs. att luftfartsverket skulle känna den största oron och förvissa sig om att skjutfältet inte skadar inflygningens intressen. Jag kan inte tänka mig att flyget skadar övningsfältets intressen. Vi har aldrig hört något liknande resonemang och det är förvånande att saken nu framställs på det sättet.

Dessutom, herr talman, har det – om jag är rätt underrättad genom tidsningsuppgifter – för en eller möjligen två veckor sedan beslutats att det nya Härrydafältets banor skall vridas med 12° vilket innebär att fältets inflygningsbana ligger mera riktning Remmene än tidigare. Vi har inte heller fått något svar på om det är en tillfredsställande lösning eller inte.

I det avsnitt som behandlar fornminnen i området säger försvarsutskottet att riksantikvarieämbetet "på delegationens uppdrag skall företa en inventering av berörda områden för att utröna om där finns några fornlämningar av betydelse". Vi motionärer ber ju att man skall gå den andra vägen och klara upp den frågan innan beslutet fullföljs. Men försvarsutskottet svarar alltså att vi skall fullfölja ärendet, så får vi se sedan om vi hittar någonting av värde i markerna därute.

Beträffande kostnaderna upprepar herr Gustafsson i Uddevalla vad som står i försvarsutskottets betänkande, att kostnadsbedömningen "endast utgör en grov uppskattning som inte skall ligga till grund för uppgörelserna med markägarna". Det må väl vara riksdagen förlåtet att den vid den sena timme i fjol då beslutet fattades inte fäste särskilt stort avseende vid alla detaljer. Men har vi inte intresse av att få veta vilken kostnad det nya fältet drar innan vi fattar ett beslut? Nu är beslutet fattat; då vore det rimligt att vi fick reda på vad kostnaden för fältet blir innan vi förklarar oss beredda att fullfölja beslutet.

Jag tycker med andra ord att det var alldeles fel vad herr Gustafsson i Uddevalla sade: "Vi har också i år allvarligt prövat motionen." Jag utesluter inte möjligheten att ni har prövat den på samma sätt som ni prövade fjolårets motion, men det innebär inte att prövningen har varit ingående. Inte en enda av de punkter som vi har tagit upp har ni klarat ut. Behandlingen av motionen har således på intet sätt varit tillfredsställande.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bemöta herr Andersson i Ljung på några punkter.

Herr Andersson säger att det vore rimligt att staten lämnade besked om vad den vill betala för den mark som den vill förvärva. Det tycker jag också. Ett sådant bud kommer, men först måste man ha ett underlag så att man kan avgöra vad den mark som man skall köpa är värd. Värderingen pågår och bör få göras utan störningar.

Sedan säger herr Andersson i Ljung, och det kan jag hålla med om, att det inte är så trevligt att bo i närheten av ett skjutfält och att människor inte stimuleras att köpa mark som har ett sådant läge. Det är också av den anledningen som staten lämnar det erbjudande som utskottet och jag betraktar som generöst. Man förklarar sig alltså villig att förvärva mark som *frivilligt* bjuds ut till försäljning. Det är inte fråga om tvångsförvärv. Priset på denna mark får givetvis sättas efter sedvanlig värdering och överenskommelse.

Herr Andersson påstår att det är sakligt fel att I 15 skulle vara beroende av skjutfältet. Men regementet har behov av detta skjutfält för att kunna fullgöra sin uppgift; i annat fall hade givetvis regeringen och riksdagen inte gjort anspråk på att få köpa upp mark och givit sig in i en sådan här komplicerad affär.

Vidare påstår herr Andersson att en utvidgning av skjutfältet skulle hindra eller i varje fall försvåra verksamheten på det nya storflygfältet i Härryda. Jag hänvisar till ett utlåtande som utskottet inhämtat från den

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utvidgningen
av Remmene
skjutfält*

ansvariga myndigheten, luftfartsverket. Verket har förklarat att en utbyggnad av fältet inte är till hinder.

Beträffande kostnaderna vill jag hänvisa till riksdagsbeslutet förra året. Visserligen togs det en natt, men propositionen var ute i god tid och det väcktes motioner. Och utskottsbetänkandet hade man väl ändå tid att läsa innan det blev så sent på natten.

Herr ANDERSSON i Ljung (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustafsson i Uddevalla konstaterar också att det hade varit skönt om det hade kunnat träffas en uppgörelse eller lämnas ett bud tidigare men att marken självfallet dessförinnan måste ha värderats. Om man jobbar två år i utredningssyfte på de här områdena, så trodde vi att man värderade mark under den tiden. I varje fall är detta, herr Gustafsson, ett belägg för vad jag säger: vi vet ingenting om vad den här utbyggnaden kostar. Man har höftat till med 5 miljoner, för det låter troligt att det kommer att behövas så mycket pengar. Det är troligt att det kommer att behövas mera också. Hela resonemanget visar bara att vi inte vet ett skvatt om vad det är fråga om.

I 15 behöver fältet för att fullgöra sin uppgift, sägs det. I ursprungskedet behövde I 15, I 16 och I 17 3 000 ha. Fjölårets beslut innebar en ökning från 800 till 1 800 ha. Det är obetydligt mer än hälften av det ursprungliga önskemålet. Och det är inte så som herr Gustafsson säger att man inom försvaret har förklarat sig nöjd med det, utan det är försvarsministern som har sagt att riksdagens beslut betyder att försvaret får nöja sig med vad det har fått. Det har fått sig den här marken tilldelad och får öva på den.

Jag tycker att man kan säga som herr Jonsson i Alingsås, att de 800 ha som nu finns är ett fält som arméns förband kan öva på. Och det finns belägg för det i riksplanen Mark och vatten. Låt vara att undre gränsen där är 1 000 ha, men så nära ligger det alltså vad som enligt Mark och vatten bedöms som användbart. Vi kanske inte behöver göra den här utbyggnaden, herr Gustafsson i Uddevalla.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s) kort genmäle:

Herr talman! De där 5 miljonerna var en grov uppskattning, och denna grova uppskattning godtog riksdagen förra året. Värderingen påbörjades den 27 september 1971. Man kunde ju inte gärna börja med en seriös värdering av marken förrän beslutet i sakfrågan var fattat.

Då det gäller anspråket på fältets storlek hade chefen för armén uttalat ett önskemål om att få förvärva så mycket mark att fältet skulle komma att omfatta 2 300 ha. Man har prutat ner det med 500 ha till 1 800 ha, och det får de militära myndigheterna klara sig med. De har ju också förklarat att de kan fullgöra sina uppgifter på en sådan areal.

Herr ANDERSSON i Ljung (m) kort genmäle:

Herr talman! Är det då, herr Gustafsson i Uddevalla, inte rimligt att göra som motionärerna nu föreslår och avvakta under den tiden? Då får vi reda på vad det kostar, då behöver vi inte sväva i tvivelsmål om de här sakerna som vi nu gör. Fältet är inte äventyrat. Herr Korpås har ju sagt

att det inte skall vara fråga om att riva upp ett beslut, och vi har inte yrkat så. Däremot har vi bl. a. sagt att uppgörelsen om Remmene skulle ges sådan form att den skulle kunna tjäna som mall för fortsatta upphandlingar. Som affären nu är skött tjänar den väl som en mall – men som en avskräckande mall som det aldrig går att använda någon mera gång. Det är skillnaden.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! En allmän huvudinvändning mot riksdagsbeslutet den 12 maj 1971 om utvidgning av Remmene skjutfält tycks vara -- här citerar jag motionen 954 -- ”att riksdagens beslut grundats på otillräckliga eller felaktiga informationer”. Det uppges vidare att den berörda befolkningen anser sig ha blivit ställd åt sidan av olika myndigheter såväl före som efter riksdagens beslut.

Det är försvarets fastighetsnämnd som har berett ärendet innan riksdagen tog beslutet 1971. Jag är ledamot i denna nämnd sedan några år och har från den positionen kunnat följa handläggningen av Remmene-ärendet. En del av den i motionen och sedan här i debatten antydda kritiken måste rimligen avse fastighetsnämndens sätt att sköta sitt uppdrag. Några kommentarer till det sagda kan därför vara välmotiverade så att inga onödiga missförstånd kvarstår efter denna debatt.

För det första: Fastighetsnämnden har inte enbart arbetat med förslaget om en utvidgning av Remmenefältet. Inte mindre än fyra olika alternativ har varit aktuella i ett tidigt prövningsskede. Sedan två av alternativen avförts från sakprövningen har valet kommit att stå mellan Skaraborgs Edsmären och Hjälmerysalternativet inom Remmene. Valet föll slutligen på Remmene. På nästan alla jämförelsepunkter var Remmene -- lät mig nämna de skogliga förhållandena, mindre kapitalför-luster vid valet av Remmene, lägre investerings- och driftkostnader -- överlägset det enda kvarvarande alternativet, Skaraborgs Edsmären. Därtill kom att anspråken på mark för utvidgningen av skjutfältet bantades, varigenom antalet av skjutfältets utvidgning direkt berörda boende kom att uppgå till 23 mot omkring 60 enligt det ursprungliga förslaget. Jag medger gärna att Edsmärenalternativet, där endast omkring 10 boende berördes av skjutfältet, på denna punkt var i bättre position än Remmene; men det var också den enda punkten som talade till Edsmärens fördel.

För det andra: Man har sagt att befolkningen ansett sig ställd åt sidan av olika myndigheter. Mot fastighetsnämnden kan knappast riktas en kritik av detta slag. Nämnden har haft sammankomster med berörda markägare. Som en följd av opinionen mot framställningen att få utvidga Remmeneskjutfältet beslöt fastighetsnämnden att pröva andra alternativ. Det har varit helt självklart att den berörda befolkningens önskemål att få andra alternativ prövade jämsides med Remmeneförslaget skulle tillgodos-es. Så har skett, och informationer har gått till markägarna. Brevväxling mellan nämndens kansli och enskilda markägare har förekommit i viss utsträckning.

För det tredje: Det var för övrigt på förslag av markägarna som alternativet Edsmären undersöktes och sakprövades av fastighetsnäm-

Torsdagen den
23 mars 1972

*Utvidningen
av Remmene
skjutfält*

den. Jag har tidigare nämnt varför inte detta alternativ räckte till. Det bör kanske nämnas att Edsmären ligger bara ca 1 mil från Remmene. Två stora skjutfält alldeles intill varandra är kanske inte heller så särskilt lyckat.

För det fjärde: Det ankommer inte på fastighetsnämnden att ange sakskalet till att ett större skjutfält var nödvändigt. Det är arméchefen som har ställt kravet, och det är riksdagen som har fattat beslutet. Utskottets talesman, herr Gustafsson i Uddevalla, har i debatten redovisat de synpunkter som har anknytning till de militära behoven i området.

Så, herr talman, några ord om de sociala konsekvenserna. Vi har läst i motionen och vi har hört upprepade gånger i debatten att det inte är bara de direkt berörda 25 personerna vilka nu bor i det aktuella området som får svårigheter utan att omkring 300 personer mister sin trygghet eller sin försörjning. "Indirekt drabbas en hel bygd." Så står det i motionen. Dessa påståenden vill jag kommentera på följande sätt:

Uppgifterna kan vara riktiga så till vida att ca 90-talet brukningsenheter totalt berörs och man räknar med ca 3 personer per familj. Men bortsett från de 25 i området boende är de övriga endast berörda på det sättet att skiften av brukningsenheter med brukningscentra utanför utvidgningsområdena, skiften på vilka vederbörande inte är sysselsatta eller boende, tas i anspråk. Endast i enstaka fall torde bortfall från brukningsenheten av sådant skifte medföra ett så väsentligt intrång att den försörjning som enheten nu möjliggör skulle äventyras. I sådana fall kommer staten att ekonomiskt fullt ut ersätta intrång av detta slag.

Personligen har jag stor respekt för de opinionsyttringar som framförts från den berörda befolkningens sida. Att flytta från gård och grund är ju inte alltid växlingsbart mot klingande valuta. Ännu svårare är tanken på avflyttning från brukningsenheter som kanske har varit i samma släkts ägo i generationer. Jag tycker att man skall förstå dessa människors reaktion, lidelser och besvikelse nu när deras mark övergår till kronan för militär användning.

Några jämförbara alternativ finns emellertid inte. Vi har också under debatten bl. a. hört herr Korpäs säga att han inte har något annat förslag än att skjutfältet bör bli kvar på Remmeneområdet. Inte ens motionärerna har således kunnat leta fram något förslag till en bättre lösning än den som riksdagen fattade beslut om våren 1971.

Mina erfarenheter är att staten i fråga om ersättning för mark, intrång m. m. har för vana att komma bra överens med markägarna, och det menar jag att staten skall göra. Resultaten av tidigare markförvärv till kronan är av den arten att det i fråga om ersättningarna inte bör finnas underlag för den pessimism som kommer till uttryck i den aktuella motionen.

Herr talman! Hur jag än läser motionen eller sammanställer materialet i debatten kan jag inte hitta något väsentligt som ger motionärerna rätt i att nya förhållanden har inträtt som motiverar en omprövning av frågan om Remmene skjutfält. Bortsett från min starka sympati för den berörda befolkningen med anledning av de uppkomna problemen, vilka jag dock menar skall kunna lösas med smidighet och samarbete, känner jag inte igen den bild av händelseförloppet kring Remmene som ges i motionen,

och framför allt inte den beskrivning som herr Andersson i Ljung nyss gav inför kammaren. Det är en alltför stark överbetoning av de faktiska förhållandena för att resonemangen skall kunna vinna allmän tilltro. Vi skall nämligen komma ihåg att frågan om en utvidgning av Remmene skjutfält är en kontroversiell fråga, och mot folks känslor anser jag inte att man skall argumentera. Vad jag har velat säga är att frågans handläggning – i varje fall som jag har upplevt den i försvarets fastighetsnämnd och senare i riksdagen – har skett med varlighet och stor respekt för de känsliga problem som det ändå handlar om.

Jag har, herr talman, inget annat yrkande än om bifall till utskottets förslag. Men jag anser till sist att de riksdagsmän – herr Korpås och herr Andersson i Ljung m. fl. – som med starkt engagemang deltagit i debatten bör vara de rätta att hjälpa till att skapa en atmosfär i Remmeneområdet som återställer förtroendet mellan myndigheterna och den berörda befolkningen. Jag menar att dessa riksdagsledamöter, som har personliga kontakter i orten och känner bygden, är de rätta ombuden för Sveriges riksdag när det gäller att skapa den atmosfär av förtroelighet och samarbete som är en förutsättning för att kunna lösa de mycket känsliga markfrågorna för en del av befolkningen i Remmeneområdet.

Herr ANDERSSON i Ljung (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lindkvist sade att jag överdrev. Men vi kan inte mäta eller återspegla människors känslor; därför kan vi inte ha någon debatt om det. Men, herr Lindkvist, på vilken punkt har jag då överdrivit konkret och i sakfrågan? Jag vill drista mig att svara själv, att jag inte har överdrivit på en enda punkt i sakfrågan.

Sedan vill jag gärna erinra om den debatt rörande utlokalisering av statliga företag som vi förde här i höstas. Jag var ny som ledamot då och iakttog med intresse det engagemang många av kammarens ledamöter visade i den debatten och hur många andra hårt engagerade sig. Debatten gällde att till en ort vinna människor som inte ville flytta. I detta fall begär vi inte att någon skall komma till vår ort; vi begär bara att få behålla de människorna, småbrukarna, i vår bygd. Det tycker vi är en praktisk och sansad syn på lokaliseringpolitiken. Vi vill behålla våra människor. Vi vill inte hugga till oss några andra, som inte önskar komma till oss. Ni som deltog i fjolårsdebatten borde i varje fall förstå vad vi talar om i kväll och ger oss kanske stöd för det.

Herr SIGNELL (s):

Herr talman! Jag har inte för avsikt att lägga mig i sakdebatten om utbyggnad av Remmene skjutfält eller ej. I stället vill jag med anledning av dagens debatt göra några reflexioner, eftersom det till största delen är samma ledamöter som står bakom motionen 954 till årets riksdag och som motionerade till fjolårsrets riksdag mot ett utbyggande av detta skjutfält.

I år har motionärerna nöjt sig med att bara yrka avslag på utbyggnad av skjutfältet och yrkar inte som 1971 på att skjutfältet skall förläggas till Edsmärens i Skaraborgs län. Det var för oss skaraborgska riksdagsmän ett mycket chockerande yrkande som de sex ledamöterna från Älvsborgs

län då ställde. I Skaraborg betackar vi oss för dylika lokaliseringsaktiviteter till vårt län. Vi ansåg också det yrkandet mycket märkligt därför att det föreslagna området, Edsmären, är en kronopark med ett mycket rikt fågelliv.

Jag vill även göra den reflexionen med anledning av föregående års debatt att yrkandet om att förlägga skjutfältet till kronoparken ställdes den 12 maj, samma dag som vi hade haft den mycket livliga debatten om Ritsem-Kaitumprojektet. I den debatten stod natur- och miljöfrågorna i centrum. Men vad hände vid voteringen om förläggandet av skjutfältet till Edsmären? Jo, 71 ledamöter röstade för den motionen -- och det intressantaste var att det till största delen var samma ledamöter som med iver tidigare på dagen hade slagits mot en utbyggnad av Ritsem-Kaitum. Men när det gällde att förstöra och få ett fågelrikt område i Skaraborgs län sönderskjutet, då var det slut med natur- och miljövärdintresset!

Nu har vi emellertid även i Skaraborgs län fått skjutfält utbyggda. För några år sedan röstade tvåkammarriksdagen igenom en proposition om en fördubbling av Kråks skjutfält utanför Karlsborg. Mot den utbyggnaden motionerade skaraborgska riksdagsmän från samtliga i länet representerade partier. Men något förslag om att lokalisera skjutfältet till något annat län framfördes inte, och det anser jag hedrade mina företrädare från Skaraborgs län.

Jag vill till sist, herr talman, ännu en gång uttala min tillfredsställelse över att de fem motionärerna från Älvsborgs län i år inte tagit med förslaget om att flytta Remmenefältet till vårt län. Det kanske beror på att man blivit litet mer fågelvänlig nu när man fått hjälp i motionerandet av herr Korpås från Uppsala.

Herr KORPÅS (c):

Herr talman! Det är svårt att inte engagera sig mycket starkt när man som jag under barn- och ungdomstiden levt i skuggan av skjutfältet.

Jag vill inte polemisera mot dem som nu talat. Jag vill bara vädja om eftertanke. Om motionen nu fälls kommer en tragisk utveckling att bli följden. Motståndet är för närvarande kompakt. Jag instämmer här gärna med herr Lindkvist att vi måste hjälpas åt att få en ny stämning. När jag säger detta är det med kunskap om stämningen i bygden; när jag talar för ett andrum är det för att vi skall komma åt den här problematiken och inte köra huvudet i väggen.

Vi skall ha klart för oss att vad det i dag gäller för dem som kämpar mot beslutet är inte längre pengar -- de säger: Vi ger inga bud, vi vill inte ha pengar -- utan det är bygden det gäller. Och detta är ingen bygd som håller på att dö, i varje fall var det inte det före den 12 maj 1971. Låt mig bara ta två exempel i all hast. Jällby socken, som nu känner sig hotad av uttradering, har 84 invånare, varav 25 barn under 15 år. Landa socken, som väntar samma öde, har 87 invånare, varav 20 barn under 10 år. För dessa människor är det helt enkelt inte frågan om pengar, utan det är en ny anda som tar sig dessa uttryck. Det är människor som känner inte bara för den gård där de bor utan för bygden.

Skall vi få en rätsida på problemet -- jag talar inte om annat än att lösa den konflikt som nu har drabbat området rent mänskligt -- måste vi

skapa ett andrum. Jag vädjar till ledamöterna att stödja motionen och därmed ge oss ett andrum för att klara bygden.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s):

Herr talman! Till det sista vill jag bara kort och gott säga att jag mycket väl förstår den oro som förekommer i bygden. Men jag tror inte man vinner någonting med ett uppskov bl. a. därför att förvärvet behövs – det är den rent sakliga sidan. Om man dessutom inte är inne på tanken att upphäva riksdagens beslut – och det säger ju herr Korpås att han inte är – skulle befolkningen kunna känna sig lurad av att riksdagen nu uppskjuter saken. Vi skall väl ändå inte fatta ett beslut som kunde få en sådan följd.

Därför vidhåller jag, herr talman, mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 954 av herr Korpås m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Korpås begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 8 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 954.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Korpås begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja -- 154
Nej -- 101
Avstår -- 11

§ 7 Højning av den nedre åldersgränsen för vapen- och stridsövningar, m. m.

Föredrogs försvarsutskottets betänkande nr 9 med anledning av motion om højning av den nedre åldersgränsen för vapen- och stridsövningar, m. m.

I detta betänkande behandlades motionen 1972:962 av fru Theorin (s) och herr Palm (s) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla

1. att åldersgränsen för regelrätta vapen- och stridsövningar fastställdes till 18 år,
2. att i den grundläggande utbildningen inom frivilliga försvarsutbild-

Nr 48

Torsdagen den
23 mars 1972

*Højning av den
nedre ålders-
gränsen för
vapen- och
stridsövningar
m. m.*

Torsdagen den
23 mars 1972

*Höjning av den
nedre ålders-
gränsen för
vapen- och
stridsövningar
m. m.*

ningen jämväl skulle ingå utbildning om säkerhetspolitikens alla delar som utrikespolitik, biståndspolitik, handelspolitik, nedrustnings- och fredspolitik.

Utskottet hemställde
att riksdagen

1. som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet med anledning av motionen 1972:962 hade anfört om åldersgränsen för att delta i praktikanttjänstgöring för skolorngdom där stridsutbildning förekom,
2. skulle avslå motionen 1972:962 såvitt avsåg yrkande om utbildning angående säkerhetspolitikens alla delar.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! I motionen 962 har herr Palm och jag begärt dels att åldersgränsen för regelrätta vapen- och stridsövningar skall fastställas till 18 år, dels att i den grundläggande utbildningen inom frivilliga försvarsutbildningen också skall ingå utbildning om säkerhetspolitikens alla delar, inrymmande även utrikespolitik, biståndspolitik, handelspolitik, nedrustnings- och fredspolitik.

Skälen för våra motionskrav är principiella. I vad gäller åldersgränsen har riksdagen fastställt den allmänna värnpliktsåldern till 18 år, och vi menar att det inte kan vara rimligt att unga pojkar skall delta i stridsövningar före 18 års ålder, oavsett om det sker i hemvärnsutbildningen eller vid sådana praktikantläger som TV i höstas visade en inspelning från. Utskottet har noterat att stridsövningar genomförts vid praktikantläger på sätt som inte överensstämmer med gällande bestämmelser -- något som också debatten i höstas gav klart besked om. Efter den debatten har försvarsdepartementet för berörda myndigheter -- överbefälhavaren, cheferna för armén, marinen och flygvapnet m. fl. -- påtalat åldersgränserna för försvarets ungdomsarbete och då också översänt protokoll från kammardebatten. Detta är i och för sig bra.

Så bara några ord om praktikantlägren, vilkas syfte är att ge information om de yrken som finns inom försvaret. I realiteten syns praktikantlägren vara klart yrkesinriktade för ett efterföljande militäryrke. Utskottet refererar hur utbildningstiden kan fördela sig. Där sägs bl. a. att vapentjänsten omfattar 22 procent av tiden. Låt mig då tillägga att enligt tjänstemeddelande vid krigsmakten nämns i förklaringen om vad vapentjänsten bör innehålla materielkännedom, skjutregler, säkerhetsbestämmelser och skjutning med gevär eller kulsprutepistol. Däremot sägs inte att regelrätta stridsövningar, inrymmande spaning och eldöverfall, skall ingå i vapentjänsten, något som vi numera vet har förekommit.

I den rekryteringsbroschyr som jag i debatten i höstas visade kammarens ledamöter sägs: "Under ett par trevliga och intressanta sommarveckor får Du en kort orientering om arméns verksamhet. Du får göra utflykter till olika sevärdheter och Du får utöva idrott, bad och friluftsliv. Programmet anpassas till regementenas och truppslagens olika verksamhet. Du kan t. ex. få handskas med radiostationer, förevisningsvapen och terränggående fordon. För den som fyllt 16 år kan också

motorcykelkörning förekomma. Vid vissa läger studeras vapen och telesystem ingående.”

På dessa informationer om praktikantlägren skall föräldrarna sedan ge sitt tillstånd. Ingenstans står en rad om övningar med kulsprutor, granatgevär, automatkarbiner eller att stridsövningar med spaning och eldöverfall förekommer. Till dessa praktikantläger kan ungdomar i dag rckryteras det år de fyller 16 år, med andra ord får 15-åringar delta.

Utskottet har en positiv inställning till en förändring av åldersgränserna för praktikantlägren, vilket jag med tacksamhet noterar, även om det i sak bara betyder en framflyttning med ett år.

Det finns emellertid anledning fråga sig vad utskottet avser när man säger: ”För att få information om de yrken som finns inom försvaret behövs enligt utskottets mening i allmänhet inte att ungdomarna själva deltar i övningar av stridsmässig karaktär.” Enligt vårt förmenande behöver över huvud taget inte deltagare i praktikantläger delta i stridsutbildning.

Utskottet föreslår nu att åldersgränsen för att få delta i praktikant-tjänstgöring där stridsutbildning förekommer skall höjas senast fr. o. m. 1973, så att vederbörande skall fylla minst 17 år det år tjänstgöringen börjar. Detta betyder i sak att pojkar på 16 år får rätt att delta i stridsutbildning.

Men när det gäller hemvärnet säger utskottet att man anser det naturligt att åldersgränsen för stridsutbildning inom hemvärnet och inom organisation för frivilligt försvar bör knyta an ”till den lägsta ålder vid vilken inskrivning som värnpliktig kan ske, dvs. det år vederbörande fyller 16 år”. I sak kan det betyda att en 15-årig hemvärnssoldat får delta i stridsutbildning.

Som jag tidigare har sagt är vårt krav principiellt motiverat. Vi menar att det är naturligt med en generell gräns för stridsutbildning som följer den allmänna värnpliktsåldern 18 år och inte en åldersgräns som varierar. Det vore i och för sig intressant att få veta hur många av våra värnpliktiga som skriver in sig det år de fyller 16 år; inte minst med tanke på att åldersgränsreglerna föreslås anpassas till dem och inte till den allmänna värnpliktsåldern.

I vad sedan gäller det andra kravet att i utbildningen inom den frivilliga försvarsutbildningen skall ingå också utrikespolitik, biståndspolitik, handelspolitik, nedrustnings- och fredspolitik säger utskottet: ”Orientering om säkerhetspolitiken ges inom ramen för den försvarsupplysning som bör förekomma vid all militär utbildning” och avstyrker motionen i denna del. Jag har svårt att tänka mig – det har också bekräftats av andra som följt utbildningen – att bistånds-, freds-, och nedrustningspolitik av militärer skulle ges motsvarande informationstyngd som informationen om de militära metodernas överlägsenhet. I det tjänsteutlåtande som jag tidigare refererat till preciseras utbildningens omfattning i detalj i vad gäller praktikantläger. Där sägs att utbildningen bör omfatta försvarsupplysning, svensk säkerhetspolitik, totalförsvarets och det militära försvarets målsättning och uppgifter, försvaret som samhällsfunktion och den allmänna värnplikten. Däremot sägs ingenting om utbildning i biståndspolitik, utrikespolitik, handelspolitik samt nedrustnings- och fredspolitik,

Nr 48

Torsdagen den
23 mars 1972

*Höjning av den
nedre ålders-
gränsen för
vapen- och
stridsövningar
m. m.*

Torsdagen den
23 mars 1972

*Ang. åtgärder
rörande den nya
blockorganisationen*

delar som vi menar bör ingå i den grundläggande utbildningen, detta inte minst som en motvikt mot den indoktrinering för de militära försvarsmetoderna och den risk för en glorifiering av det militära våldet som militärutbildning i varje form för våra barn innebär.

Herr talman! Jag ber att med detta få yrka bifall till motionen 962.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Trots den sena timmen har fru Theorin mycket utförligt redogjort för tankegångarna i motion nr 962 som vi här behandlar och utskottsbetänkandet samt en debatt som hon har fört i samma fråga med försvarsministern. Jag vill därför nöja mig med att säga att utskottet delar uppfattningen att det behövs en åldersgräns före vilken stridsutbildning inte skall äga rum.

Utskottet har med anledning av motionen prövat frågan om lägsta ålder för deltagande i stridsutbildning och förordar att åldersgränsen för deltagande i praktikanttjänstgöring där stridsutbildning förekommer höjs, så att vederbörande skall fylla minst 17 år det år då tjänstgöringen påbörjas. I övrigt har vi inte föreslagit några förändringar i nu gällande bestämmelser.

Jag vill också meddela kammaren att orientering om säkerhetspolitiken ges inom ramen för den försvarsupplysning som bör förekomma vid all militär utbildning. Vid all ungdomsutbildning bör också erinras om den allvarliga bakgrunden till verksamheten och om verkan av de vapen som är aktuella vid utbildningen.

Med detta vill jag, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 962 av fru Theorin och herr Palm, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

På förslag av herr tredje vice talmannen beslöt kammaren att till morgondagens sammanträde uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna utskottsbetänkanden.

§ 8 Ang. åtgärder rörande den nya blockorganisationen

Herr jordbruksministern BENGTTSSON erhöll ordet för att besvara herr *Leuchovius'* (m) i kammarens protokoll för den 17 mars intagna fråga, nr 131, och anförde:

Herr talman! Herr Leuchovius har frågat vilka åtgärder jag avser att vidta i anledning av förslaget från statens jordbruksnämnd om att den nya blockorganisationen skall träda i funktion den 1 juli 1972.

Frågan är under beredning inom jordbruksdepartementet. Bestämmelser kommer att meddelas inom den närmaste tiden.

Herr LEUCHOVIUS (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka jordbruksministern för svaret som jag fått på min enkla fråga angående jordbrukets arbetsblocksorganisationer. Svaret kom ju snabbt. Jag förstår också att ett förslag är under utarbetande och att jag får närmare svar inom den närmaste tiden.

Anledningen till att jag har ställt frågan är att jag som överblockledare i min egen kommun har sysslat ganska mycket med blockorganisationen och vet att det uppstår stora svårigheter inom jordbruket, inte minst när ensambrukare blir inkallade till repetitionsövningar, att få kompetenta ersättare. Vi vet också att blockorganisationen har varit föremål för utredning av jordbruksnämnden och att dess förslag innebär att en ny organisation skall träda i funktion den 1 juli 1972.

Men eftersom inga som helst funktionärer har utsetts till denna organisation som så snabbt skall träda i kraft, undrar man hur det skall bli, allra helst som det i den budget som framlades för några månader sedan och som vi håller på att behandla endast finns ett mycket ringa belopp upptaget till planeringen av denna organisation. Jag tror det behövs en del resurser för att få den att fungera. Det här är en viktig organisation i beredskapshänseende, men jag tror att den har stora uppgifter att fylla även under fredliga förhållanden.

Jag ber än en gång att få tacka för svaret och hoppas att förslaget blir positivt när det så småningom kommer.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Ang. tillämpningen av reglerna för isklasserna för tonnage i Bottenviken

Herr kommunikationsministern NORLING erhöll ordet för att besvara herr *Westbergs* i Ljusdal (fp) i kammarens protokoll för den 14 mars intagna fråga, nr 125, och anförde:

Herr talman! Herr Westberg i Ljusdal har frågat mig om jag är beredd att förordna om sådan flexibilitet i tillämpningen av reglerna för isklasserna för tonnage i Bottenviken att onödiga hinder inte uppställs för vintersjöfarten i de södra delarna av Bottenviken.

Riktlinjer för statens isbrytarverksamhet ges i Kungl. Maj:ts isbrytar-kungörelse. I denna stadgas att fartyg som är lämpade för vintersjöfart kan erhålla statlig isbrytarhjälp i vissa situationer. Närmare föreskrifter meddelas av sjöfartsverket.

I vilken omfattning fartyg behöver assistans av isbrytare beror inte bara på is- och väderförhållandena utan även i hög grad på kvaliteten på de fartyg som nyttjas för vintersjöfart. Sjöfartsverket meddelar regelmässigt – med hänsyn till aktuella och förväntade is- och väderförhållanden samt till de tillgängliga isbrytarresurserna – trafikankvisningar och föreskrifter om trafikbegränsningar för olika geografiska områden. Trafikbegränsningarna kan innebära krav på viss storlek, maskinstyrka och isförstärkning hos de fartyg som kan påräkna isbrytarassistans.

Sjöfartsverket har den 1 november 1971 utgett den senaste upplagan

Nr 48

Torsdagen den
23 mars 1972

Ang. tillämpningen av reglerna för isklasserna för tonnage i Bottenviken

Torsdagen den
23 mars 1972

*Ang. tillämp-
ningen av reglerna
för isklasserna
för tonnage i
Bottenviken*

av allmänna informationer om vilka trafikänvisningar och trafikbegränsningar som kan bli aktuella i samband med vintersjöfart och isbrytarassistsans. Bl a. anges med hänsyn till fartygens isklass och storlek också vissa riktvärden för de tidpunkter då man normalt kan räkna med att trafikbegränsningarna träder i kraft respektive upphör för Bottenviken och Bottenhavet.

Meddelande från isbrytarledningen om ändring i trafikbegränsningarna tillkännages om möjligt sex dagar före ikraftträdandet. I möjlig mån och på ett så flexibelt sätt som förhållandena medger tar man då också hänsyn till den pågående och aviserade trafiken – som kontinuerligt följs av isbrytarledningen – så att minsta möjliga störningar åsamkas sjöfarten.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunikationsministern för svaret på min fråga.

Hamnarna i södra Norrland har enligt min mening något oförskyllt fått rykte om sig att på grund av isförhållandena vara svåråtkomliga vintertid. Visst händer det att isförhållandena även där vissa vintrar blir besvärliga, men i regel är de hamnarna mindre besvärade av is än hamnarna längre norr ut. Detta gäller särskilt Gävle hamn, som de senaste sex åren varit öppen för trafik hela vintrarna. Det borde därför vara möjligt att vara något mindre restriktiv när det gäller fartygsstorlek och isklass i fråga om trafiken till dessa hamnar än till hamnar längre norr ut.

Men självfallet måste man ständigt vara beredd att handla efter de krav som situationen ställer och det är där min fråga om flexibilitet kommer in. Denna vintersäsong har Gävle hamn varit isfri hela vintern men ändå har under tiden 7 februari – 14 mars gällt att endast fartyg över 1 000 ton och i isklass 1 A eller 2 000 ton och isklass 1 B eller 1 C fått tillstånd att trafikera hamnen. Den 10 mars förvarnades hamnledningen om en ytterligare skärpning av kraven på storlek och isklass trots att inga som helst ishinder förelåg. Det är inte förvånande att hamnförvaltningen i det läget protesterade och gick in med en skrivelse till isbrytarledningen. Den 15 mars kom så beskedet att de anförda begränsningarna inte längre skulle gälla Gävlebukten. Det borde enligt min mening vara möjligt att behandla de norra och södra delarna av Bottenhavet något olika när det gäller kraven på fartygsstorlek och isklass. Det är dock ofta en betydande skillnad på isförhållandena, t. ex. i Gävlebukten och kuststräckan norr om Ångermanälven.

Det borde vara möjligt att tillämpa större flexibilitet vid bedömningen med hänsyn till de aktuella förhållandena. Jag noterar, som jag tror, att kommunikationsministern har förståelse för de synpunkterna.

För övrigt anser jag att isbrytarberedskapen bör kraftigt förstärkas.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Bara ett par kommentarer till herr Westbergs inlägg.

Det är riktigt att under den här vintern har trafikrestriktionerna på Bottenhavet legat omkring en månad efter det normala, och fordringarna på fartygen har inte någon gång kommit upp till de värden som anses normala för tidpunkten i fråga.

Eftersom isläggningen och prognoserna för denna utvecklats likartat för hela havsområdet, har detta i sin helhet fått vidkännas samma trafikrestriktioner.

I sydligaste delen av Bottenhavet har isläggningen genom gynnsamma vindar varit relativt lätt. Bottenhavet har emellertid i övriga delar varit isbelagt och gränsen för den grövre isen har legat så nära de sydligaste delarna att ett omslag i vindriktningen på kort tid skulle ha kunnat medföra en svår issituation även där. Erfarenheten visar också att mycket svåra isförhållanden lätt uppkommer i Gävlebukten och Södra Kvarken vid olämpliga vindar.

Till sist bara några praktiska aspekter på trafikbegränsningarna.

Från lokal horisont kan säkert i vissa fall en trafikbegränsning verka onödig. I hamnen och i det närliggande havsområdet är det isfritt eller åtminstone nära nog isfritt. Men fartyg som trafikerar hamnen måste kanske passera ett havsområde med betydande issvårigheter. De begränsningar som är nödvändiga för det området måste då helt naturligt också gälla för hamnen och dess närmaste omgivning.

Det måste vidare ligga i sjöfartens intresse att meddelande om begränsningar, eller lättnader i sådana, ges i god tid före ikraftträdandet och att sannolikheten är stor för att ett meddelande blir gällande och inte behöver ändras innan det har trätt i kraft. För att tillgodose det intresset är det enligt min mening nödvändigt att tendensen i is- och väderutvecklingen har stabiliserats innan skärpta krav, eller lättnader, beslutas.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Jag tycker nog också att det är riktigt att man förvarnar i god tid. När kommunikationsministern säger att man måste vara beredd på att omslag i vindriktningen mycket snart kan ändra situationen, är det väl riktigt, men jag noterar att man ändå här kunde efter hänvändelse till isbrytarledningen mycket snart ta bort alla begränsningar, trots att vintern ännu inte är förbi. Det visar ju att det är möjligt att handla utifrån den aktuella situationen och visa stor flexibilitet om man vill. Jag menar för min del att här finns möjligheter att vara litet snabbare i reaktionerna när vi har sådana förhållanden som vi har haft den här vintern.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Den skärpning som för Gävles del meddelades den 9 mars att träda i kraft den 15 mars upphävdes den 15 mars och trädde således aldrig i kraft.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Ang. rätt för riksrevisionsverket att ta del av statliga affärsdrivande verks kalkyleringsmetoder

Herr kommunikationsministern NORLING erhöll ordet för att besvara herr *Sellgrens* (fp) i kammarens protokoll för den 14 mars intagna fråga, nr 127, och anförde:

Torsdagen den
23 mars 1972

*Ang. rätt för
riksrevisions-
verket att ta
del av statliga
affärsdrivande
verks kalkyle-
ringsmetoder*

Herr talman! Herr Sellgren har frågat mig om jag anser att statliga affärsdrivande verk bör få vägra riksrevisionsverket att ta del av deras kalkyleringsmetoder.

Frågeställningen är aktuell i ett ärende som nyligen hänskjutits till Kungl. Maj:t. Beredningen av ärendet är ännu inte avslutad. Jag anser mig under sådana omständigheter inte kunna göra några uttalanden.

Herr SELLGREN (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunikationsministern för svaret på min fråga. Den var föranledd av att man nu och då läser i pressen att statliga affärsdrivande verk vägrar riksrevisionsverket att få ta del av handlingar som bedöms vara av betydelse för att riksrevisionsverket skall kunna fullgöra sin uppgift på ett tillfredsställande sätt.

De reviderande organen kan självfallet inte fullgöra sin granskning, om så värdefulla handlingar som exempelvis kalkylunderlag till frakttaxor undanhålls från insyn. Det misstroende som det affärsdrivande verket genom ett sådant uppträdande visar sina revisorer gagnar inte dess anseende hos allmänheten och inte heller hos den kundkrets det har att betjäna. Det är ett ganska allvarligt förhållande.

Kommunikationsministern säger att frågeställningen är aktuell och håller på att beredas inom departementet. Det förvånar mig att frågan ändå inte kan belysas i det här sammanhanget, eftersom instruktionen för riksrevisionsverket anger själva behandlingsgången mycket klart. Så sent som 1970 förstärktes 11 § i den författningen. Den nya formuleringen innebar en skärpning av bestämmelserna i tre avseenden: 1. delfående-rätten har utvidgats till att även avse upplysningar och uppgifter, 2. utlämnandet av handlingar, upplysningar och uppgifter skall ske ofördröjligen, 3. frågan om utlämnandet av vissa handlingar, upplysningar och uppgifter skall ofördröjligen underställas Kungl. Maj:ts prövning, om dessa uppgifter är av sådan natur att de inte utan synnerliga skäl bör kunna företes.

Enligt min uppfattning finns det följaktligen inga skäl för att ett affärsdrivande statligt verk skall undanhålla sitt revisionsorgan några uppgifter som är av betydelse för en korrekt revision. I annat fall kan revisionsarbetet bli till viss del skenbart.

Det betyder att Kungl. Maj:t inte borde behöva ta lång tid på sig för att kunna avgöra denna fråga, och jag skulle önskat att kommunikationsministern hade kunnat komma med en redogörelse och klart uttala sig i frågan.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Visserligen är klockan mycket, men man får naturligtvis ändå inte ta så enkelt på saken som herr Sellgren gör.

Det låter sig sägas att i det här fallet SJ bara skulle ha att ta fram dessa kalkyleringsmetoder i detta speciella fall eller i något annat fall, och så skulle saken vara helt klar. Så förhåller det sig inte, utan om en handlings innehåll är av sådan natur att den inte, som herr Sellgren också sade, utan synnerliga skäl bör komma till annans kännedom skall fråga om skyldighet för myndighet att utlämna den underställas Kungl. Maj:ts

prövning. Denna handläggningsordning har fastlagts i riksrevisionsverkets instruktion.

Verket har tidigare år begärt att få ett exemplar av statens järnvägars handbok Trafikekonomiska beräkningar. Då statens järnvägar nu inte ansett sig kunna tillmötesgå riksrevisionsverkets begäran, har SJ således underställt frågan Kungl. Maj:t prövning. Så har det gått till, och så skall det gå till i den mån man inte vill utlämna till någon myndighet dessa beräkningar.

Som framgår av mitt svar är jag inte beredd att uttala mig i frågan, men jag kan till herr Sellgren säga att Kungl. Maj:t inte tänker ligga länge på detta ärende. Men ärendet kom in till departementet för bara några dagar sedan och vanlig enkel handläggningsordning innebär att det inte har varit möjligt att avgöra det ännu. Men avsikten är att det skall behandlas så fort som möjligt – här skall inte någon dag i onödan förrinna.

Herr SELLGREN (fp):

Herr talman! Det sista i statsrådets senaste replik vill jag tacka för. Det visar att handläggningen kommer att ske ofördröjligen enligt författningen. Däremot blev jag en aning betänksam när kommunikationsministern i början sade att detta inte är så enkelt. Det kom för mig en stilla undran om det verkligen finns några handlingar inom ett verk, som kan undandras revisionsverkets granskning.

Huru skall för övrigt ett revisionsorgan kunna fungera, om det inte har tillgång till nödiga handlingar när det skall genomföra sina arbetsuppgifter? I den författning som reglerar riksrevisionsverkets arbete tillkom 1970 ytterligare ett tillägg, nämligen 37 a §, där det heter:

”Den som är eller varit verksam hos verket får ej obehörigen yppa vad han därvid erfarit om enskilda affärsförhållanden eller myndighets affärs- och driftförhållanden.”

Vederbörande har även tystnadsplikt en tid efter anställningen, och ett brott häremot leder till straffansvar.

Detta visar vilket ansvar som åvilar revisionsorganet. Enligt min mening skulle en sådan här situation inte behöva uppkomma, i synnerhet inte i detta fall där det, som statsrådet själv nämnde, gäller statens järnvägar. Det kan inte gagna statens järnvägars anseende att man på detta sätt visar ovilja mot att företagets eget revisionsorgan får insyn i dess handlingar.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Anledningen till att jag i min första replik sade att detta inte var så enkelt var att jag fick den uppfattningen att herr Sellgren menade, att det i författningen står att riksrevisionsverket är undantaget från allt som däri stadgas och därför skulle kunna begära fram vilka handlingar som helst utan att detta skulle kunna underställas Kungl. Maj:ts prövning. Även när riksrevisionsverket gör en sådan begäran har den, som denna riktats till, rätt att underställa ärendet Kungl. Maj:ts prövning. Det är också det som har skett i detta fall. SJ har underställt ärendet vår prövning, och vi skall nu avgöra frågan. Under sådana

Nr 48

Torsdagen den
23 mars 1972

*Ang. rätt för
riksrevisions-
verket att ta
del av statliga
affärsdrivande
verks kalkyle-
ringsmetoder*

Torsdagen den
23 mars 1972

*Ang. tidpunkten
för fastställande
av driftstat för
affärsdrivande
verk*

förhållanden menar jag att SJ inte har gått vid sidan om författningen.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Ang. tidpunkten för fastställande av driftstat för affärsdrivande verk

Herr kommunikationsministern NORLING erhöll ordet för att besvara herr Turessons (m) i kammarens protokoll för den 17 mars intagna fråga, nr 133, och anförde:

Herr talman! Herr Turesson har frågat mig om jag anser det lämpligt att nästan tre fjärdedelar av budgetåret får förflyta utan att Kungl. Maj:t fastställer driftstaten för samma budgetår för ett stort statligt affärsdrivande verk.

Jag utgår ifrån att herr Turesson med sin fråga avser statens järnvägar.

Orsaken till att någon driftstat ännu inte fastställts för SJ är att ett tillräckligt säkert underlag har saknats för en bedömning av olika intäkts- och kostnadsposter.

Sedan SJ i dagarna har överlämnat en förnyad beräkning av det ekonomiska resultatet för bl. a. innevarande budgetår till riksrevisionsverket kommer inom kort driftstaten att fastställas.

Herr TURESSON (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunikationsministern för detta svar, avgivet i nattens sena timme. Kommunikationsministern säger att tillräckligt säkert underlag saknas för en bedömning av olika intäkts- och kostnadsposter. Då inställer sig naturligtvis frågan om detta underlag har varit osäkrare det här budgetåret än förr om åren. Vi har ju haft olika konjunkturer, och vissa år kan det naturligtvis vara svårare att bedöma än andra år, men någon sådan här försening av fastställande av driftstaten har tidigare aldrig förekommit.

Kommunikationsministern säger att SJ numera överlämnat en förnyad beräkning av det ekonomiska resultatet. Det är inte någon unik företeelse just i år. Det gör verket varje år i den s. k. marsrapporten, som skall lämnas till riksrevisionsverket för att visa utvecklingen under året.

Om nu Kungl. Maj:t inte har ansett sig kunna ta ställning till driftstaten förrän nio månader förflutit av budgetårets tolv, måste man naturligtvis fråga sig: Hur skall då ett verk med den storleken, den omslutningen och det ansvaret för så mycket folk kunna göra sina dispositioner under de första tre fjärdedelarna av året, när driftstaten inte fastställts? Ansvaret som skulle vila på Kungl. Maj:t flyttas över på verket på ett sätt som gör att man måste fråga sig i andra hand om det över huvud taget är någon mening med att bibehålla nuvarande ordning, som innebär att driftstaten skall fastställas av Kungl. Maj:t. Det tycks inte behövas, eftersom det hela förutsätts fungera ändå. Då kan man lika gärna ta bort fastställandeordningen och låta verket självt bestämma om sin driftstat. Men när nu den ordningen finns föreskriven, så är det naturligtvis inte riktigt bra att det skall dröja så länge, innan staten

fastställs. Men jag hoppas att det kommer att ske nu under budgetårets sista kvartal.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 12 Herr tredje vice talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle inrikesutskottets betänkande nr 3 uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden.

§ 13 Kammaren åtskildes kl. 0.32.

In fidem

BENGT LAMBE

/Solveig Gemert

Nr 48

Torsdagen den
23 mars 1972

*Ang. tidpunkten
för fastställande
av driftstat för
affärsdrivande
verk*